

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
COĞRAFYA ANABİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

21. YÜZYIL ÖLÇÜTLERİ BAKIMINDAN TÜRKİYE’NİN JEOPOLİTİK
ÖZELLİKLERİ

Yüksel Mansur KILINÇ

2501090062

TEZ DANIŞMANI

Prof. Dr. Deniz EKİNCİ

İSTANBUL, 2015

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
COĞRAFYA ANABİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

21. YÜZYIL ÖLÇÜTLERİ BAKIMINDAN TÜRKİYE’NİN JEOPOLİTİK
ÖZELLİKLERİ

Yüksel Mansur KILINÇ

2501090062

TEZ DANIŞMANI

Prof. Dr. Deniz EKİNCİ

İSTANBUL, 2015

Y Ü K S E K L İ S A N S

TEZ ONAYI

ÖĞRENCİNİN

Adı ve Soyadı :Yüksel Mansur KILINÇ Numarası :2501090062
Anabilim/Bilim Dalı :Coğrafya Tez Savunma Tarihi :11.02.2015
Danışman :Prof.Dr.Deniz EKİNCİ Saati :13:00
Tez Başlığı :”21.Yüzyıl Ölçütleri Bakımından Türkiye'nin Jeopolitik Özellikleri”

TEZ SAVUNMA SINAVI, Lisansüstü Öğretim Yönetmeliği'nin 36. Maddesi uyarınca yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin KABULÜ'NE OYBİRLİĞİ / OYÇOKLUĞUYLA karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATİ (KABUL / RED / DÜZELTME)
1-Prof.Dr.Deniz EKİNCİ		Kabul
2-Prof.Dr.Suna DOĞANER		Kabul
3-Prof.Dr.Eyüp ZENGİN		Kabul
4-Doç.Dr.Murat ATEŞ		Kabul
5-Yrd.Doç.Dr.Hüsnüye DOLDUR		Kabul

JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATİ (KABUL / RED / DÜZELTME)
1-Yrd.Doç.Dr.Mehmet BAYARTAN		
2-Yrd.Doç.Dr.Beyza USTAOĞLU		

21. YÜZYIL ÖLÇÜTLERİ BAKIMINDAN TÜRKİYE’NİN JEOPOLİTİK

ÖZELLİKLERİ

Yüksel Mansur KILINÇ

ÖZ

21. Yüzyıl Ölçütleri Bakımından Türkiye’nin Jeopolitik Özellikleri başlıklı Yüksek Lisans Tez çalışması giriş ve sonuç hariç üç bölüm olarak ele alınmıştır. Birinci bölümde Türkiye Jeopolitiğinin güç kaynakları ortaya konulmuştur. Burada doğal özellikler ile Jeopolitikte değer ifade eden beşeri özellikler etkinlik dereceleri dikkate alınarak belirtilmiştir. İkinci bölümde küreselleşen dünya ve Türkiye başlığı altında küreselleşme ve Türkiye’ye etkileri değerlendirilmiştir. Bu bölümde ayrıca küresel ve bölgesel güç merkezleri açıklanmıştır. Üçüncü bölümde ise Türkiye’yi ilgilendiren sıcak konular analiz edilmiştir. Bunların başlıcaları olarak ise enerji kaynakları, nakil hatları, sınır aşan ve sınır oluşturan sular, değişen değer yargıları ve yaklaşımlar açıklanmıştır. Sonuç kısmında ise Türkiye’nin bölgesel ve küresel ölçekte jeopolitik konumu ile gelecek perspektifler konusu değerlendirilmiştir. Türkiye coğrafi konumu, beşeri ve ekonomik özellikleri, fiziki yapısı ile önemli sayılabilecek güç kaynaklarına sahip bulunur. Küreselleşme çağının gereklerini yerine getirmiş bir çok bölgesel ve küresel güç organizasyonu içinde yer almıştır. Enerji kaynakları ve nakil hatları, su sorunları, kültürel farklılıklar ve kimlik çatışmaları, bölgesel farklılıklar, tarım toplumundan bilgi ve sanayi toplumuna geçişin sancıları, değişen değer yargıları, bölgede yaşanan çatışmalar, yeni medya, sivil toplum kuruluşları, uluslararası fonlar gibi sıcak konularda tartışmaların olduğu fakat bunların da çözümünün bulunduğu ortaya konulmuştur. Netice olarak Türkiye’nin Bölgesel Bir güç olma sürecinde olduğu saptanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Jeopolitik, Türkiye, Jeostrateji, Jeoekonomi, Jeokültür, 21. Yüzyıl

TURKEY'S GEOPOLITICAL FEATURES AS 21ST CENTURY BREAKDOWN

CRITERIA

Yüksel Mansur KILINÇ

ABSTRACT

These master thesis entitled Turkey's geopolitical Features as 21st Century Breakdown Criteria is occurs three parts except inputs and results. In the first part of Turkey's geopolitical power has been demonstrated. Here expressing values geopolitical events and natural features are indicated by considering the degree of population, economics characteristics. The second part, the effects of globalization and to Turkey under the globalized world and Turkey were evaluated. This section also describes the global and regional power centers. In the third chapter analyzed the hot issues of concern to Turkey. These are mainly in the energy sources, transmission pipe lines, transboundary waters, social media, nongovernment organisations, changing values and approaches are described and analyzed. At the conclusion of the geopolitical position of Turkey's regional and global as criterias have evaluated. However, there is also a result-assessment made in dealing with future perspectives. Geographical location of Turkey, human and economic characteristics, power supply, physical structure are available. Fulfill the requirements of the era of globalization has been involved in the organization of a regional and global power. Energy sources and pipe lines, water issues, cultural diversity and identity conflicts, regional differences, agriculture pains transition to society to information and industrial society, changing values, conflicts in the region, new media, civil society organizations, but that the discussions on hot topics such as international funds where they were placed in the solution. As a result, it is highlighted that Turkey is in the process of becoming a regional power.

Key Words: Geopolitics, Türkiye, Geostrategy, Geoeconomic, Geoculture, 21. Century

ÖNSÖZ

“21. Yüzyıl Ölçütleri Bakımından Türkiye’nin Jeopolitik Özellikleri” başlıklı Yüksek Lisans Tez Çalışması küreselleşen dünyada değişen değer yargıları ve ölçütleri çerçevesinde, Türkiye’nin öne çıkan dikkate değer jeopolitik özelliklerinin belirlenmesi amacıyla hazırlanmıştır. Ele alınan konuların günlük hayatımız dahil geleceğimizi, refahımızı ve varlığımızı etkileyecek olması nedeniyle herkesin anlayabileceği sadelikte öz bir şekilde analiz edilmiştir. Çalışmada sadece Türkiye’deki insanların değil küresel ve bölgesel gidişat ve dünya insanlarını etkilemesi endişelerine de cevap aranmıştır.

Tez giriş ve sonuç hariç olmak üzere üç ana bölüm olarak ele alınmıştır. Girişte amaç, kapsam, önceki çalışmalar ile birlikte jeopolitik kuramlara göre yurdumuzun konumu ortaya konulmuştur. Birinci bölümde Türkiye Jeopolitiğini şekillendiren güç kaynakları ele alınmıştır. Burada yurdumuzun fiziki ve beşeri güç ölçütleri detaylandırılmıştır. İkinci bölümde Küreselleşen Dünyada Türkiye konsepti tartışılmış, küresel organizasyonlar ile Türkiye’nin ilişkileri irdelenmiştir. Yine bu bölümde dünya ve küreselleşme konuları ile bölgedeki politik, ekonomik, askeri ve sosyo-kültürel gelişmeler ve güç merkezleri incelenmiştir. Yanı başımızda sıcak gündem oluşturan Suriye, Irak, Mısır, Filistin, Kıbrıs meseleleri çerçevesinde Türkiye’nin etkinliği ve politik belirleyiciliği analiz edilmiştir. Üçüncü bölümde Türkiye’nin sıcak jeopolitik konu başlıkları ortaya konulmuştur. Enerji kaynakları, enerji nakil hatları, su kaynakları ve sınır oluşturan ve aşan sular problemleri, etnik yaklaşımlar, değişen değer yargıları ele alınmıştır.

Sonuç kısmında ise küresel ve bölgesel güç ölçütlerine göre Türkiye’nin konumu bilimsel veriler ışığında saptanmıştır. Yine Türkiye’nin önümüzdeki yıllarda içinde bulunacağı koşullar çerçevesinde Türkiye’nin yeni jeopolitiği tartışılmıştır.

Çalışma süresinde desteklerini gördüğüm danışman hocam Prof. Dr. Deniz Ekinci’ye ve kızım Elif Helin Kılınc’a teşekkürlerimi arz ederim.

Yüksel Mansur KILINÇ

Ocak 2015, İstanbul

İÇİNDEKİLER

ÖZ.....	iii
ABSTRACT	v
ÖNSÖZ.....	vi
İÇİNDEKİLER.....	vii
TABLO LİSTESİ	x
ŞEKİL LİSTESİ	xi
KISALTMALAR	xii
GİRİŞ.....	1
1. TÜRKİYE JEOPOLİTİĞİNİN GÜÇ UNSURLARI	3
1.1. Coğrafi Konum ve Etkileri	3
1.2. Jepolitik Konum ve Etkileri.....	6
1.3. Tarihi Konum ve Etkileri.....	11
1.4. Nüfus Gücü ve Etkileri.....	14
1.5. Ekonomik Güç ve Etkileri	21
1.6. Ulaşım Gücü ve Etkileri	26
1.7. Askeri Güç ve Etkileri	30
1.8. Fiziki Güç Potansiyeli ve Etkileri.....	31
2. KÜRESEL DÜNYADA TÜRKİYE	33
2.1. Türkiyenin Yakın Tarih Küreselleşme Serüveni	35
2.2. Türkiyenin Üye Olduğu Uluslararası Kuruluşlar ve Türkiye İle İlişkileri	38
2.2.1. Birleşmiş Milletler ve Türkiye İlişkileri	39
2.2.2. Dünya Bankası ve Türkiye İlişkileri	40
2.2.3. Uluslararası Para Fonu ve Türkiye İlişkileri.....	41
2.2.4. Dünya Ticaret Örgütü ve Türkiye İlişkileri	42

2.2.5.	Avrupa Birliği ve Türkiye İlişkileri	43
2.3.	Küresel ve Bölgesel Devletler ve Türkiye İle İlişkileri	46
2.3.1.	ABD, Küresel Stratejileri ve Türkiye İlişkileri	47
2.3.2.	Rusya Federasyonu ve Türkiye İlişkileri	49
2.3.3.	Çin Halk Cumhuriyeti ve Türkiye İlişkileri	50
3.	TÜRKİYE’NİN SICAK JEOPOLİTİK KONULARI	53
3.1.	Türkiye ve Enerji	53
3.2.	Türkiye ve Enerji Boru Hatları	58
3.2.1.	Aktif Doğalgaz ve Petrol Boru Hatları	63
3.2.1.1.	Irak-Türkiye Petrol Boru Hattı	63
3.2.1.2.	Bakü-Tiflis-Ceyhan Petrol Boru Hattı	64
3.2.1.3.	İran-Türkiye Doğalgaz Boru Hattı	66
3.2.1.4.	Rusya-Türkiye Batı Doğalgaz Boru Hattı	67
3.2.1.5.	Mavi Akım Doğalgaz Doğalgaz Boru Hattı	68
3.2.2.	Türkiyeyi İlgilendiren Enerji Boru Hatları Projeleri	69
3.2.2.1.	Güney Akım Doğalgaz Boru Hattı	69
3.2.2.2.	Samsun (Ünye)-Ceyhan Petrol Boru Hattı Projesi	69
3.2.2.3.	Hazar Geçişli Petrol Boru Hattı Projesi	70
3.2.2.4.	Hazar Geçişli Doğalgaz Boru Hattı Projesi	70
3.2.2.5.	Irak-Türkiye Doğalgaz Boru Hattı Projesi	71
3.2.2.6.	Mısır-Türkiye Doğalgaz Boru Hattı Projesi	71
3.2.2.7.	Türkiye-Yunanistan Doğalgaz Boru Hattı Projesi	72
3.2.2.8.	Şahdeniz Doğalgaz Boru Hattı Projesi	72
3.2.2.9.	Nabucco Doğalgaz Boru Hattı Projesi	73
3.3.	Türkiye ve Su Sorunları	74

3.3.1.	Meriç Nehri Havzası Jeopolitik Değerlendirmesi	81
3.3.2.	Çoruh Nehri Havzası Jeopolitik Değerlendirmesi	82
3.3.3.	Aras Nehri Havzası Jeopolitik Değerlendirmesi	82
3.3.4.	Asi Nehri Havzası Jeopolitik Değerlendirmesi	83
3.3.5.	Fırat Nehri Havzası Jeopolitik Değerlendirmesi	83
3.3.6.	Dicle Nehri Havzası Jeopolitik Değerlendirmesi	84
3.4.	Küresel ve Bölgesel Terör	85
3.5.	Komşu Bölge ve Ülkeler: Yapıcı Ve Degradasyonel Süreçler.....	87
3.5.1.	Yunanistan ve Temel Yaklaşımlar.....	88
3.5.2.	İran ve Temel Yaklaşımlar	90
3.5.3.	Suriye ve Temel Yaklaşımlar.....	92
3.5.4.	Irak ve Temel Yaklaşımlar	93
3.5.5.	İsrail, Filistin ve Temel Yaklaşımlar	94
3.5.6.	Ermenistan ve Temel Yaklaşımlar.....	95
3.5.7.	Balkan Ülkeleri ve Temel Yaklaşımlar	95
3.6.	Sivil Toplum Kuruluşları ve Çoğulcu Demokrasi Yaklaşımları	99
3.7.	Bilgi ve İletişim Teknolojileri Yaklaşımları.....	106
3.8.	Yeni Medya Teknolojileri Yaklaşımları.....	108
3.9.	Yurt İçi Bölgesel Lokasyonlar ve Jeopolitik Yaklaşımlar.....	111
	Doğu Anadolu Bölgesi,	113
3.10.	Türkiye’de Değişen Değer Yargıları	114
	SONUÇ.....	118
	KAYNAKÇA	128

TABLO LİSTESİ

Tablo No	İsmi	Sayfa
Tablo 1	İlk Ondaki Türk Üniversitelerinin Başarı Sıralaması	18
Tablo 2	Türkiyenin Enerji Potansiyeli ve Yeterlilik Tablosu	55
Tablo 3	Türkiye'nin Sınır Oluşturan ve Sınır Aşan Akarsuları	79
Tablo 4	Türkiyede Sivil Toplum Örgütleri ve Oranları	101

ŞEKİL LİSTESİ

Şekil No	İsmi	Sayfa
Şekil 1	Türkiye'nin Jeopolitik konumu	4
Şekil 2	Mackinder'in Kara Hâkimiyet Teorisine göre Türkiye'nin Jeopolitik konumu	7
Şekil 3	Kenar Kuşak Teorisine göre Türkiye'nin Jeopolitik konumu	7
Şekil 4	Ülkelerin Güç Statüsüne Göre Gruplanması ve Türkiye'nin Yeri	10
Şekil 5	İpek Yolu	12
Şekil 6	Türkiye ve Diğer Ölçüt Ülkelerinin Nüfus	15
Şekil 7	2012 Yılı Gayri Safi Milli Hasıla Oranları	22
Şekil 8	2012 Yılı Kişi Başına Düşen Gayri Safi Milli Hasıla Oranları	23
Şekil 9	2013 Yılı Askeri Harcama Miktarları	30
Şekil 10	Petrol ve Doğalgaz Boru Hatları	62
Şekil 11	Petrol ve Doğalgaz Boru Hatları Projeleri	63

KISALTMALAR

AAET	Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu
AB	Avrupa Birliği
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
AET	Avrupa Ekonomik Topluluğu
AKÇT	Avrupa Kömür Çelik Topluluğu
BMGK	Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi
IAEA	Uluslararası Atom Enerjisi Ajansı (UAEA)
IEA	Uluslararası Enerji Ajansı (UEA)
NGS	Nükleer Güç Santrali
OPEC	Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü
RF	Rusya Federasyonu
TEP	Ton Eşdeğer Petrol
TPAO	Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı
TAEK	Türkiye Atom Enerjisi Kurumu
UAEK	Uluslararası Atom Enerjisi Kurumu

GİRİŞ

Jeopolitik terimi, son dönemde sıkça vurgulanan Fukuyama'nın "Tarihin sonu", Huntington'ın "Medeniyetler Çatışması", Brezezinski'nin "Büyük Satranç Tahtası", Alexander Dugin'in "Rus Jeopolitiği: Avrasyacı yaklaşım" adlı çalışmalarında da sıkça başvurulan bir açıklama aracı olmayı sürdürmektedir.

Ekonomik, siyâsî, sosyal, askerî bütün beşerî faaliyetlerin fizikî zeminini yeryüzü teşkil eder. Daha geniş ifadesiyle atmosfer, hidrosfer, litosfer ve biyosferden oluşan yer sistemleri meydana getirir. İnsanoğlu var olduğundan bu yana yeryüzünde var olan imkânlardan faydalanmış, önüne çıkardığı engelleri aşmak için uğraşmıştır. İnsanın yeryüzü ile ilişkisi karşılıklı bir etkileşim içinde olmuş; üzerinde yaşadığı yeryüzü parçasını kanallar açarak, nehirlerin su akışını düzene sokarak, bataklıkları kurutup buraları tarım için kullanarak ve bunlara benzer faaliyetlerle değiştirirken kendisi de hayatını devam ettirdiği coğrafyanın etkisinde kalmıştır. Coğrafyanın insan üzerindeki etkisi tek tek fertler üzerinde olduğu kadar, bu insanların bir araya gelmesiyle oluşan toplumsal birimlerin davranışları üzerinde de kendisini göstermiştir. Dağlar, ovalar, nehirler, denizler, adalar üzerinde ve çevresinde yaşayan insanların hayat tarzlarını etkilemiştir.

Fernand Braudel'den Ratzel'e, oradan Semple'a kadar bir çok bilim insanı fiziki özelliklerin insan ve faaliyetlerini şekillendirdiği konusunda hemfikirdirler. Yeryüzünü tanımak, imkânlarını araştırmak, bilinmeyeni keşfetmek insanoğlunun tarih boyunca devam edegelen bir hevesi olmuştur. İnsan nasıl yaşamak için toprağa bağlı ve bağımlı ise insanlardan oluşan toplumlar da üzerinde yaşadıkları yeryüzü parçası ile o nispette irtibatlıdır. İnsanın gerek fert olarak gerekse toplum olarak yeryüzüne bu şekilde bağımlı oluşu insanoğlunu üzerinde yaşadığı coğrafyayı incelemeye yöneltmiştir.

Coğrafya uzun yıllar dağları, ovaları, nehirleri hayvan ve bitki varlığı ile bütün yeryüzünü inceleyen, dünyanın bilinmeyen bölgelerini keşfedip tanımaya ve buralara ulaşan kara ve deniz yollarını araştırmaya çalışan bir bilim dalı olarak bilindi. Yeryüzünün uluslararası ilişkilere olan etkisinin tespiti devlet yöneticilerine bırakıldı. Bu alan coğrafya disiplinin dışında tutuldu. XIX. Yüzyılın sonuna gelindiğinde dünya üzerinde hâkimiyet

mücadelesi, sömürge paylaşma kavgası ve paylaşılan sömürgeleri muhafaza etme gayreti, coğrafyaya başka bir açıdan bakılması ihtiyacını ortaya çıkardı.

Halford J. Mackinder, Friedrich Ratzel, Rudolf Kjellen gibi isimler bu arayışlara cevaplar verdiler. Mackinder'in kalpgah yaklaşımı, Mahan'ın Deniz Hâkimiyeti Teorisi, Spykman'ın Kenar-Kuşak Teorisi, Scitaklian'ın Hava Hâkimiyeti Teorisi, Fukuyama'nın Tarihin Sonu Tezi, Huntington'ın Medeniyetler Çatışması Tezi ve Brzezinski'nin Büyük Satranç Tahtası teorisi bu cevapların modellenmiş ve kuramsallaşmış birer örnekleridir.

Bu bakımdan devletlerin uluslararası alanda yürüttükleri siyaseti coğrafi özellikler, ekonomik, askeri, teknik, kültürel bağlantılar oluşturmaktadır. Jeopolitik, ülkelerin coğrafi özelliklerini dikkate alarak onların siyasi açıdan dünya üzerinde buldukları yeri ve etkilerini bu nedenle araştırır. Coğrafi özellikler, aynı zamanda bir ülkenin tespit ettiği veya yeni koşullara göre belirleyeceği jeo-stratejiyi de oluşturmaktadır.

O halde bir ülkenin jeopolitik açıdan değerlendirilmesi, değerlendirmeyi yapan kişinin yer küresinde kara sahalarını, okyanusları, iklim kuşaklarını, kara ve deniz ulaşım hatlarını, enerji kaynaklarını ve bunların nakillerini, okyanuslar ile diğer denizler arasındaki bağlantıları incelemesi ve bunları kendi bakış açısına göre değerlendirmesi gerekir. Coğrafi konum, sınırlar ve ekonomik, tarihi, kültürel, siyasal, askeri yapı gibi diğer coğrafi özellikler bu değerlendirmelerde başlıca ölçütler olarak dikkati çeker.

21. yüzyıl bakımından ise günümüzde geçerli olan ölçütleri dikkate almak başlıca gerekliliktir. Bu nedenle yeni medya, nüfus ve ekonomik ilişkiler, enerji kaynakları ve nakil hatları, küresel organizasyonlar ve bunların etkileri dikkate alınmak zorundadır.

1. TÜRKİYE JEOPOLİTİĞİNİN GÜÇ UNSURLARI

Dünyanın 17'inci en büyük nüfusuna sahip, toprak büyüklüğü bakımından 36'ncı ve Avrupa'nın yüzölçümü bakımından en büyük ülkesi, BM'ye üye ülkeler içerisinde gayrisafi milli hasıla itibariyle 17'nci sırada bulunan Türkiye, üzerinde ve bulunduğu coğrafi bölgede dünya güç merkezleri arasındaki dengeyi etkileyecek şekilde, sürekli ve çok yönlü çıkar ve güç çatışmalarının yaşandığı, kritik bir coğrafi konuma sahiptir. Bu konumu ile Avrupa, Asya ve Afrika kıtalarının kesiştiği bir düğüm noktası, bir köprü durumundadır. Farklı özelliklere sahip Avrupa, Asya ve Afrika kıtalarındaki ülkelerin fiziki, sosyal, ekonomik ve kültürel çıkarları Türkiye üzerinde çakışmaktadır. Bu ve benzer nedenlerle Türkiye'nin Jeopolitik özellikleri dikkate değerdir.

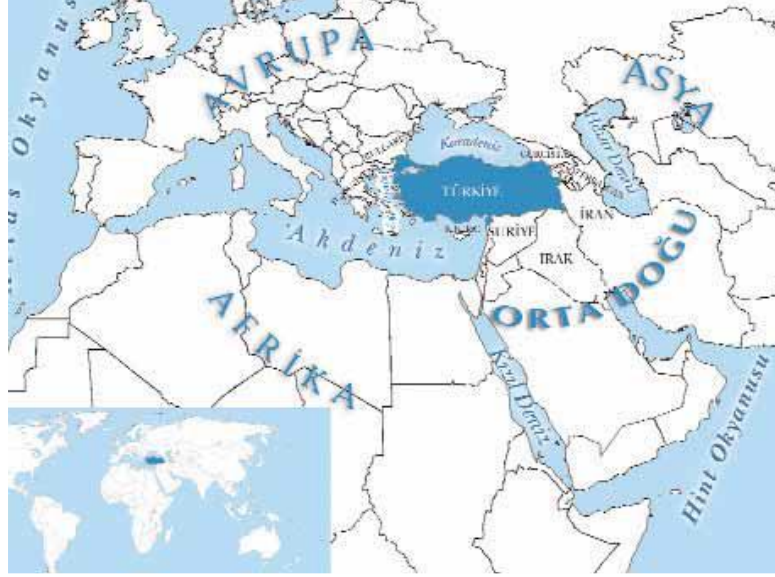
1.1. Coğrafi Konum ve Etkileri

Türkiye Asya'nın doğu kıyıları, Afrika'nın güney ucu ile kuzey ve güney Amerika kıtası doğu kıyıları arasında kalan eski ve yeni dünyanın tam merkezinde bulunmaktadır. Türkiye, dünyada iki kıtada toprağı bulunan üç ülkeden birisidir ve üç kıtanın birleşme noktası üzerindedir. Doğudan batıya 1.570 km. bir uzunluğa (doğuda Nahçıvan sınırı, batıda Baba Burnu); kuzeyden güneye 650 km. genişliğe (kuzeyde Kerempe Burnu, güneyde Anamur Burnu) sahiptir. Toplam 10000 km yi bulan kıyı 2.875 km yi bulan kara sınırlarına sahiptir.

Bilindiği gibi kuzeyde Karadeniz, güneyde Akdeniz ve batıda Ege Denizi ile çevrelenmiş olan Türkiye, Avrupa ve Asya kıt'alarını birbirine bağlayan doğal bir köprü niteliğindedir, % 4'lük bir parçası ile Avrupa Kıt'asında (Trakya) ve % 96'luk bölümüyle Asya Kıt'asında (Anadolu) yer alan bu doğal köprü konumuna sahiptir.

Anadolu yarım adası denilen Asya-minör ile Trakya yarımadası olarak bilinen Türkiye Avrupası ile birlikte yurdumuz kara, deniz ve hava sahası, Asya, Avrupa ve Afrika'dan stratejik düzeyde kuvvet intikali için gerekli bir bölgedir. Hassasiyet arz eden coğrafi konumundan kaynaklanan bütün bu avantajları Türkiye'ye, dünya hâkimiyetini amaçlayan güçlerin, mutlak kontrol altında tutmak ve elde etmek istedikleri bir hedef haline getirmektedir. Türkiye Asya ile Avrupa'yı birleştiren, Avrupa'dan İran ve Ortadoğu'ya giden karayollarının, Akdeniz'le Karadeniz'i birleştiren deniz yollarının üzerinde bulunması ve

doğu illerinin Kafkasya'ya kadar sokulmuş olması nedeniyle jeopolitik önemi olan bir konuma sahiptir (Şekil 1).

Şekil 1: Türkiye'nin Jeopolitik konumu

Türkiye üç tarafı denizlerle çevrili bir ülkedir. İstanbul Boğazı, Marmara Denizi ve Çanakkale Boğazı, Karadeniz'i Akdeniz'e ve diğer denizlere bağlayan 160 deniz mili uzunluğunda tek su yolu olup, dünya ticareti ve ulaşımında özel bir yeri vardır. Boğazlar, Eski Sovyet Cumhuriyeti, Batı Avrupa, Ortadoğu ve Afrika ülkelerinin dünyanın geri kalanı ile sosyal, ekonomik, ticari ve askeri ilişkilerinde önemli rol oynamaktadır.

Ülkemizin Dünya üzerindeki jeostratejik konumunu belirleyen Boğazlar bu bölgede bulunmaktadır. Ayrıca Türkiye'nin Avrupa Kıtası'ndaki kesimini içermekte olup, elden çıkması halinde Avrupa ile irtibat kesildiği gibi, Anadolu giriş kapıları da elden çıkmış olur. Dolayısıyla Anadolu'nun güvenliği için mutlaka elde bulundurulmalıdır. Karadeniz ve Tuna boyu ülkelerinin açık denizlere çıkış kapısı olan Boğazlar, aynı zamanda işlek bir transit yoldur. Doğu Trakya vasıtasıyla Orta Doğu devletleri ile Avrupa'nın irtibatı sağlanır.

Sınırları bakımından Türkiye, Avrupa'da Rusya'dan sonra ikinci büyük devlettir. 13 ülkeyle komşu olan ve Rusya'dan sonra en çok komşusu bulunan Dünya'da yegâne ülkedir. Başlıca komşuları; Yunanistan, Bulgaristan, Romanya, Moldavya, Rusya Federasyonu,

Ukrayna, Gürcistan, Ermenistan, Nahcivan, İran, Irak, Suriye ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyetidir.

Coğrafi olarak Akdeniz koridorunun sonunda bulunan Türkiye, açık denizlere çıkabilmek için, Cebelitarık Boğazı veya Süveyş Kanalını kullanmak zorundadır. Bu nedenle ülkemize ulaşan deniz yolları, gerek Akdeniz boyunca kıyısı olan devletlerin, gerekse Kızıldeniz ve Süveyş Kanalını kontrol eden devletlerin tehditlerine açıktır. Buna mukabil Türkiye. Karadeniz'e sahil dar bütün ülkelerin ve Karadeniz'e kanal ve nehirler ile bağlanan Orta Avrupa ve Baltık Devletleri'nin Akdeniz ve Orta Doğu'ya ulaşan deniz yollarını kontrol altında tutabilen, Ege Denizi'ni, Orta ve Doğu Akdeniz'i de etkileyebilecek coğrafi bir konuma sahiptir.

Türkiye, Akdeniz'in egemenlik kapılarından biri olan Marmara Denizi ve Dünya ticareti ile ulaşımında özel bir yeri olan Türk Boğazlar bölgesini elinde bulundurması nedeniyle Orta Doğu, Kafkaslar, Basra Körfezi ve Ege dahil Doğu Akdeniz'i; dolayısıyla dünyadaki enerji kaynaklarının merkezi olan bir bölgeyi kontrol edebilecek bir konuma sahiptir.

Anadolu Yarımadası Balkanlar, Kafkaslar, İran, Arap Yarımadası ile çevrelenmiştir. Türkiye, dünyanın en büyük petrol rezervlerinin bulunduğu Basra ve Hazar havzaları dahil Güneybatı Asya ile sınırı bulunmaktadır.

Orta Avrupa, Bağımsız Devletler Topluluğu ve Baltık Devletleri ile Akdeniz ve Süveyş ötesi ülkelerin ticari ulaşım mihverinin, Karadeniz, Türk Boğazları ve Ege Denizi ile Anadolu Yarımadası'ndan geçmekte olduğu görülmektedir (<http://www.mfa.gov.tr/>).

Bu temel özellikler, Türkiye'yi dünya güç dengesinde çok önemli bir konuma getirmektedir. Türkiye, genç ve dinamik nüfus potansiyeline, Bor gibi stratejik bazı maden varlığına, yeraltı kaynaklarına, su kaynaklarına sahip, dünyada besin ihtiyaçlarını karşılayabilen ve istendiği zaman ihtiyaç fazlası ürün sağlayan ülkelerden biridir.

Anadolu yarımadası elverişli iklim koşulları nedeniyle binlerce yıldır çeşitli ve büyük ölçekli göç ve yerleşmelere sahne olmuş, bunun neticesinde de çeşitli uygarlıkların kurulduğu ve geliştiği bir alan haline gelmiştir. Bu bakımdan Türkiye Doğu ile Batı

medeniyetleri arasında köprü olmuştur.

Günümüzde Gürcistan, Ermenistan, Azerbaycan ve Orta Asya Cumhuriyetleri'nin tümü, dünyanın en önemli çekim merkezlerinden biri olan Avrupa'ya karadan gidebilmek için, ekonomik ve güvenilir yol olarak Türkiye üzerinden geçmek zorundadırlar. Karadeniz ülkelerin deniz yolu ile Avrupa'ya gidilmek istendiğinde en kısa yol yine Karadeniz ve Türk Boğazlarından geçen yoldur.

Kafkasya, Rusya Federasyonu petrolünün ve doğal gazının batıya ulaştırılması için belirlenen güzergâh üzerinde bulunmaktadır. Günümüzde Türkiye, dünyanın en önemli petrol rezervlerine sahip olan Güney Batı Asya ve Hazar Havzası ile önemli deniz ulaştırma yollarının kavşağında bulunan Akdeniz Havzası içinde yer alır. Kerkük-Yumurtalık, Bakü-Ceyhan petrol boru hattı, Mavi akım gibi enerji nakil hatlarına ev sahipliği yapmaktadır.

1.2. Jpolitik Konum ve Etkileri

Mackinder, Kara Hakimiyet Kavramını ortaya atarken, Rusya'nın genişlemesi nasıl sağlanır diye değil; İngiltere'nin çıkarları açısından Rusya'nın Dünya Adası'na hâkim olması ve buradan denizlere çıkması nasıl önlenir diye düşünmüştür. Yine Spykman'ın Kenar Kuşakları Kavramı da aynı esas üzerinde kurulmuştur ki, izleyen yıllarda NATO'nun, CENTO'nun ve SEATO'nun ortaya çıkması da, Sovyetler'in genişlemesini önlemek amacıyla güden bir kuşağı gözler önüne sermektedir. Her ülke kendi ihtiyaçları paralelinde kuramlar üretmektedir. Yani ulusal çıkarlar ön plandadır. ABD'de Mahan'ın Deniz egemenliği, Almanya'da Haushofer'in ortaya attığı Hayat Alanı Kuramı da bunun örnekleridir.

Klasik jeopolitik kuramlardan Kara Hakimiyet teorisinin önem atfeden Kalpgahın güney kuşağında, Kenar kuşak teosinin ise önemli bir hattı üzerinde yer almaktadır.

Türkiye coğrafyası, Mackinder'in Kara Hakimiyet Teorisine göre Merkez Bölge'nin bitişiğinde ve İç Kuşağın önemli bir noktası üzerinde bulunmaktadır (Şekil 2).

Şekil 2: Mackinder'in Kara Hakimiyet Teorisine göre Türkiye'nin Jeopolitik konumu

Kenar Kuşak Teorisine göre de Kara Hâkimiyet Teorisi'nde olduğu gibi Türkiye, önemli bir coğrafi konumda bulunmaktadır (Şekil 3). Kenar kuşak devletleri, çevrelerindeki denizlerin büyüklüğü ve kara sınırlarının gücü ölçüsünde coğrafi bütünlüğe sahip olurlar. Türkiye dünya politikası düzeyinde de, bölge politikası düzeyinde de ilk önce dikkate alınması gereken ülkelerden birisidir. İki Kutuplu Soğuk Savaş döneminde Kanat ülkesi olan Türkiye. SSCB'nin çökmesinden sonra, Balkanlar, Kafkaslar ve Orta Doğu'daki çatışmaların ortasında bir Cephe ülkesi olmuştur.

Şekil 3: Kenar Kuşak Teorisine göre Türkiye'nin Jeopolitik konumu

Üç Kıta'nın birleştiği yerde bulunan Türkiye'ye egemen olan; Dünya Adasında mevcut kara, hava ve deniz yollarının önemli bir kısmını kontrol eder; Balkanlar, Kafkaslar ve Ortadoğu'da tarihten gelen çıkar çatışmalarını kontrol altında tutabilmek için uygun bir konum sağlar. Çatışma bölgelerine kısa sürede müdahale etme imkânına kavuşur, dünya enerji üretim ve dağıtımının kontrolünde söz sahibi olur, bölgede mevcut ve oluşması muhtemel din ve kültür çatışmalarını kontrol eder. Bölgeden yararlanan güç merkezlerine siyasi, askeri ve ekonomik avantajlar sağlar; onu elinde bulunduran güç merkezinin etkisini büyük oranda artırır. Dünya barışının sağlanmasında en önemli güvence olur. Balkanlar ve Ortadoğu'dan Uzakdoğu'ya kadar uzanan coğrafya üzerinde Türk dünyası ile işbirliğini geliştirir. Belirtilen bu imkanlara sahip olan güç merkezi ise Avrasya ve Dünya Adası'nı kontrol eder.

Jeopolitiğin, modern zamanlara diğer teorilere uygulanmasının öne çıkan örneklerinden birisi Huntington tarafından yazılan Medeniyetler Savaşı. Huntington'a göre barış dünyası için tehlike bütün ülkeler birbirine fiziksel olarak çok yakın olduğundan ne kara ne de deniz ulaştırma hatlarından gelecekti. Geleceğin çatışmalarının kaynağında siyasi fikirler ve kültürler yatacağı. Huntington'a göre; "Kültürler her zaman merkezî bir ülkeye göre gruplandırılır: Amerika Birleşik Devletleri ve Avrupa Batı kültürünün, Rusya Ortodoks kültürün merkezidir. Bunların karşısında Afrika ve İslâm dünyasının merkezi zayıf kalmıştır." Müslümanlar'a Türkiye'yi lider devlet olarak seçmelerini tavsiye eden Huntington'a göre, Ankara'nın Avrupa'ya yönelik gayretlerine kesin bir son verilmeli ve Türkiye NATO'dan çıkarılmalıdır. Huntington, dünyanın en bölünmüş ülkesi olarak nitelediği Türkiye, kendine uygun misyonun gereğini yapmalıdır...

Zbigniew Brzezinski, Büyük Santraç Tahtası adlı kitabında ABD'ye yol haritası çizerken; tarihte ilk kez, Avrasyalı olmayan bir gücün ortaya çıktığını vurgulamaktadır. Brzezinski'ye göre, ABD'nin bu üstünlüğünü devam ettirip ettiremeyeceği, dünya güç ilişkileri üzerinde etkili olabilecek bir Avrasya gücünün ortaya çıkmasının önlenip önlenemeyeceğine bağlıdır. ABD'nin üstünlüğünü devam ettirmesi, Avrasya'da egemen olma ve böylece ABD'ye meydan okuma yeterliliğine sahip bir rakibin ortaya çıkmasının ABD tarafından önlenmesine bağlıdır. Ancak, Brzezinski'nin çizdiği haritalarda, Avrasya olarak tanımladığı bölge bugün çatışmaların sürdüğü Orta Doğu bölgesidir. Brzezinski,

Türkiye'nin Avrasya coğrafyasındaki oynayabileceği muhtelif rolü şöyle ifade etmektedir: “Türkiye ve İran, Rus gücünün çekilmesinden faydalanarak, Hazar Denizi-Orta Asya bölgesinde bir ölçüde etki kurma çabası içindedirler. Bu nedenden dolayı jeostratejik oyuncular olarak görülebilirler. Ne var ki, hem Türkiye hem de İran birinci derecede önemli jeopolitik mihverlerdir. Türkiye Karadeniz bölgesinde istikrarı sağlamakta, Akdeniz’e geçişi kontrol etmekte, Rusya’yı Kafkasya’da dengelemekte, hâlâ İslâmî köktendinciliğe bir panzehir sunmakta ve güneydeki dayanak noktası olarak NATO’ya hizmet etmektedir.

Brzezinski’nin deyimi ile jeostratejik oyuncu ve jeopolitik mihver olan Türkiye'nin, yakın gelecekte Avrasya Büyük Satranç Tahtası’ndaki rolü; Türk dünyası ile birlikte vezirliktir. Almanya’nın liderliğinde Avrupa Birliği ile Japonya'nın liderliğindeki Uzakdoğu Kaplanları, Satranç Tahtasının kaleleri; İngiltere ve Fransa, filleri; Rusya ve Çin, atlar; ABD ise Avrasya dışında olmasına rağmen, Büyük Satranç Tahtası’nın şah’ıdır.

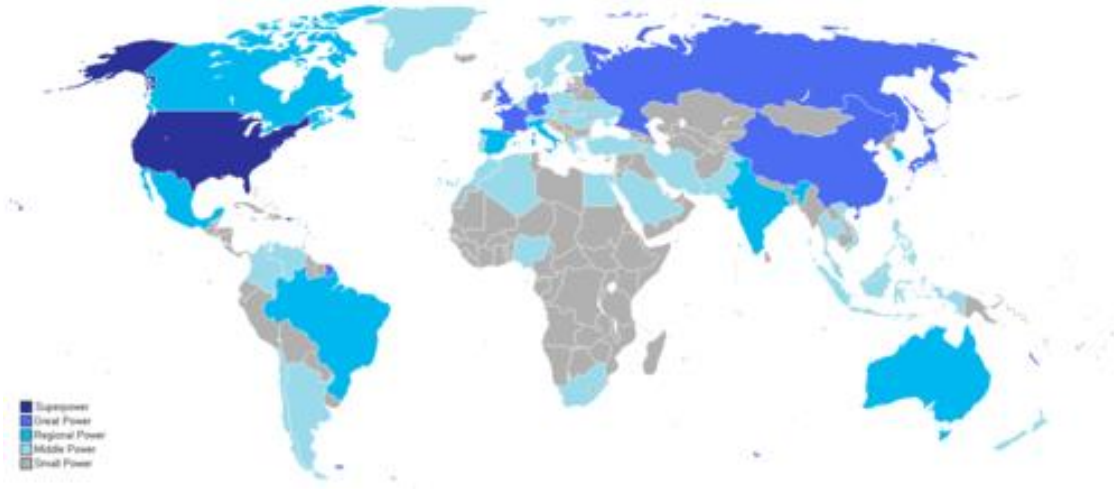
Ancak Jeostratejik oyuncularla jeopolitik mihverlerin bu mevcut durumları, ne sürekli ne de sabittir. Zaman zaman bazı devletlerin eklenmesi ya da çıkarılması ile bu liste geçmiş dönemlerde olduğu gibi değişebilecektir.

Görüldüğü üzere yurdumuz Brzezinski’nin Nisan 1997 tarihli değerlendirmesine göre; Karadeniz bölgesini ve Rusya’yı Kafkaslar’da dengelemekte, Karadeniz’den Akdeniz’e ve tersi geçişi kontrol altında tutmakta, irticaya karşı hala panzehir görevi görmekte ve NATO için güneyde bir güven unsuru olmaktadır. Türkiye’deki istikrar ve dengelerin bozulması, Balkanlarda ve kısmen Orta Doğu’da şiddetin kontrolsüz bir biçimde artmasının yanı sıra, Rusya’nın Kafkaslarda bağımsızlığını kazanmış ülkeler üzerinde kontrolünü kolaylaştıracağıdır.

Türk toprakları tarih boyunca Asya’dan Avrupa’ya ve Avrupa’dan Asya’ya yönetilen istila hareketlerinde, jeostratejik ana mihveri oluşturmuş, ancak Çarlık Rusya’sının güneye ve açık denizlere inme hedeflerine karşı da doğal bir engel rolünü oynamıştır. Avrasyacılık teorisi de bunu dikkate alarak Türkiye’nin bu grupta fakat edilgen bir yapıda yer alması gerektiğini savunmaktadır.

Charles Freeman gücü, diğer milletlerin karar ve davranışlarını etkileme kapasitesi olarak tanımlamıştır. Güç kudret ve istekten gelir. Kudret kaynakların kabiliyete

dönüştürülmesiyle, istek ise amaca ulaşmak için ilham verir. Güç çeşitli yönlerden incelemektedir (Şekil 4).

Şekil 4: Ülkelerin Güç Statüsüne Göre Gruplanması ve Türkiyenin Yeri

Bunlar:

Amaç olarak güç: Uluslararası ilişkilerde gücün bir amaç olarak birincil kullanımı Niccolò Machiavelli ve Hans Morgenthau gibi siyaset teorisyenlerine aittir. Özellikle klasik realist düşünürler arasında, güç insanlığın ve devletlerin doğal amacıdır. Ekonomik gelişme, askeri gelişme, kültürel yayılma vb. tüm her şeyin uluslararası gücün nihai amacı doğrultusunda çalıştığı düşünülebilir.

Etki anlamında güç: Olaylar, sonuçlar, oyuncular ve konular üzerindeki etki ve kontrol anlamına gelir ve bu etkiyi ülkenin uygulayabildiği alanla birlikte tanımlanır. Etki alanı bölgeselden küresele kadar gidebilir.

Güvenlik anlamında güç: Güvenliği sağlamak ve anlaşmazlıklarda galip görünmek anlamındadır. Savaşlardan veya saldırılardan ard arda galip gelen bir ülke için güvenlik anlamında güçlü denebilir. Öyleyse, gücün temelinde askeri güç vardır.

Kabiliyet anlamında güç: Kaynak ve yetenekleri kullama konusundaki güç olarak tanımlanır, ölçülebilir değerleri vardır. Bu kaynaklar hem sert hem de yumuşak güç olarak kullanılabilir. Yumuşak güç; kültür, ideoloji üzerine konuşmalar ve kabul gören insani

değerleri kullanarak amaca ulaşmaya çalışır. Sert güç ise; askeri, ekonomik yaptırımlar ve tehditler ile amaca ulaşmaya çabalar. Ukrayna'da ABD'nin tutumu yumuşak güce, Rusya'nın tutumu ise sert güce en iyi örnektir.

Statü anlamında güç: Statü olarak hangi ülkelerin güce sahip olduğu ve bunun ölçümü tartışma konusudur. Askeri, diplomatik, kültürel ve ekonomik olarak etkinlik statüyü belirleyici olmuştur.

Yukarıdaki haritada dört güçten bahsedilmiştir. Bunlar büyükten küçüğe doğru; süper güç (küresel güç), büyük güç, bölgesel güç ve orta güç olarak sıralanır. Haritaya baktığımızda Adam Chapnick'in Türkiye'yi orta güç olarak tanımladığını görmekteyiz.

1.3. Tarihi Konum ve Etkileri

Türkiye, günümüzde olduğu gibi, geçmişte de üzerinde ve yakın çevresinde güç dengesini etkileyecek tarzda, sürekli ve çok yönlü çıkar ve güç çatışmalarına sahne olan, hassas tarihi bir konuma da sahiptir. Türkiye toprakları güçlü sahipler ister. Tarihte görüldüğü gibi, zayıf toplumların Anadolu yarımadasında varlıklarını sürdürmeleri mümkün olamamıştır.

Halen Balkanlar'da, Bosna-Hersek'te, Kosova'da, Doğu Trakya'da, Romanya'da, Bulgaristan'da, Kafkaslar 'da, Nahcivan ve Azerbaycan'da, Batum'da, Tiflis'te, Çeçenistan'da, Kırım'da, Sincan'da, Türkmenistan'da, Orta Doğu'da, Kuzey Irak'ta, Suriye'de, Ürdün'de hatta Almanya'da olup bitenler niçin bizi etkiliyor? Bu soruların cevabını verebilmek için sahanın tarihinin de çok iyi bilinmesini zaruri kılar.

Bir çok kadim medeniyete beşiklik eden Anadolu toprakları ve hinterlandı Sümer, Elam, Akad, Mısır, Hitit, Helen, Sasani, Pers, Emevi ve Abbasi ülkelerine habitat olurken MÖ 2. yy.ın ortalarından MS 395'e kadar Roma sonraları Doğu Roma, Selçuklu ve Anadolu Selçuklu daha sonra Osmanlı Devleti'nin ve son olarak da 1923'ten sonra Türkiye Cumhuriyeti'nin egemenlik sahası olmuştur (Şekil 5).

İlk çağlardan itibaren Yunanlılar ve İranlılar arasındaki ticaret başlıca iki kara yolu üzerinden yapılmakta idi. Bunların birincisi Kral Yolu adı verilen Salihli-Gediz-Ankara-

Sivas üzerinden İran'a uzanan, ikincisi ise Doğu Ticaret Yolu adı verilen Efes-B.Menderes-Konya- Gülek Boğazı-Çukurova yolları idi. Daha kuzeyde Asya'yı Avrupa'ya bağlayan ve Kral Yolu ile de bağlantılı İpek Yolu idi. Bölgesel ticarete, yüzyıllarca bu yollar damgasını vurmuştur.

Şekil 5: İpek Yolu

Rusya'nın Ortadoğu ve Afrika ülkelerine yönelik askeri faaliyetleri ile deniz ticaretinin yaklaşık yarısı Türk boğazlarına bağımlıdır. Ayrıca Rusya'nın Akdeniz'deki askeri varlığını sürdürmesi, Karadeniz'den, ancak Türk boğazlarını kullanarak yapılacak lojistik destekle mümkündür. Genel veya bölgesel savaşlarda, Rusların Akdeniz bölgesine yönelik harekâtının başarısı ve devamı da boğazlara bağlıdır.

Gazneliler, Karahanlılar, Seçuklular, Anadolu Selçuklular ve Osmanlı Devletinin tarihi gücü ve medeniyet birikimini temsil eden Türkiye, bu yönüyle stratejik tarihe de sahip bir ülkedir.

Türkiye bu coğrafyada olup biten her şeyle, istese de istemese de genellikle ilgilenmek zorunda kalmaktadır. Burada sadece Osmanlı İmparatorluğu'nun parçalanması neticesinde 27 devlet ortaya çıkmıştır. Bu yeni coğrafya aslında, Pantürkizm veya Panislâmizm alanı da değildir. Balkanlardan Doğu Türkistan'a kadar olan alanda Türk varlığı bir olgudur, bir gerçektir.

Türkiye'nin çevresinde ve Avrasya'da oluşan yeni jeopolitik ortam, bölgesel boyutta Türkiye'nin güvenliği bakımından daha elverişsiz koşullar getirdiği gibi özellikle Kafkasya'da ve Orta Asya'da bir dereceye kadar da Ortadoğu ve Balkanlar'da Türkiye'nin rolünün artırmasına ve milli çıkarların geliştirilmesine olanak sağlayan yeni imkânlar ortaya çıkarmıştır (<http://usam.aydin.edu.tr/analiz>).

Ayrıca tarihte her zaman önemini sürdürmüş olan Karadeniz Havzası ve Boğazlar, SSCB ve Yugoslavya'nın dağılması sonucu yapısal değişikliğe uğrayan Balkanlar, etnik çatışmalar yanında zengin doğal kaynaklara sahip Kafkasya ve Orta Asya'nın oluşturduğu coğrafyanın merkezinde bulunmaktadır.

Avrupa'dan Asya ve Asya'dan Avrupa istikametinde tarih boyunca yapılmış istila hareketleri incelendiğinde, takip edilmiş olan istikametlerin bağlantısını kuran Boğazlar, bölge tarafından güneyden tehdit edilir veya emniyete alındığı söylenebilir.

Türkiye batı-doğu ve kuzey-güney saldırı eksenlerinin kesişme noktasında “Merkezi Devlet” durumundadır. 600 yıldır batı-doğu mihrinde saldırıya uğrayan Türk toprakları. 19'uncu ve 20'nci yüzyıldaki önemli savaşlarla, kuzey-güney veya güney-kuzey yönlerinde cephe değiştirmiştir.

Osmanlı döneminde, güney sınırları emniyete almak maksadıyla, Hint Okyanusu'nda Portekiz ile yapılan savaşların kaybedilişi, dünya tarihinde ve bizim tarihimizde evrensel düzeyde jeopolitik bir olaydır. Hint Okyanusu'nda Portekiz gemilerinin daha yüksek oluşunun da sebep olduğu yenilgi, Osmanlı İmparatorluğu tarihinin Viyana Kuşatması gibi dönüm noktalarından birisidir. Çünkü kaybettiği ekonomik imkânlardan ayrı olarak, imparatorluğun güney yanı da duyarlı olmuş ve güvenliği azalmıştır. Geniş bir sahaya sahip olsa da Osmanlı İmparatorluğu, Hint Okyanusu savaşlarından sonra artık bir iç devlet durumundadır. Bu tarihten sonra imparatorluğun güney yanı da zamanla Kuzey Afrika'yı kapsayacak şekilde, savaşılan cephe durumuna gelmişti ve coğrafi gücü bir ölçüde azalmıştır.

İkinci Dünya Harbi sonrasında, Türkiye'yi NATO'ya girmeye zorlayan faktörlerden en önemlisi, Sovyetler Birliği'nin özellikle, Boğazların kullanılması konusunda Türkiye'nin egemenliğini ortadan kaldırmak isteyen tutumudur. Boğazlar, NATO ve Rusya için hayati

derecede önemli birer coğrafya parçasıdır. Türkiye, bu boğazlar sayesinde, Karadeniz ve Akdeniz arasındaki, Kıbrıs sayesinde ise özellikle Doğu Akdeniz'deki deniz ulaştırma yollarını kontrol etmek suretiyle, Orta Doğu ve Hazar Havzası petrollerinin ulaşımında söz sahibi olabilmektedir.

Soğuk Savaş döneminde Avrupa'nın güneydoğu kanadını oluşturan Türkiye, şimdilerde Doğu Avrupa'dan batı Çin'e kadar uzanan ve hızla gelişen bir Türk bölgesinin merkezinde yerini almıştır. Bu jeopolitik değişiklikler ve Türkiye'nin uluslararası alanda ortaya çıkan yeni etkinliği, Türkiye'nin kendisine ve diğer ülkelere bakışını ve diğer ülkelerin de Türkiye'ye yönelik düşüncelerini büyük ölçüde etkiledi. Türkiye bugün kendisi strateji üreten bir ülke durumuna gelmiştir.

20. yüzyılın sonlarında dünyadaki köklü ve hızlı değişiklikler Türkiye'yi NATO'nun bir kanat ülkesi konumundan çıkarmış Avrasya kuşağında merkezî bir duruma getirmiştir.

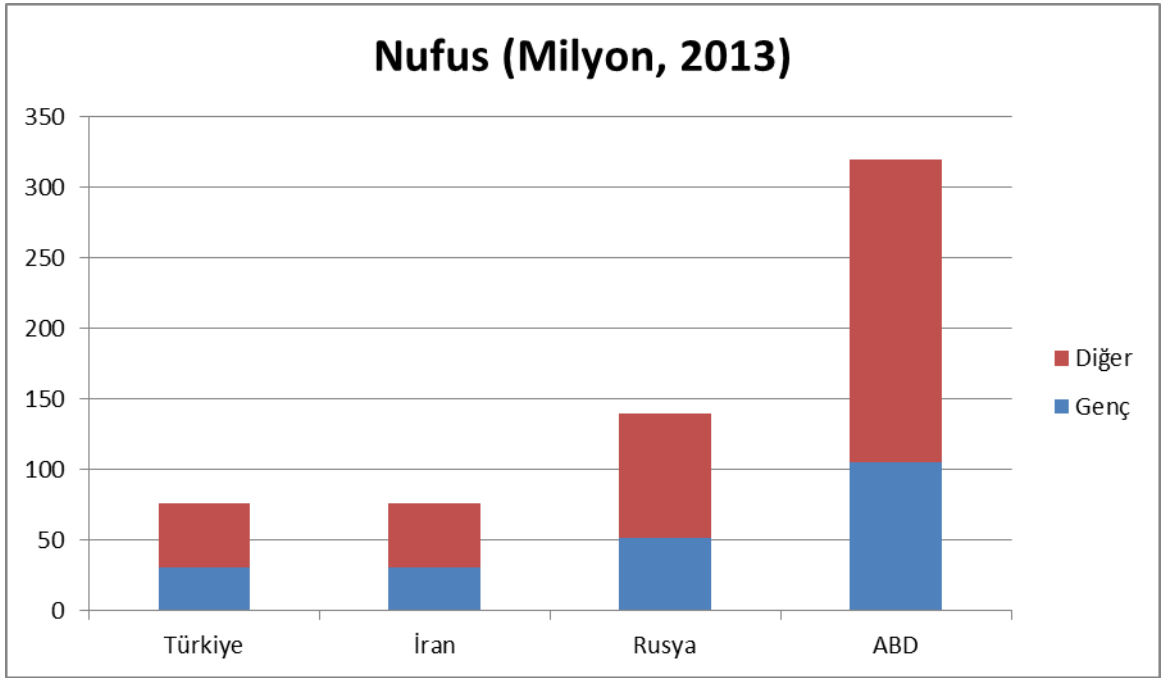
İdeolojik yönden de, batımızda tarihi Ortodoks misyonu ve Megalo-İdea, kuzeyde “Sıcak Denizlere İnme” ideali, doğumuzda “Siyasi İslâm ve Şii Yayılmacılığı”, güneyimizde ise tarihi Arap yayılmacılığı ve “Büyük Suriye Hayali” cereyanları zaman zaman da olsa şartlara bağlı olarak varlıklarını sürdürmektedir. Bunların da ötesinde Vadedilmiş topraklar hayalini kuran İsrail'inde topraklarımız da emelleri olduğunu söyleyebiliriz.

1.4. Nüfus Gücü ve Etkileri

Dünya nüfus sıralamasında Türkiye 17. sırada bulunmaktadır. Dünya nüfusunun %1,1'ini Türkiye Cumhuriyeti vatandaşları oluşturmaktadır. Ülkelerin uluslararası politikada oynadıkları rol, büyük ölçüde ekonomik ve askeri güçlerine dayandığı için, bu güce kaynak oluşturan nüfusun sayısı ve niteliği önem taşır.

2013 yılı itibariyle 76 milyon 667 bin 864 kişi olan ülke nüfusu, 1 milyon 28 bin 40 kişilik artışla, 2014 sonunda 77 milyon 695 bin 904 kişiye ulaşmıştır (TÜİK, 2015). Erkek nüfusun oranı yüzde 50,2 (38 milyon 984 bin 302 kişi), kadın nüfusun oranı ise yüzde 49,8 (38 milyon 711 bin 602 kişi)dir. Yıllık nüfus artış hızı 2013 yılında binde 13,7 iken, 2014 yılında binde 13,3'e gerilemiştir. Türkiye'de 2013 yılında 30,4 olan ortalama yaş, 2014'te 30,7 oldu. Ortalama yaş erkeklerde 30,1 iken, kadınlarda 31,3 olarak gerçekleşmiştir. Türkiye'de

15-64 yaş grubunda yer alan çalışma çağındaki nüfusun oranı 2013 yılında yüzde 67,7 iken, 2014 yılı 0,1 puan artışla yüzde 67,8'e (52 milyon 640 bin 512 kişi) yükselmiştir. Çocuk yaş grubundaki (0-14) nüfusun oranı ise yüzde 24,3'e (18 milyon 862 bin 430 kişi) gerilerken, 65 ve daha yukarı yaştaki nüfusun oranı yüzde 8'e (6 milyon 192 bin 962 kişi) yükselmiştir. Bütün Avrupa ülkeleri arasında Türkiye'den daha genç nüfusa sahip olan ülke mevcut değildir. Avrupa ülkelerinde yaşlı nüfus Türkiye'den fazladır. ABD, RF, İran'la kıyaslandığı zaman ise Türkiye'nin nüfusu oran bakımından genç ve dinamiktir (Şekil 6).

Şekil 6: Türkiye ve Diğer Ölçüt Ülkelerinin Nüfus Yapısı

Nüfus yoğunluğu olarak ifade edilen "bir kilometrekareye düşen kişi sayısı", geçen yıl Türkiye genelinde 2013 yılına göre 1 kişi artarak 101 kişidir. İstanbul, kilometrekareye düşen 2 bin 767 kişiyle nüfus yoğunluğunun en yüksek olduğu ildir.

Türkiye'de nüfus artış hızı 2013 yılında binde 13,7 iken, bu oran 2014'te binde 13,3'e gerilemiştir (TÜİK, 2015).

İl ve ilçe merkezlerinde ikamet edenlerin oranı 2013 yılında yüzde 91,3 iken, bu oran 2014 yılında yüzde 91,8 olarak gerçekleşmiştir. Belde ve köylerde yaşayanların oranı ise

yüzde 8,2 dir. Sanayileşmiş Batı toplumlarında şehirleşme, sanayileşme ile bağlantılı iken; sanayisi az gelişmiş ya da henüz gelişmekte olan toplumların şehirleşmesi ile sanayileşme arasında bir bağlantı kurmak zordur. Batı ülkelerinde, sanayileşme ve şehirleşme arasındaki bağlantılı gelişme, şehirleşme ile şehirlileşme arasında da doğrusal bir değişim sürecinden geçmiştir. Dolayısıyla Batı’da şehirleşme ve şehirlileşme, sonuçları bakımından, bütünleşmiş kavramlar olarak değerlendirilebilir. Ancak Türkiye’nin de yer aldığı şehirleşmesi sanayileşmeye dayalı olmayan toplumlarda, şehirleşme ile şehirlileşme eş zamanlı gelişen birer olgu olarak gözükmemektedir: Önce şehirleşme, daha sonra da şehirlileşme süreci yaşanmaktadır. Şehirleşmesi sanayileşme ile dengeli bir gelişime sahip olmamasına karşılık göçe bağlı hızlı bir şehirleşme süreci yaşayan Türkiye, diğer benzer ülkelerde de olduğu gibi, sosyal ve fizikî yapı bozuklukları yaşamaktadır. Sanayileşmeye dayalı iş kollarında istihdam edilemeyen artı iş gücü, işsizlikle karşı karşıya kalmakta, ya herhangi bir sosyal güvencesi olmayan düşük gelirli, sosyal hareketliliğe imkân vermeyen işlere ya da hizmet sektörüne yönelmektedir. Dolayısıyla, göçmenlerin kırsaldan getirdikleri düşük eğitim seviyesi, şehre özgü işlere yatkın olmama veya uzmanlaşmanın olmaması; kültürel farklılaşmada olduğu gibi şehir hayatının olumsuzluklarıyla birleşince, şehre intibak problemleri yaşanmaktadır. Türkiye’deki şehirleşme olgusu, Batı’daki “şehir blokları” tipinin aksine “köy blokları” tiplmesiyle nitelendirilmektedir. Köy blokları tipi, Türkiye’deki şehirleşmenin, sanayileşmeye dayanmadığını, çevre tahribatı ve fizikî plânsızlıkla birlikte oluştuğunu, gecekondulaşmanın beraberinde köy kültürünü de şehirlere getirdiğini ima etmektedir. Türkiye’de bölgeler ve dönemler arası farklılıklar arz etmekle birlikte, şehirleşme sürecini tetikleyen çeşitli faktörler genel olarak, kırsalın itici, göçü kolaylaştırıcı bir araç olarak iletici ve şehrin çekici güçleriyle ifade edilebilir (Karaman, 2003).

Nüfusun % 98’i Müslüman, %2’si Hıristiyan, Yahudi ve diğer dinlere mensuptur. Türkçe dünyada en çok konuşulan beşinci dildir. Halen 150 milyon civarında Türk asıllı, 1 1 milyon km² lik bir alanda bu dili konuşmaktadır.

Bugün kişi başına ortalama eğitim süresi 3,5 yıldır. Her yıl okul çağına gelen çocuk sayısı 1,5 milyon civarındadır. Eğitimde Türkiye’nin henüz arzu edilen düzeye ulaşmadığı bir gerçektir. Eğitimle ilgili değerlendirmeleri sadece okuma yazma bilenlerin sayısını veya

okullaşma oranlarını dikkate alarak yapmak mümkün değildir. Eğitimin kalitesini de göz önünde bulundurduğumuz takdirde bu ölçütlere göre hayli gerilerde olduğumuz açıktır. Bu durum kadın- erkek öğrenim eşitsizlikleri ile de katlanmaktadır. Yine bilimsel yayın üretme bakımından da düşük bir seviyede bulunan Türkiye, eğitimin bütünü açısından yoksul bir ülkedir.

Türk üniversiteleri dünya sıralamalarında hızla üst sıralara yükselmektedir. Halen dünya üniversitelerini sıralayan 8 sıralama sistemi var. Bu kurumların kullandığı kriterler ve sıraladıkları üniversite sayıları birbirinden farklıdır. Dünya sıralamalarında en az bir listeye giren 143 üniversitemiz var. Aşağıda verilen iki tabloda, 8 sıralama sisteminden en az birinde ilk 500'e giren üniversiteler 1-500 grubunda yer almaktadır. İlk 500'de (ilk %2,5'te) yer alan 10 üniversite; İstanbul, Ankara, ODTÜ, Hacettepe, Gazi, Ege, İ.D. Bilkent, İTÜ, Boğaziçi ve Sabancı üniversiteleridir. Bu üniversitelerin kendi içlerinde ki sırası, kaç kez ilk 500'de yer aldığına göre belirlenmektedir. Dünya sıralamalarından en az birinde 501-1.000 arasına giren 16 üniversite ikinci grupta yer almaktadır. En az bir sıralamada 1.001-1.500 arasına giren, 27 üniversite üçüncü grubu oluşturmaktadır. Dördüncü gruptaki 15 üniversite en az bir sıralamada 1.501-2.000 arasına girmiştir. Böylece, ilk 4 gruptaki toplam 68 üniversitemiz dünyanın en iyi %10'luk diliminde yer alma başarısını göstermiştir.

Sıralamalarda ilk %10'luk dilimde yer almayan, 75 üniversitemiz ise 2.001-20.000 arasındadır ve beşinci grubu oluşturmuştur. İlk 4 gruptaki üniversitelerin kendi içindeki sırası, kendi gruplarında kaç sıralamada yer aldığına göre belirlenmiştir. Son gruptakiler, sadece Webometrics sıralamasına göredir (<http://tr.urapcenter.org>) (Tablo 1).

Tablo 1: İlk Ondaki Türk Üniversitelerinin Başarı Sıralaması

Sıra	Üniversite	URAP	ARWU	LEIDEN	HEEACT	SCIMAGO	TIMES	QS	WEBO.	Dünyadaki Yeri
1	İstanbul Ü.	383	301-400	497		395			820	1 - 500
2	Ankara Ü.	464		496		465			488	
3	ODTÜ	495		375		577	276-300		342	
4	Hacettepe Ü.	400		489		398			672	
5	Gazi Ü.	501		493		488			471	
6	Ege Ü.	486		467		588			552	
7	İstanbul Teknik Ü.	633				679	276-300		434	
8	İ.D. Bilkent Ü.	856				1160	201-225	401-450	642	
9	Boğaziçi Ü.	891				1631	301-350		712	
10	Sabancı Ü.	1146				1956		451-500	749	

Kültür ve sanat bakımından hayal gücünü geliştiren uluslararası bilinirliği olan iyi modacılar, iyi ressamalar, iyi mimarlar, edebiyatçılar, şairler ve sinemacılar maalesef gerektiği düzeyde değildir.

Bununla birlikte Türkiye'de her yıl 100'den fazla kültür sanat festivali düzenlenmektedir. Ülkenin hemen hemen her kentinde ulusal festivaller; İstanbul, Ankara, İzmir, Bursa ve Antalya gibi büyük kentlerde ise uluslararası kültür-sanat festivalleri gerçekleştirilmektedir. Festivallerin en yoğun olduğu il, İstanbul'dur.

İstanbul'da özellikle yaz aylarında, adeta kentin birer parçası haline gelmiş çok sayıda müzik festivaline tanık olunmaktadır. Pamukbank Dans Günleri dünyanın ünlü dans gruplarını biraraya getirirken, Efes Pilsen Blues Festivali dünyaca ünlü grupları ağırlamaktadır. Türk müzisyenleri ile dünya cazcılarını bir araya getiren Akbank Uluslararası Caz Festivali, rock'tan pop'a, caz'dan klasik müziğe kadar tüm yıla yayılan etkinlikleriyle "bir yıllık festival" niteliğine sahip Yapı Kredi Sanat Festivali ve Fuji Film Dünya Müzik Günleri İstanbul'un kültür ve sanat hayatına renk katan sponsorlu müzik festivallerinin başlıcalarıdır.

İstanbul Kültür ve Sanat Vakfı tarafından her yıl Uluslararası İstanbul Film Festivali, Uluslararası İstanbul Tiyatro Festivali, Uluslararası İstanbul Müzik Festivali, Uluslararası İstanbul Caz Festivali ve her iki yılda bir Uluslararası İstanbul Bienali düzenlenmekte, festivaller süresince yerli ve yabancı birçok ünlü sanatçı İstanbul'da bir araya gelmektedir.

Başkent Ankara'da ise Sevda Cenap And Müzik Vakfı tarafından her yıl Uluslararası Ankara Müzik Festivali düzenlenmektedir. Avrupa Festivaller Birliği üyesi olan festival, bugüne kadar 10.000'i aşkın ünlü sanatçıyı ağırlamıştır. Klasik müzik ağırlıklı festivalde bale etkinlikleri dışında her yıl folklor ve mim gibi farklı etkinlikler de mevcuttur. Ülkede çoksesli müziğin yaygınlaştırılması amacıyla kurulan Polifonik Korolar Derneği'nin düzenlediği Türkiye Korolar Şenliği de, her yıl artan davetli koro sayısı ve dinleyici kapasitesi ile binlerce müzikseveri bir araya getirmektedir.

İzmir Kültür, Sanat ve Eğitim Vakfı tarafından düzenlenen Uluslararası İzmir Festivali, Efes Antik Tiyatro, Celcius Kütüphanesi ve Meryem Ana Evi gibi tarihsel mekanlarda yapılmakta ve festivalde orkestra konserleri, oda müziği, bale, tiyatro, caz ve pop dallarında uluslararası düzeyde sanatçı ve topluluklar yer almaktadır.

Her yıl 80 bine yakın seyircinin izlediği Aspendos Opera ve Bale Festivali ise, ülkemizdeki önemli festivallerden biridir.

Türkiye'nin en eski film festivali Antalya Altın Portakal Film Festivali'dir. Festival Türk sinemasının Oscar'ı niteliğindedir. Uluslararası Ankara Film Festivali ve Adana Altın Koza Film Festivali de sinemaseverleri bir araya getiren diğer önemli festivaller arasındadır (www.tgdturkey.com).

2010 Yılında Avrupa Kültür Başkenti olan İstanbul'da bu kapsamda pek çok kültür sanat etkinliği gerçekleşti.

Türkiye aynı zamanda müzeleri ve kültürel mirasıyla da öne çıkmaktadır. Ülkemizde Kültür ve Turizm Bakanlığı'na bağlı 190 müze ve 136 düzenlenmiş örenyeri olmak üzere, ziyaret edilebilir 326 ünite aynı zamanda birer eğitim ve bilim kurumu olarak hizmet vermektedir. 20.10.2014 tarihi itibari ile Bakanlığın denetiminde 197 özel müze faaliyet göstermektedir.

2014 yılı itibariyle Dünya genelinde UNESCO Dünya Miras Listesi'ne kayıtlı 1007 kültürel ve doğal varlık bulunmakta olup bunların 779 tanesi kültürel, 197 tanesi doğal, 31 tanesi ise karma (kültürel/doğal) varlıktır. Her yıl gerçekleşen Dünya Miras Komitesi toplantıları ile bu sayı artmaktadır. Ülkemizin, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün sorumluluğu altında yürüttüğü çalışmalar neticesinde bugüne kadar

UNESCO Dünya Miras Listesi'ne 13 adet varlığımızın alınması sağlanmıştır. Bu varlıklardan:

- İstanbul'un Tarihi Alanları [1985]
- Divriği Ulu Camii ve Darüşşifası (Sivas) [1985]
- Hattuşaş (Boğazköy) - Hitit Başkenti (Çorum) [1986]
- Nemrut Dağı (Adıyaman - Kahta) [1987]
- Xanthos-Letoon (Antalya - Muğla) [1988]
- Safranbolu Şehri (Karabük) [1994] Truva Antik Kenti (Çanakkale) [1998]
- Edirne Selimiye Camii ve Külliyesi (Edirne) [2011]
- Çatalhöyük Neolitik Kenti (Konya) [2012]
- Bergama Çok Katmanlı Kültürel Peyzaj Alanı (İzmir) [2014]
- Bursa ve Cumalıkızık: Osmanlı İmparatorluğunun Doğuşu (Bursa) [2014]

kültürel olarak;

- Göreme Milli Parkı ve Kapadokya (Nevşehir) [1985]
- Pamukkale-Hierapolis (Denizli) [1988] hem kültürel, hem doğal miras olarak listeye alınmıştır.

Nüfusa ait bir diğer başarı ölçütü ise spor faaliyetelerine ait değerlendirmelerdir. Ülkelerin dünya kamuoyundaki prestijini artırmasına katkı sağlayan ve önemi gün geçtikçe artan yumuşak güç unsurlarının başında sportif başarılar ve uluslararası spor organizasyonları düzenleme kapasitesi önem arz eder.

Mersin'de 20-30 Haziran 2013'te gerçekleştirilen ve mini olimpiyat olarak nitelendirilen 17. Akdeniz Oyunları, Türkiye'nin uluslararası spor organizasyonları düzenleme başarısına ışık tutmaktadır. Sadece 18 ayda hazırlanan organizasyon için Mersin'e 12 yeni spor tesisi yapılmıştır.

2002-2012 yılları arasında Türkiye, 100'ün üzerinde uluslararası spor organizasyonunu gerçekleştirmiştir. 2002-2011 yılları arasında Afyon'dan Yozgat'a Türkiye'nin dört bir yanında aralarında gençlik merkezi, spor salonu ve yüzme havuzlarının da olduğu toplamda 184 yeni spor tesisinin yapımı tamamlandı. Yalnızca 2012 yılında

hizmete açılan tesis sayısı ise 158. Öte yandan, Türk sporcular da uluslararası arenada önemli başarılar elde etti. 2002- 2012 yılları arasında Türk sporcular, uluslararası organizasyonlarda çeşitli dallarda altın, gümüş ve bronz olmak üzere toplam 21 bin 802 madalya kazandı. FIFA'nın Dünya Kupası'ndan sonraki en önemli etkinliği olan ve yetenekli genç futbolcularının yarışacağı 2013 U20 Dünya Kupası'nın maçları Antalya, Bursa, Gaziantep, İstanbul, Kayseri, Rize ve Trabzon olmak üzere 7 şehirde yapıldı. Tenisçiler Birliği (WTA) tarafından 42'ncisi düzenlenen seçkin sezon sonu turnuvası TEB BNP Paribas WTA Championships 2012'de İstanbul'da düzenlendi. WTA turnuvası dışında son yıllarda gerçekleşen diğer uluslararası spor etkinlikleri arasında İstanbul'da yapılan Dünya Salon Atletizm Şampiyonası, Erzurum'da düzenlenen Universiade 2011 Kış Oyunları ve Trabzonda gerçekleşen Avrupa Olimpik Gençlik Yaz Festivali de yer almaktadır. Son dönemde uluslararası arenada Türk sporcular atletizm alanında önemli başarılarla imza attıkları için bu branş Türkiye'de büyük ilgi görmektedir (www. kdk.gov.tr).

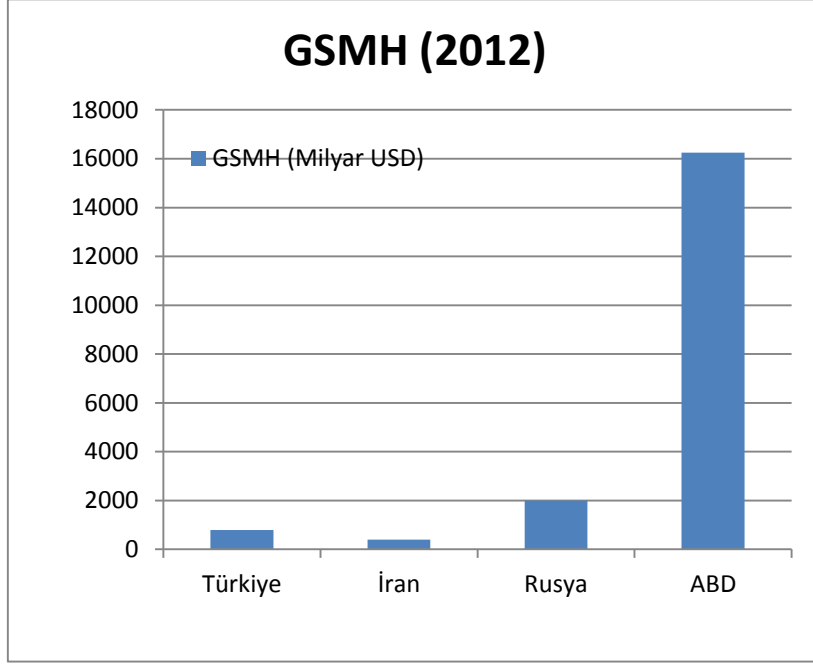
1.5. Ekonomik Güç ve Etkileri

Ülkelerin kişi başına gelir düzeyinin yanı sıra ortalama ömür ve okur yazarlık gibi oranları belirli katsayılarla hesaba katan insan gelişimi endeksine göre, Türkiye'nin dünyadaki yeri bir hayli gerilerdedir.

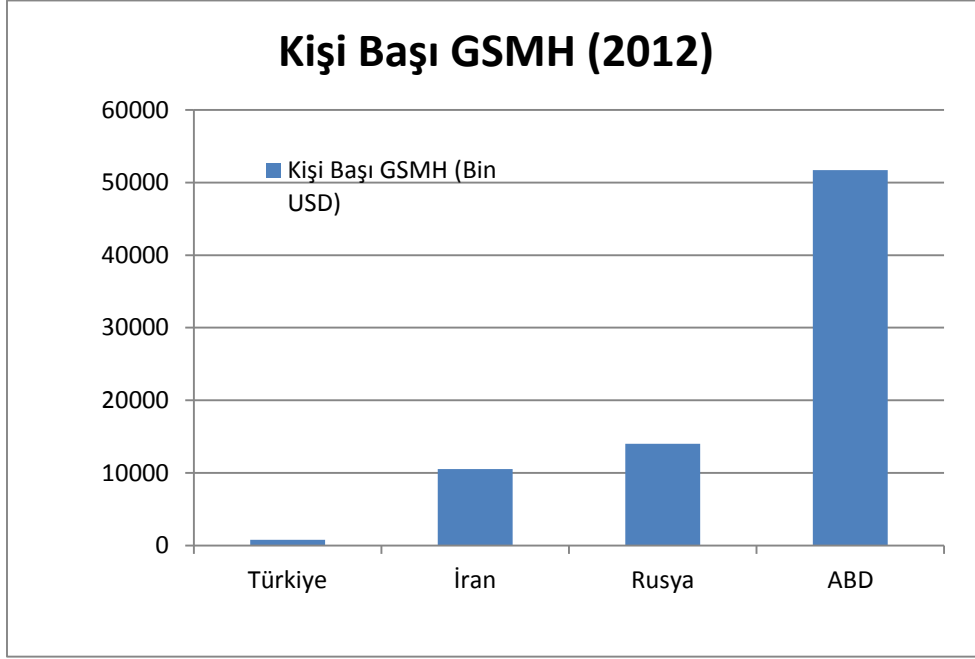
Türkiye Dünya'da kişi başına düşen milli gelir de 61. sırada ve ekonomik büyüklükte gelişmiş ilk 20 ülke içinde yer almaktadır. Ülkemizde İnsani Gelişme Endeksi yaklaşık son 30 yıldır sürekli artsa da bu refah seviyesine yansıyamamaktadır. 179 ülke içinde İGE açısından 2006 verileriyle 76. sırada yer alınabilmektedir. Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) tarafından yayımlanan "2014 İnsani Gelişme Raporu"na göre, Türkiye'nin 2013 yılındaki İnsani Gelişme Endeksi (İGE) değeri ise, 0,759 olurken, bu değerle Türkiye, 187 ülke ve bölge arasında 69'uncudur (UNDP.org, 2015).

Stratejik düzeyde potansiyel ve kullanılmaya hazır ekonomik kaynaklar, kaynakları değerlendirme ve yararlanma gücü, sosyal gücün ekonomik sisteme ve ekonomik gelişmeye uygunluğu ve katkısı, yatırım, istihdam, GSMH, yıllık kalkınma hızı, ithalat ve ihracatın büyüklüğü, dış ödemeler dengesi, gıda maddesi ve ham madde kaynakları, ulaştırma, ulaştırmaya ayrılan kaynak, ekonomik yapı ve uygulanan sistem, mali yapı, bilgi ve deney

birikimi, teşebbüs gücü, diğer sahalara-sosyal güvence, askeri harcamalar-ayrılan kaynak oranları, kültür yapısının ekonomik gelişmeye uygunluğu bakımından da orta derecede bir yere sahip olduğu söylenebilir. ABD, Rusya ve İran'a göre ise durumu aşağıdaki şekilde belirtilmiştir (Şekil 7, 8).

Şekil 7: 2012 Yılı Gayri Safi Milli Hasıla Oranları

Şekil 8: 2012 Yılı Kişi Başına Düşen Gayri Safi Milli Hasıla Oranları

Türkiye, rekabet kurallarının işlediği, özel sektörün ekonomide öncü, kamunun ise düzenleyici rol oynadığı, liberal dış ticaret politikasının uygulandığı, mal ve hizmetlerin bireyler ve kurumlar arasında engelsiz olarak el değiştirebildiği bir serbest piyasa ekonomisidir. Türkiye’de 2000 li yılların başında ekonomideki yapısal reformlara büyük önem vermiştir. Türkiye ekonomisi, Avrupa Birliğine üyelik sürecinin de etkisiyle böylece bir dönüşüm gerçekleştirilmiştir. Geçtiğimiz dönemde özelleştirme süreci hızlandırılmış, mali piyasalardan başlamak üzere tarım, sosyal güvenlik, enerji ve iletişim sektörlerinde ilerlemeler gerçekleştirilmiştir.

Dünyanın 17. büyük ekonomisi olan Türkiye, G-20’nin faal bir üyesidir. 2002-2011 döneminde ortalama büyüme oranı % 6 olmuştur. 2012 yılında ilk dokuz aylık dönemde % 2,6 oranında büyüme oranı gerçekleşmiştir.

Orta Doğu, Afrika, Uzakdoğu ve Latin Amerika’ya yönelik bölgesel ticareti geliştirme stratejileri sayesinde dış ticaretin hacmi, yapısı ve yönelimi değişmiştir. 2012 yılında Türkiye 200’den fazla ülkeye ihracat gerçekleştirmiş ve ticaret hacmi 390 milyar Dolara yaklaşmış, ihracat ise 152,6 milyar Dolar olarak gerçekleşmiştir.

Ticaret ve doğrudan yabancı yatırımlar bakımından Türkiye'yi benzersiz kılan özellik, Avrupa, Orta Doğu, Kuzey Afrika ve Orta Asya'ya açılan bir kapı özelliği taşımasıdır. Nitekim İstanbul'dan 4 saatlik uçuşla 50'den fazla ülkeye ve dünya ekonomisinin dörtte birini oluşturan geniş bir pazara erişim sağlanabilmektedir. 31 Aralık 2012 tarihi itibarıyla 32.146 adet yabancı sermayeli firma Türkiye'de faaliyette bulunmaktadır.

Gerçek anlamda rekabetçi bir piyasa ekonomisi oluşturma çalışmaları çerçevesinde Türkiye, özelleştirme sürecine son zamanlarda hız vermiştir. Yoğun özelleştirme programına, uluslararası yatırımcıların da geniş şekilde katılımları teşvik edilmektedir. OECD ülkeleri arasında özelleştirme sürecini hızla tamamlayan ve yüksek getiri elde eden ülkeler arasında ön sıralarda yer alan Türkiye'de, 1986-2003 yılları arasında yaklaşık 8 milyar Dolar, 2003-2012 yılları arasında 36,2 Milyar Dolar olmak üzere 44 milyar Dolar civarında özelleştirme uygulaması gerçekleştirilmiştir. Türk müteahhitlik sektörü, yurt dışına yatırımlarımızda öncü bir rol oynamaktadır. 2012 yılı sonuna kadar Türk müteahhitlik sektörü Balkanlardan Orta Asya'ya, Rusya'dan Ortadoğu ve Afrika'ya kadar 5 kıtada, 100 ülkede toplam tutarı 242 milyar Dolara ulaşan yaklaşık 7.000 proje üstlenmiştir. 2012 yılı itibarıyla Türkiye, dünyanın en büyük 225 müteahhitlik şirketi içinde 33 firmasıyla Çin'in ardından 2. sırada bulunmaktadır.

Türkiye sahip olduğu zengin coğrafya ve tarihsel zenginlikleri nedeniyle sadece kıyı turizminde değil, sağlık, kültür, inanç, spor mağara, avcılık, yayla ve kongre turizmi gibi alanlarda da güçlü bir altyapıya sahiptir. Dünyanın ilk 10 turizm ülkesi arasında yer alan Türkiye'ye 2012 yılında 31,8 milyon yabancı ziyaretçi giriş yapmış, turizm geliri 2011'e göre %1,8 artarak 23,4 milyar Doları aşmıştır (TÜİK, 2013;<http://www.mfa.gov.tr>).

İlk dış borcunu 1930 yılında Amerika'dan alan Türkiye'nin 2014 yılı dış borç stoku 401706,156642559 ABD dolarıdır (T.C. Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı, 2015).

Gelir dağılımında adalet kavramı, milli gelirden üretim faaliyetine katılanların dengeli ve adil pay almaları olarak tanımlanmaktadır. Türkiye'de gelir dağılımında adaletin ne düzeyde olduğunu araştırmaya yönelik yapılan çalışmalarda genellikle gini katsayısı rakamları dikkate alınmaktadır. Söz konusu katsayı 1963'te 0,55 iken, 1987'deki gelir

dağılımı araştırmasında 0,43 olarak hesaplanmıştır. 2007 ve 2008 yılları için ise 0,41 olarak tespit edilmiştir. Sınırlı düzeyde de olsa bir iyileşmenin olduğu görülmektedir. Bu iyileşme, düşük gelirli lehine gelir vergisi oranlarının azaltılmasına, personel kanununda yapılan değişikliğe ve ücret artışlarına bağlanabilir. Gelir dağılımında adaleti sağlama, devletin ekstra fiskal amaçları arasında yer almaktadır. Devlet elindeki araçları kullanarak gelir dağılımına müdahale etmekte ve adaleti sağlama yönünde hedefler üzerinde durmaktadır. Türkiye genelinde gelir dağılımının mevcut durumunu görmek için Türkiye İstatistik Kurumu tarafından yapılan gelir dağılımı araştırmaları ile gelir ve yaşam koşulları araştırmaları yapılmaktadır. 2008 yılında yapılan araştırma sonuçlarına göre, %20'lik gruplarda en yüksek gelire sahip olan gruptakilerin toplam gelirden aldığı pay %46,7 iken en düşük gelire sahip ilk gruptakilerin toplam gelirden aldığı pay %5,8'dir. Gelir dağılımı eşitsizlik ölçütlerinden birisi olan gini katsayısı değerlerine bakıldığında ise, 2008 yılında 0,41 olan değer 2007 yılında da hiçbir değişikliğe uğramamıştır. Sabit fiyat ve kura göre 2006'da 5 bin 380 dolar, 2007'de 5 bin 566 dolar olan kişi başına milli gelir, küresel krizin başladığı 2008'de 5.533 dolara, krizin derinleştiği 2009'da 5 bin 196 dolara gerilemiştir. 2010 yılında sabit fiyatlarla 5 bin 598 dolara, 2011'de 6 bin 11 dolara, 2012'de 6 bin 67 dolara yükselen kişi başına milli gelirin, 2013 yılında 6 bin 187 dolar, 2014 yılında ise 6 bin 362 dolardır. Satın alma gücü paritesine göre ise 30 ülke içinde, Türkiye Avrupa'nın fakir ülkeleri arasındadır.

Türkiye ekonomik ve stratejik açıdan en önemli madenlerden biri olan demir cevheri üretiminde dünyada 15. sırada yer almaktadır. Batı Avrupa'da Türkiye'den biraz daha fazla demir cevheri üretimi yapan İsveç bulunur.

Türkiye zengin maden yataklarına da sahiptir. Taş kömürü üretiminde yılda yaklaşık üç milyon tonla dünyanın 25. üreticisi. Avrupa kıtasında Romanya ile yedinciliği paylaşmaktadır. Ancak Türkiye'nin taş kömürü üretimini uzun yıllardan beri pek fazla artıramadığı da bir gerçektir. Türkiye linyit üretiminde de ön sıralarda yer almaktadır.

Stratejik açıdan önemi olan boksit üretiminde Türkiye dünyada 14. sıradadır. Avrupa'da sadece Macaristan ve Yunanistan'ın üretimi Türkiye'den fazladır. Bakır gibi önemli bir madenin üretiminde de Türkiye dünyada 16. sıradadır.

1.6. Ulaşım Gücü ve Etkileri

Türk Hava Sahası terimi: Türkiye Cumhuriyetinin egemenliği altındaki ülke ile Türk karasuları üzerindeki sahayı ifade eder. Türkiye hava sahasını ve havalimanlarını kullanarak gerçekleştirilecek uçuşlar, Türk Sivil Havacılık Kanunu başta olmak üzere ilgili mevzuat ve Havacılık Bilgi Yayını (AIP) prosedürlerine göre yürütülür. Uçuş izin başvuruları Türkiye'nin ticari çıkarları ile uçuş emniyeti ve güvenliğini temel alarak Sivil Havacılık Genel Müdürlüğünce değerlendirilir.

Türkiye'de ilk havacılık çalışmaları, 1912 yılında, bugünkü Atatürk Hava Limanının hemen yakınındaki Sefaköy'de, tesis olarak iki hangar ve küçük bir meydana başlamıştır.

İlk Sivil Hava Taşımacılığı ise 1933 yılında 5 uçaklık küçük bir filo ile "Türk Hava Postaları" adı ile başlatılmıştır. Cumhuriyetin 10. yılında, Milli Savunma Bakanlığı'na bağlı olarak kurulan "Havayolları Devlet İşletme İdaresi" Türkiye'de sivil hava yolları kurmak ve taşıma yapmak üzere görevlendirilmiştir.

İleri teknoloji gerektiren ve sınır tanımaz özelliğe sahip havacılık endüstrisinde Türkiye, uluslararası havacılık gelişmelerini yakından takip etmek ve çağın gereklerini yerine getirmek için çeşitli uluslararası teşkilatlara üye olmuştur. Uluslararası Sivil Havacılığın temelini oluşturan "Uluslararası Sivil Havacılık Anlaşması - Şikago Sözleşmesi"ne Türkiye 1945 yılında taraf olmuş ve Uluslararası Sivil Havacılık Teşkilatı-ICAO kurucu üyeleri arasında yer almıştır.

Ayrıca, Avrupa bölgesinde ise Avrupa Sivil Havacılık Konferansı- ECAC'a 1956 yılında kurucu üye olan Türkiye, Avrupa Seyrüsefer Emniyeti Teşkilatı EUROCONTROL'e de üye durumdadır. Bunların dışında bölgesel düzeyde çeşitli organizasyonlara da üye olan Türkiye, Havacılık faaliyetlerini ulusal ve uluslararası mevzuata uygun olarak sürdürmektedir.

2013 yılında 16 yeni ülke ile daha ikili havacılık anlaşmasına imza atan ve dünya genelindeki ikili havacılık anlaşmalarının sayısını 157'e yükselten Türkiye, 2014 yılında sonuçlandırılan 5 yeni anlaşma ile ikili havacılık anlaşmalarının sayısı 162'ye yükseldi.

1950 yılında kurulan Karayolları Genel Müdürlüğü, önceleri ülkenin her yöresine ulaşabilmeyi hedeflemiştir. 1950 - 1960 yılları arasında çalışmaların ilk amacı, sağlık, eğitim gibi toplumsal hizmetlerin ülkenin her yöresine götürülebilmesi için yolların yaz - kış geçit verir duruma getirilmesiydi.

1960'lı yıllara gelindiğinde, sürat teknikleri uygulanarak, Türkiye'nin o gün için gereksindiği 60 000 km. 'lik bir yol ağı ortaya çıkarılmıştır. Ancak, yol ağı belli bir düzeye eriştikten sonra, trafiğin artmasıyla birlikte 1960 - 1970 yılları arasındaki dönem asfalt kaplamaya ağırlık verilmesini zorunlu kılmıştır. 1970'lerde motorlu taşıt sanayiinin kuruluşu, karayolu politikasına yeni boyutlar katmıştır. Trafik sıkışıklığı olan bazı ana akslarda ve büyük şehir çevrelerinde, çok şeritli ekspres yollar ya da otoyol yapımı ekonomik olma niteliği kazanmıştır.

Ekonomik değerlendirmelerin önem kazandığı bu tip yolların planlanması, finansmanı, projelendirilmesi ve yapımı diğer yollara oranla daha karmaşık olduğundan, yeni bir teknoloji gerekmiştir.

Karayolları Genel Müdürlüğü bu konudaki ilk uygulamasını Boğaziçi Köprüsü ve İstanbul Çevre Yolu projesi ile gerçekleştirmiştir. Türkiye coğrafik konumunun bilincinde olarak, Avrupa, Asya ve Afrika kıtaları arasında ulaştırma bağlantıları oluşturmak amacıyla büyük çaba gösteren ülkelerden birisidir. Karayolları Genel Müdürlüğü'nün sorumluluğu altında bulunan karayolu uzunluğu 01.01.2014 tarihi itibarıyla toplam 65 623 km. olup, 3 sınıf yoldan oluşmaktadır :

1. Otoyol
2. Devlet Yolu
3. İl Yolu

Diğer yollar ise;

Köy Yolları

Turistik Yollar

Orman Yolları

Şehiriçi Yolları'dır.

Turistik yolların yapım ve bakımı, Turizm Bakanlığınca sağlanan finansmanla Karayolları Genel Müdürlüğü tarafından yapılmaktadır. Köy yolları İl Özel İdare Müdürlüklerinin, Orman yolları Orman Bakanlığı'nın, Şehiriçi yolları ise Belediyelerin sorumluluğundadır.

İstanbul, Marmara Denizi, Haliç ve Boğaz kıyılarına yayılmış olan konumu nedeniyle bugün olduğu gibi Osmanlı döneminde de bir deniz kenti olmuştur.

Türkiye'de denizcilik sektörü, 8.333 km'yi bulan sahil şeridi Asya ve Avrupa'yı bağlaması, enerji üreten ülkelere yakınlığı ve jeopolitik konumu, uluslararası ulaşım yolları üzerinde bulunması, yeterli oranda kara ve demiryolu bağlantısı sebebiyle önemli gelişme potansiyeline sahiptir.

2009 rakamlarına göre ihracatın %71,6; ithalatımızın ise %93,6'lık kısmının deniz yolu ile gerçekleştirilmektedir. Özellikle ihracatta 1995'teki deniz ticareti rakamları ile 2009 rakamları kıyaslandığında bir miktar düşüş kaydedildiği görülmektedir. Bunda da ihracat yapılan ülkelerin ve ticareti yapılan ürünlerdeki farklılaşmanın temel etken olduğunu ifade etmek mümkündür. İthalatta ise yıllar içinde önemli bir değişiklik yaşanmamış, deniz ticareti diğer yollara nazaran üstünlüğünü korumuştur.

Türkiye'de ilk demiryolu, 1856 tarihinde bir İngiliz şirketine verilen imtiyazla, İzmir - Aydın arasında inşa edilmiş, 130 km. uzunluğundaki bu hattın yapımı 1866'da tamamlanabilmiştir.

Cumhuriyet döneminde önce çeşitli yabancı şirketler tarafından inşa edilerek işletilen demiryollarının yaklaşık 4.136 km.lik kısmı Cumhuriyetin ilânı ile çizilen milli sınırlar içerisinde kalmıştır. 24.5.1924 tarihinde bu hatlar millileştirilmiş Demiryollarının yapımı ve işletilmesinin bir arada yürütülmesi ve daha geniş çalışma imkânları verilmesini sağlamak amacıyla "Devlet Demiryolları ve Limanları İdare-i Umumiyesi" adını almıştır.. Ankara-İstanbul arasında yapımı planlanan ve yapımına 2003 yılında başlanan Yüksek Hızlı Tren Hattının Sincan-Eskişehir kesimi tamamlanmış (Toplam 439 km) ve 13.03.2009 tarihinde Ankara - Eskişehir arasında YHT ile yolcu taşımacılığına başlanmıştır. Ayrıca Ankara-Konya Yüksek Hızlı Tren Hattının Polatlı-Konya kesimi tamamlanarak (Toplam 449 km) test çalışmalarına başlanmıştır.

Türkiye’de Havayolu Ulaşımın tarihsel seyri, dünya genel eğilimine paralel olarak şekillenmiş bulunmaktadır. Osmanlı Devletinin 1911–1912 Trablusgarp Savaşında İtalyanların hava saldırısını uğraması, askeri havacılık konusunda çalışmaların başlatılmasına zemin hazırlamıştır . Cumhuriyetin ilanından sonra da havacılık faaliyetlerine önem vermeye devam edilmiş bu çerçevede bir yandan yasal ve kurumsal düzenlemeler yapılırken tesis ve araç şartlarının da geliştirilmesine çaba harcanmıştır. 1925 yılında “Türk Teyyare Cemiyeti”nin kurulmasıyla Türkiye’de sivil havacılığın kurumsal temelleri atılmıştır. Türkiye’de sivil havacılık faaliyetlerinin düzenlenmesi ve denetlenmesini sağlayacak bir kurumsal yapılanmaya ihtiyaç göstermiş, bu amaçla 1954 yılında “Sivil Havacılık Dairesi Başkanlığı” kurulmuştur. 1950’li yıllardan itibaren sivil havacılık alanında meydana gelen büyük gelişmeler havaalanları ile taşıma işletmeciliğinin tek kuruluş tarafından yürütülmesini zorlaştırmış, sözü edilen iki temel hizmetin ayrı kuruluşlar tarafından yerine getirilmesi çalışmaları başlatılmıştır. Bu çalışmalar sonucu, 1955 yılında taşıma işleri “Türk Hava Yolları Kurumu”na devredilmiş, havaalanları işletmeciliği ise 1956 yılında “Devlet Hava Meydanları İşletmesi Genel Müdürlüğü”ne bırakılmıştır. Türkiye Cumhuriyeti döneminde havayoluyla ilk yurtdışı seferi 1947 yılında Ankara-İstanbul-Atina hattında gerçekleştirilmiştir. Bu başlangıcı sonraki yıllarda başka dış hatların kurulması takip etmiştir. 1951 yılında 4 olan dış hat uçuş noktası, 2010 yılı sonu itibariyle 157 noktaya ulaşmış bulunmaktadır. İkinci Dünya Savaşından sonra Türkiye’de de sivil havacılık faaliyetleri hızlı bir gelişme evresine girmiş, bu dönemde bir yandan uçakların modernleştirilmesi, diğer taraftan yeni havaalanlarının inşa edilmesi çalışmalarına hız verilmiştir. Yeni hatların açılması, uçak sayısında da hızlı bir artışı zorunlu kılmış, 1933 yılında 5 uçak ve 28 koltuk kapasitesine sahip olan Türk Hava Yolları’nın 1950 yılında uçak sayısı 33 olmuş, ancak kullanılmayan bazı uçakların satılması nedeniyle 1970 yılında bu sayı 17’ye düşmüştür. Sonraki dönemlerde uçak sayısında sürekli bir artış meydana gelmiş ve 1980 yılında 26’ya, 1990 yılında 35’e, 2000 yılında 73’e çıkmıştır. Nihayet 2010 sonu itibariyle ise uçak sayısı 145, koltuk adedi ise 24.912 olmuştur. 1983 yılında 2920 sayılı Sivil Havacılık Kanununun yürürlüğe girmesi, özellikle 1980’li yılların ikinci yarısından sonra havayolu ulaşımında belirgin gelişmelerin yaşanmasını beraberinde getirmiştir. Belirtilen tarihe kadar havayolu taşımacılığı THY şirketinin tekelinde sürdürülmüş, ancak bu dönemden itibaren özel havayolu şirketlerinin de havayolu ulaşımındaki yerini almaya başlaması bir rekabet ortamı oluşturmuştur. Böylece, hava taşımacılığı sektörünün serbestleşmesiyle

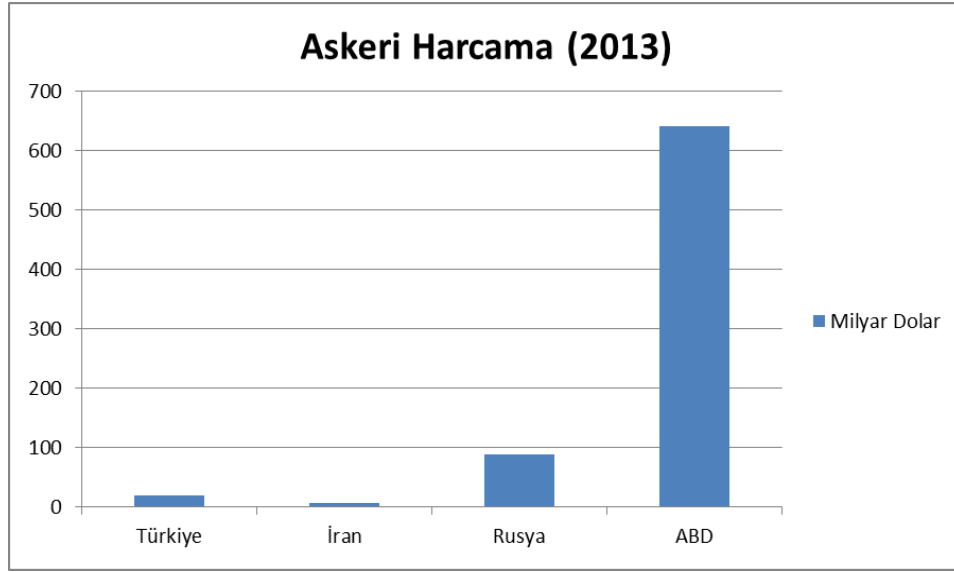
büyük bir büyüme yaşanmış ve toplam 19 havayolu işletmesi kurulmuştur. Ancak bunların 10 tanesi dünya genelinde veya Türkiye özelinde ortaya çıkan çeşitli olumsuzluklar nedeniyle birkaç yıl içerisinde faaliyetlerine son vermişlerdir. 2000’li yıllar sonrasında Türkiye’de havayolu ulaştırması yapan şirket sayısı bakımından dalgalanmalar yaşanmaya devam etmiş, 2002 yılında 14 şirket havayolu ulaştırmasında faaliyet gösterirken, 2007 yılında sayı 20’ye çıkmış, ancak 2009 yılında 17’ye gerilemiştir. Özel havayolu şirketlerinin ulaşımında fiilen görev almaya başlamasıyla, toplam uçak ve koltuk kapasitesinde de belirgin artışlar sağlanmıştır. 1994 yılı sonu itibariyle 44 uçak ve 7.683 koltuk kapasitesine sahip olan özel havayolu şirketleri, 2009 yılında uçak sayılarını 151’e, koltuk kapasiteleri ise 24.341’e yükseltmişlerdir. Diğer taraftan, 2002 yılında sadece THY tarafından 2 merkezden 25 noktaya tarifeli iç hat seferi yapılırken 2009 yılında 5 havayolu şirketi tarafından 7 merkezden 45 noktaya iç hat seferi düzenlenmeye başlanmıştır. Türkiye 2010 yılı itibariyle uçuş ağını iç ve dış hatlarda toplam 203 noktaya çıkarmış, yurtdışı uçuş noktaları 60’dan 133’e ulaşmıştır. 1980’li yılların ortalarından itibaren özel havayolu şirketlerinin sistemdeki yerini alması, Türkiye’de havayolu ulaşımın gelişmesinde önemli bir adım olarak belirginleşmekle birlikte esas önemli sıçrama, 2003 yılında Ulaştırma Bakanlığı tarafından uygulamaya konulan “Bölgesel Havacılık Projesi”yle gerçekleşmiştir. “Her Türk vatandaşı hayatında en az bir kez uçağa binecektir” sloganıyla karakterize edilen proje kapsamında, havaalanı ücretlerinde indirimler yapılması, yolcu biletlerinde özel işlem ve eğitime katkı paylarının kaldırılması gibi çalışmalar, özellikle iç hat taşımacılığında hızlı gelişmelerin yaşanmasına zemin hazırlamıştır.

1.7. Askeri Güç ve Etkileri

Jeopolitik ve jeostratejik önemi bu denli büyük olan Türkiye Cumhuriyeti'nin Silahlı Kuvvetleri Genelkurmay Başkanlığına bağlı olan Kara, Hava, Deniz Kuvvetlerinden oluşmaktadır. Barış zamanında iç güvenlik kuvvetlerinin bir parçası olarak görev yapan Jandarma Genel Komutanlığı ve Sahil Güvenlik Komutanlığı, savaş zamanında Kara ve Deniz Kuvvetleri komutası altına girmektedir.

18 Şubat 1952'de NATO'ya katılan Türkiye Cumhuriyeti, Silahlı Kuvvetlerinde modernizasyon çalışmaları başlatmıştır. Caydırıcılık gücü sürekli artan Türk ordusu 1974

Kıbrıs Barış Harekâtı'nda güç ve yeteneğini bir kez daha kanıtlamıştır. Türk Silahlı Kuvvetleri, 1980'li yılların sonunda yeniden yapılanma sürecine girmiştir. TSK, caydırıcılık niteliğinin korunmasının yanı sıra, terörden klasik harbe kadar çok geniş bir yelpazedeki risk ve tehditlere karşı hazır olmak amacı ile kendisini dinamik bir şekilde yeniden yapılandırmaktadır. Bu bakımdan askeri harcamalar durumu aşağıda belirtilmiştir (Şekil 9)

Şekil 9: 2013 Yılı Askeri Harcama Miktarları

Türk Silahlı Kuvvetlerinde (TSK) 345'i general/amiral, 400 bin 307'si yükümlü olmak üzere, 673 bin 986 personel görev yapmaktadır. Kuvvet komutanlıklarında 312, Jandarma Genel Komutanlığında 32 ve Sahil Güvenlik Komutanlığında bir olmak üzere 345 general ve amiral görev yapmaktadır. Subay sayısı 39 bin 478 olurken, 97 bin 224 astsubay ve 23 bin 289 uzman jandarmadır. Uzman erbaş sayısının 56 bin 890'a ulaştığı TSK'da, sözleşmeli erbaş/er sayısı ise 3 bin 462 dir. TSK'da ayrıca 7 bin 903 yedek subay, 392 bin 404 erbaş/er olmak üzere 400 bin 307 yükümlü personel görev yapmaktadır.

Türkiye bölgede bir güven unsuru olarak varlığını devam ettirmektedir. Bu belirsizlik ortamında, Türkiye'nin güvenliğine yönelik tehlikeler, eskiden olduğu gibi yalnızca bölgedeki askerî güçleri değil bu ülkelerdeki politik, ekonomik ve sosyal dengesizlikler, sınır anlaşmazlıkları, iktidar ve güç mücadeleleri ile terörizmi de kapsamaktadır. Türk Silahlı Kuvvetleri, bölgesindeki krizlerin yanı sıra politik kararlara bağlı olarak dünya barışını tehdit eden krizlere de müdahaleye hazır olmak zorundadır. Türkiye Cumhuriyeti, NATO

Savunma Paktına dahil bulunmakla savunma güvencesini arttırmış, aynı zamanda global dengenin korunmasına katkıda bulunmuştur. Değişen dengeler sonucu büyük güç olarak kalan ABD ile savunma ve ekonomik işbirliği içerisinde olan Türkiye, Silahsızlanma ve Silahların kontrolü girişimlerini desteklemekte, silahsızlanmanın hiç bir ülkenin güvenliğini olumsuz yönde etkilemeyecek bir biçimde ve etkin denetim altında gerçekleşmesi gereğini savunmaktadır. Türkiye belirsiz tehdit ve risklerin bulunduğu bir bölgede, barış zamanından itibaren millî savunma olanaklarını güçlü bulundurmak ve Silahlı Kuvvetlerini olası tehditlere karşı hazır ve güçlü bir yapıda bulundurmak zorundadır. Türkiye'nin savunma politikasının unsurları; millî savunma için kararlılık ve irade, Türk Silahlı Kuvvetleri ve NATO dayanışmasıdır. Türk Silahlı Kuvvetleri, Soğuk Savaşın bitiminden sonra Balkanlar, Kafkaslar, Orta Doğu, Afrika ve Asya'da meydana gelen krizlerin çözümü için Birleşmiş Milletler ve NATO'nun şemsiyesi altında barışı koruma harekâtlarına ve diğer harekâtlara katılmıştır ve katılmaya devam etmektedir.

1.8. Fiziki Güç Potansiyeli ve Etkileri

10000 km uzunluğa sahip deniz sınırlarına rağmen, bugünkü Türkiye coğrafyasının bir ada ülkesi değerinde, tam bir coğrafi bütünlüğü olduğunu söyleyemeyiz. Uzun ve düz Suriye sınırı, zor ve engebeli Irak ve İran sınırı, Rusya Federasyonu etki ve kontrolünde bulunan Ermenistan ve Gürcistan sınırı, engebelik gücü gittikçe azalan Karadeniz, düz ve küçük Trakya ovası, atlama taşı durumundaki adaları ile Ege Denizi bütünlük sağlıyor, ancak yeterli güvenliği sağladığını söylemek güçtür. Bu husus başlı başına iyi tanınması, tedbir alınması gereken tehdit kaynağıdır.

Asya Kıtası 'ndaki topraklarımız da, Avrupa Kıtası 'ndaki topraklarımız da üç tarafı denizlerle kaplı ve yarımada durumundadırlar. Her iki kıtadaki topraklarımızın kara sınırları, daha önce de ifade edildiği gibi dağ silsilesi, büyük nehirler, zor geçilir çöller vb. doğal engellere dayanmamaktadır.

Sınırlar; denizler, büyük nehirler ve sıra dağlar gibi doğal engellere dayanırsa, güvenli olur ve kuvvet tasarrufu sağlarlar. Osmanlı İmparatorluğu, batıda Tuna Nehrini doğal sınır saymış, doğuda ise Kafkas Dağları ve İran'la olan sınır doğal sınırları teşkil etmiştir.

Bir ülkenin milli gücünün hesaplanmasında, saha genişliği ve coğrafi özellikler de önemli bir yer tutuyor. Tarih boyunca önemli devletler geniş topraklara sahip olanlar arasından çıkmıştır. Türkiye'nin kapladığı alan, bütün dünya topraklarının yüzde 0.65'i olup bu bakımdan yaklaşık 800 bin kilometrekareyi bulan yüzölçümü ile bu bakımdan psikolojik sınırı aşmış olmaktadır. Türkiye batıda sınır komşuları olan Yunanistan, Bulgaristan ile Romanya ve Moldavya'nın toplamından daha büyük, doğuda ve güneyde ise İran hariç Gürcistan, Ermenistan, Azerbaycan, Irak, Suriye, Lübnan, İsrail ve Ürdün'ün toplam büyüklüğüne yakın bir alana sahiptir.

Türkiye'nin ekilebilir arazileri ve ormanları Avrupa'nın tarımda en ileri sayılan iki ülkesi, Fransa ve Macaristan'ın alanları kadardır.

Su kaynakları açısından Türkiye Avrupa'nın en zengin ülkelerinden sayılmaz ama gene de önemli bir su potansiyeli var. Bu enerji üretiminin de bel kemiğini de oluşturuyor.

2. KÜRESEL DÜNYADA TÜRKİYE

Küreselleşme, Latince bir sözcük olan "Globus" kelimesinden gelmektedir. Latince "Globus" sözcüğü yuvarlak, toparlak, küre anlamına gelmektedir. İngilizce de ise

“Global” sözcüğü toplu, topyekûn, bütünü kapsayan, hepsini içeren, blok halinde anlamına gelmektedir. “Globalisation” kelimesi İngilizcede “dünya çapında” anlamına gelmektedir ve küreselleşme teriminin karşılığı olarak kullanılmaktadır (Şeniğne, 2007:5). Kavram olarak “küresel”(global) sözcüğünün kökeni 400 yıl öncesine gitse bile “küreselleşme”(globalization) oldukça yenidir. İlk olarak 1960’larda ortaya çıkan küreselleşme kavramı 1980’lerde ise sıkça kullanılmaya başlanmıştır. 1990’lara gelindiğinde de, bilim adamlarının önemini kabul ettiği anahtar bir sözcük haline gelmiştir.

Küreselleşme kavramı çoğu zaman, belli fikirler, görüşler, politikalar, olaylar, teknolojiler, kurumlar v.b gibi durumların küresel ölçekte bulunur hale gelmesini veya dünya ölçeğinde ulusal kimliklerin ekonomilerin ve sınırların çözüldüğü, sosyal hayatın büyük bir bölümünün küresel süreçler tarafından belirlendiği, dünyanın ekonomik bütün oluşturma, dünya toplumlarının birbirlerine benzemesi olarak tanımlanmaktadır (Aydemir, 2007).

Günümüzde özellikle dünya çapında sürekli değişimler ve etkileşimler yaşanmaktadır. Şüphesiz bu değişimlerin en önemlisi ve en çok tartışılanı küreselleşmedir. Çünkü ulusal kültürlerin, ekonomilerin ve sınırların ortadan kalkmaya yüz tuttuğu, politik kutuplaşmaların ortadan kalktığı, hemen hemen her alanda liberal eğilimlerin güç kazandığı, teknolojinin akıl almaz bir hızla geliştiği ve toplumsal hayatın büyük bir kısmının küresel süreçler tarafından belirlendiği bir çağda yaşıyoruz (Kızılçam, 2007:4).

Küreselleşmenin basitten karmaşığa, çok boyutludan tek boyutluya, kesinden belirsiz bazı tanımları bulunmaktadır. Dar anlamıyla, sermaye hareketlerinin dünyanın tümüne yayılması etkisi olarak açıklanabilecek olan küreselleşmenin özellikle teknolojik gelişmelerin paralelinde dünyayı bir finans piyasasına çevirdiği görülmektedir. BM İnsan Kalkınma Raporuna göre her gün 1,5 trilyon dolardan fazla para el değiştirmektedir. Fakat tüm bunlara rağmen küreselleşmeyi sadece finans piyasalarının etkinliğinin artması şeklinde yorumlamak sığ bir bakış açısına sahip olmak demektir. Çünkü küreselleşme ekonomik olduğu kadar siyasal, teknolojik ve kültürel bir olgudur. Geniş anlamda küreselleşme ülkelerarası siyasi, sosyal ve ekonomik ilişkilerin gelişmesi farklı toplum ve kültürlerin inanç ve beklentilerinin daha iyi tanınması, uluslararası ilişkilerin yoğunlaşması gibi görünüşte birbirinden farklı fakat birbirleriyle bağlantılı olan konuları içine almaktadır. Diğer bir deyişle küreselleşme, ülkelerin sahip oldukları maddi ve manevi değerlerin milli

sınırları asarak dünya çapında yayılması, farklılıkların bir bütünlük ve uyum içinde ortadan kalkmasıdır. Söz konusu değerler ekonomik nitelikte olabileceği gibi siyasi, sosyal ve kültürel nitelikte, piyasaların birbirleriyle ilişkileri, benimsenecek politik sistem, demokrasi, insan kaynakları, din, çevre bilinci gibi düşüncelerin evrensel hale gelmesi de bu çerçevede değerlendirilmektedir. Bu açıdan bakıldığında, küreselleşme, dünyada siyaset, ekonomi, kültür, hukuk insan kaynakları, eğitim, sağlık, çevre vs. gibi alanlarda meydana gelmektedir.

Görüldüğü üzere küreselleşme sadece ekonomik, kültürel, siyasal, sosyal ilişkileri değiştirmekle kalmayıp, kullandığımız kavramlara yeni boyutlar da eklemektedir. Ülkeler arasında sınırları aşan ekonomik, toplumsal, siyasi bağlar insanları önemli ölçüde etkilerken, dünya toplumunda giderek artan bir karşılıklı bağımlılık ortaya çıkmıştır. Küreselleşme bir yandan dünya çapında mal ve insan hareketliliğinin artışı, diğer yandan da kültürel süreçte ortaya çıkan hızlı bir değişim ve farklılaşmadır. Bir yandan dünya toplumlarının birbirine benzemesi ve buna bağlı olarak da tek bir küresel kültürün orta çıkma sürecidir. Diğer yandan da her bir topluluğun ya da toplumun kendi farklılıklarını tanımlama, ayırt etme süreci olarak kullanılan küreselleşme, evrensellekle yerelliğin karşıtlığı olarak değil, eş zamanlı ve birlikte bir hareket tarzını içinde barındırmaktadır (Erol, 2010:83).

Farklı bir yaklaşıma göre ise küreselleşme, soğuk savaş döneminden sonra Batı'nın zaferini yeni bir açılımla dünya geneline yayması olarak nitelendirilmektedir. Bu bağlamda “yaşanan süreç, dağılma, sömürgeleşme ve demokratikleşme sürecinde daha geriye savrulma anlamına gelmektedir.” Bu süreçte uluslararası sermayenin egemenliği kayıtsız şartsız hale gelmekte ve dünya ölçeğinde tekelleşmektedir. Bu yaklaşımı savunanlara göre küreselleşme, vahşi kapitalizmin makyajlanmış şekli ya da emperyalizmin yeni yüzü olarak karşımıza çıkmaktadır. Hatta küreselleşme, “bu yüzyılın başında terminolojiye girmiş olan emperyalizmin kendisidir. Emperyalizm denen olguya saygınlık kazandırma, emperyalizm karşısında çaresizlik oluşturma çabasıdır (Köse, 2003:5).

Bütün bu değerlendirmelerin sonucunda küreselleşme; dünyanın herhangi bir yerinde gerçekleşen bir olayın, kısa bir süre sonra, dünyanın diğer bir yerinde tekrarı olduğu ifade edilebilir. Daha çeyrek yüz yıl öncesine kadar birkaç 50 yıl senede diğer bölgelerde görülebilen olaylar bugün, bir iki sene içinde dünyanın diğer bölgelerinde de kolayca görülebilmektedir.

İletişim teknolojisinin devasa atılımlar yaptığı, bilginin her gün, bir önceki günden misliyle fazla üretildiği, yepyeni tekniklerin ortaya çıktığı bir çağda, tüm bu gelişmelerin bir sonucu olarak dünyayı sarsan küreselleşme olgusundan etkilenmeyen bir ülke yoktur.

İnternete bağlanma oranı, akıllı cep telefonu sahibi olma kısa bir zaman içinde milyarları bulan sayılara ulaştı. Bugün dünyadaki çok uluslu şirket sayısı 60.000 i aşmış olup bunların, 500 bin civarında kardeş şirketi bulunmaktadır. Mc Donald's ve diğer dokuz ABD şirketinin, tüm dünyada 100 bini aşkın restaurant işlettiği görülmektedir. Toyota, Nescafe, Nestle, Starbuks, Ariel, Sony, Apple, Nikon, Bosch tüm dünyanın tanıdığı ve kullandığı markalar olarak ilk akla gelenlerdir.

Yukarıda belirtilen markaların ışığında küreselleşme, her şeyden önce ucuz ve çabuk iletişim imkanlarının mevcudiyeti, ulaşım sistemlerinin ucuzlaması, fikirlerin teknolojinin ve sermayenin küresel düzeyde dolaşımını mümkün kılan teknolojik gelişme olduğu açıktır. Ekonomileri birbirine her zamankinden daha fazla bağımlı hale getiren elektronik iş ortamı, teknolojik gelişmenin ürünü olan bir vakıdır. Bu gelişmelere uyum sağlayabilen, daha iyi işleyen bir demokratik yönetimi, etkili bir denetimi ve işleyen bağımsız bir yargı sistemini kurabilen ülkeler, önümüzdeki yüzyılda söz ve ağırlık sahibi olabileceklerdir. Bu bakımlardan küreselleşme bütün ülkelerde iç politikaları ve dış ilişkileri belirleyen yeni uluslararası sistemdir.

2.1. Türkiye'nin Yakın Tarih Küreselleşme Serüveni

Soğuk Savaş döneminde Türkiye, dünyada tek boyutlu bir politika takip etmiştir. İçinde bulunduğu Batı Blok'unun tüm politik kurumlarının ekonomik örgütlenmesinde yer almıştır.

Ancak, 1970'li yıllarda İslâm Konferansı Örgütüne katılmış, Orta Doğu ülkelerinin genişleyen pazarından pay alabilmek için girişimlerde bulunmuş ve İslami Kalkınma Bankasına üye olmuştur. Türkiye'nin Soğuk Savaş döneminde, Batı Bloku dışında diğer bir

açılımı, 1984'te SSCB ile yapılan doğal gaz anlaşması ile olmuştur. Ayrıca 1987'de Avrupa Topluluğu ile ilişkilerin askıya alındığı dönemde, ihracat ve müteahhitlik alanlarında yeni pazarlara açılma imkânına kavuşmuştur.

Soğuk Savaş sonrası ortam Türkiye'ye; Rusya, Orta Asya ve Kafkasya'da hiç beklenmeyen imkânlar getirdi. Bu imkânlar, mal ihracatından, müteahhitlik, taşımacılık, eğitim, turizm gibi hizmetler ihracına; dolaysız yatırımlar yoluyla, her alanda yeni ticari köprüler kurulmasına; doğal gaz ithali yoluyla, daha ucuz ve temiz bir enerji maddesine ulaşmaya kadar geniş bir yelpazede bulunmaktadır.

1990'larda Soğuk Savaş sonrası dünyasında ise, Türkiye için yeni bölgesel imkânlar Doğu Blok'unun ve SSCB'nin dağılmasıyla ortaya çıktı. 1992 yılında Karadeniz Ekonomik İşbirliği antlaşmasının (KEİ) imzalanması ve Ekonomik İşbirliği Örgütü'nün (ECO) genişletilmesiyle Balkanlar'dan Orta Asya Cumhuriyetlerine uzanan bir coğrafi alana açılma imkânları oluştu.

Türkiye, Karadeniz Ekonomik İşbirliği (KEİ) antlaşmasını, 1992 yılında Karadeniz çevresindeki 11 ülke (Arnavutluk, Azerbaycan, Bulgaristan, Ermenistan, Gürcistan, Moldavya, Romanya, Rusya, Türkiye, Ukrayna ve Yunanistan) ile imzalayıp bilahare de ECO antlaşmasını (Türkiye, İran, Pakistan, Tacikistan, Orta Asya Türk Cumhuriyetleri arasında) Orta Asya Cumhuriyetlerine kadar uzatarak, bu bölge ile de işbirliği imkânlarını geliştirme çabalarını sürdürmüştür.

Kısaca Türkiye bölgesel çerçevede gerek mal ve hizmet ticareti, gerek dolaysız yatırımlar ve her türlü işbirliği açısından çok sınırlı olan ilişkilerini geliştirebilmek imkânlarına kavuşmuş oldu. Avrasya bölgesi, her alanda işbirliğinin gelişebileceği bir bölge olarak ortaya çıktı. Türkiye'nin Orta Asya Türk Cumhuriyetleri üzerindeki etkisini çok iyi anlayan ABD, Türkiye ile her alanda stratejik ilişkiler geliştirmiştir. Aynı yaklaşımı AB geçte olsa Türkiye'nin aday ülke olma statüsünü Helsinki'de teslim etmiştir. Türkiye'nin AB adaylığı 10 Aralık 1999'da kabul edilmiştir.

ABD'yle birlikte eşbaşkanlığını yaptığımız "Terörizmle Mücadele Küresel Forumu" da (TMKF) terörle mücadelede uluslararası işbirliği bağlamında önemli bir boşluğu

doldurmuştur. Ülkemiz ayrıca TMKF'nin altı çalışma grubundan Afrika Boynuzu'na ilişkin olanının eşbaşkanlığını AB'yle birlikte yürütmektedir.

Türkiye BM çatısı altında 2006 yılında oluşturulan Küresel Göç ve Kalkınma Forumu Dönem Başkanlığı'nı 1 Temmuz 2014 tarihi itibarıyla üstlenmiş bulunmaktadır. Dönem Başkanı olarak 2015 yılı Ekim ayında ülkemizin evsahipliğinde yapılacak Küresel Göç ve Kalkınma Forumu Yıllık Zirve Toplantısı'na başkanlık edeceğiz.

Ülkemiz gerek uzak coğrafyalara açılım gerek çoktarafli platformlarda etkin rol oynama yönündeki kararlılığı doğrultusunda 2014 yılında da faaliyetlerini sürdürmüştür. Bu çerçevede ülkemiz, Portekizce Konuşan Ülkeler Topluluğu'na (CPLP) Ortak Gözlemci olarak kabul edilmiş, ayrıca Pasifik Adaları Forumu'na, Forum Sonrası Diyalog Ortağı olmak için yaptığımız başvuru da kabul edilmiştir. İlaveten, Ortak Amerika Entegrasyon Sistemi'ne de (SICA) gözlemci ülke başvurusunda bulunulmuştur.

Ülkemizin her geçen gün artan insani yardımları ve kalkınma yardımları, dünyanın önde gelen donör ülkeleri arasında yer almamızı sağlamıştır. Türkiye ayrıca, geçtiğimiz dönemde birçok bölgesel ve uluslararası örgütün dönem başkanlıklarını başarıyla yürütmüş ve pek çok kuruluşun üst düzey yönetiminde vatandaşlarımızın üstlendikleri görevler sayesinde etkin bir şekilde temsil edilmiştir.

2014 yılında AGİT Dönem Başkanının Müslümanlara Karşı Hoşgörüsüzlük ve Ayrımcılıkla Mücadele Özel Temsilciliği, AGİT Ukrayna Özel Gözlem Misyonu Başkanlığı ve NATO'nun Afganistan'daki Kıdemli Sivil Temsilciliğinin tarafımızdan üstlenilmesi ve OECD nezdinde Daimi Temsilcimizin ahiren OECD İcra Komitesi Başkanlığına seçilmesi bu alanda öne çıkan bazı örneklerdir.

Ülkemizin uluslararası platformlardaki artan etkinliğini 2015 yılında devraldığı G-20 Dönem Başkanlığı çerçevesinde sürdürmektedir. Küresel yönetim mimarisinin yapı taşları arasında yer alan platformlardaki mevcudiyetimiz ve etkinliğimiz, bu yapıların dünyadaki güç dengesini daha etkin bir şekilde yansıtmaya ve günümüzün ihtiyaçlarına cevap vermesine yönelik çalışmalara katkı sağlamaktadır.

G-20 2015 Liderler Zirvesi de ülkemizde gerçekleştirilecek olup, Zirveye giden süreçte başta G-20 Bakanları ve Merkez Bankası Başkanları Toplantıları olmak üzere Bakan ve değişik düzeylerde bir dizi toplantı ve etkinlik Türkiye’de düzenlenmektedir.

Ülkemiz bir yandan komşu ve bölge ülkeleriyle ilişkileri geliştirip, yeni coğrafyalara açılarak uluslararası örgüt ve platformlardaki profilini yükseltirken, mevcut stratejik ilişkilerini derinleştirmeye ve dış politikamız açısından önem taşıyan tüm aktörlerle diyalogu geliştirmeye gayret göstermektedir.

Stratejik bir hedef olarak belirlediğimiz AB üyeliği bağlamında, ortaklık felsefesine bağlı olarak, AB’nin de taahhütleri temelinde sağduyu ve öngörüyle katılım sürecimizi ortak çıkarlarımıza hizmet edecek şekilde olumlu sonuçlandırmak konusunda gerekli adımları atması önem taşımaktadır (www.mfa.gov.tr).

BM içinde İspanya’yla birlikte yürütülen“Medeniyetler İttifakı” ve Finlandiya’yla birlikte başlatılan “Barış için Arabuluculuk” dikkate değer ortaklıklardır.

2014 yılı içinde bu kapsamda farklı konularda anlaşmalar akdedilmiş, ekonomik anlamda karşılıklı bağımlılık tesis etmeye ve sosyo-kültürel etkileşimi artırmaya yönelik tedbirler hayata geçirilmiştir. Bu çerçevede yüksek düzeyli işbirliği mekanizmaları kurduğumuz ülke sayısı 2014’de 17’ye çıkmıştır. Tüm bu ülkelerle bugüne kadar gerçekleştirilen konsey toplantılarının sayısı 35’e, imzalanan anlaşmaların sayısı da 393’e ulaşmıştır. Bu türden mekanizmaların başka ülkelerle de tesis edilmesi yönünde temaslar gerçekleştirilmektedir. Bölgesel sahiplenme ve işbirliğinin giderek artan önemi bağlamında, ülkemiz, kurulmasına öncülük ettiği Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü ve Ekonomik İşbirliği Teşkilatı gibi bölgesel kuruluşların etkinliğini artırmaya yönelik faaliyetlerini sürdürmüştür.

2.2. Türkiye’nin Üye Olduğu Uluslararası Kuruluşlar ve Türkiye İle İlişkileri

Bugün küreselleşme ile dünyada uluslar üstü kurumlar oluşmuştur. Küresel dünyada, ülkeler ve ülkelerarası ilişkiler ile bu doğrultuda oluşturulan işbirliği kuruluşları, örgütler veya paktlar ülkelerin dış politikalarını ilgilendirmekte ve bu politikalara şekil vermektedir.

Türkiye’de bu kuruluş ve güç merkezleri ile iletişim ve ilişki içinde olmuştur. Türkiye bulunduğu coğrafya ve tarihi ve kültürel ilişkileri nedeniyle uzak yakın bütün çevresiyle ilişki kurmak zorundadır. Bu bağlamda, Türkiye’nin siyasi, ekonomik, askeri, uluslararası ve bölgesel kuruluşlar, işbirliği örgütleri ve paktlar ile ilişkisi bulunmaktadır. Bunlar arasında Birleşmiş Milletler (BM) ve ilgili kuruluşları, Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ), Dünya Bankası (DB), Uluslararası Para Fonu (İMF), NATO, OECD, D-8, Karadeniz Ekonomik İşbirliği Teşkilatı (KEİ), Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT), Ekonomik İşbirliği Teşkilatı (EİT), İslam Konferansı Örgütü (İKÖ), Karadeniz Deniz İşbirliği Görev Grubu (BLACKSEAFOR), Avrupa Konseyi üyelikleri gibi üyelikleri ile Avrupa Birliği (AB) adaylığı sayılabilir. Bu kuruluşlar ve Türkiye ile ilişkileri aşağıda detaylandırılmıştır:

2.2.1. Birleşmiş Milletler ve Türkiye İlişkileri

Dünyada barış ve güvenli sağlamak, hak, eşitlik ve kendi kaderini belirleme ilkeleri temelinde ülkeler arasında dostane ilişkileri geliştirmek; ekonomik, toplumsal, kültürel ve beşeri sorunları çözmeye uluslararası işbirliğini tesis etmek amacıyla, II. Dünya savaşı sırasında bir dünya örgütü kurulması düşünülmüş ve buna yönelik bir dizi konferans yapılmıştır. San Francisco’da Birleşmiş Milletler Uluslararası Konferansı’na katılarak Almanya ve Japonya’ya savaş ilan eden, 50 ülke 25 Nisan 1945-26 Haziran 1945 tarihlerinde Birleşmiş Milletler Sözleşmesi’ni hazırlamışlardır. Türkiye bu konferansa katılmıştır. Gerekli sayıda onama belgesinin sunulmasıyla Birleşmiş Milletler Antlaşması 24 Ekim 1945’de yürürlüğe girmiş ve Birleşmiş Milletler resmen kurulmuştur. Türkiye’de anlaşmayı öncelikli olarak onaylayan devletler arasında olmuştur. BM Antlaşması 15 Ağustos 1945 tarih ve 4801 Sayılı kanunla, o dönemin tek partili meclisinin hazır bulunan 322 milletvekilinin oybirliği ile onaylanmıştır.

Birleşmiş Milletlerin asil ve yeni olmak üzere iki çeşit üyesi vardır. Asil üyeler; Birleşmiş Milletler antlaşmasını imzalayan 50 devletten oluşur. Türkiye, asil üyeler arasındadır. Türkiye, 2006-2008 yıllarında ise BM Ekonomik ve Sosyal Konsey (ECOSOC)a seçilmiştir. Yine Türkiye, BM Genel Kurulunda 17 Ekim 2008 tarihinde yapılan seçimlerde 2009-2010 dönemi için BM Güvenlik Konseyi geçici üyeliğine seçilmiştir. Bunların dışında Türkiye, Kore Savaşı sırasında BM askeri organizasyonlarına katılmıştır. Türkiye son dönemde ise dünyanın çeşitli yerlerine konuşlandırılmış 9 BM barış

operasyonuna (MINUSTAH, MONUSCO, UNAMID, UNIFIL, UNMIK, UNMIL, UNMISS, UNMIT, UNOCI) organizasyonlarına katkıda bulunmaktadır.

Türkiye’de BM Sistemine bağlı 11 kuruluş faaliyette bulunmaktadır. Bu kuruluşlar Gıda ve Tarım Örgütü (FAO), Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO), Uluslararası Göç Örgütü (IOM), Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP), Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu (UNFPA), Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (UNHCR), Birleşmiş Milletler Enformasyon Merkezi (UNIC), Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu (UNICEF), Birleşmiş Milletler Sınâ Kalkınma Örgütü (UNIDO), Dünya Gıda Programı (WFP) ve Dünya Sağlık Örgütü (WHO)’nden oluşmaktadır.

2.2.2. Dünya Bankası ve Türkiye İlişkileri

Dünya Bankası, Uluslararası Para Fonu ile birlikte, 1-22 Temmuz 1944 tarihleri arasında Bretton Woods’da (New Hampshire, ABD) Toplanan Birleşmiş Milletler Para ve Finans Konferansı’nda kurulmuştur. 27 Aralık 1945 tarihinde, Banka’ya katılan sermayenin %65’ini temsil eden üye ülkelerin önemli miktarının Banka’nın Ana Sözleşmesi’ni onaylamaları ile birlikte çalışmalarına başlamıştır. Banka ilk ticari işlemi 25 Haziran 1946 tarihinde yapmıştır. 15 Kasım 1947’de Birleşmiş Milletlerin bir ihtisas kuruluşu olmuştur.

Türkiye, Dünya Bankası’na 1947 yılında üye olmuştur. Türkiye’nin Bankadan aldığı ilk kredi, 1950 yılında imzalanan bir anlaşmayla silo yapımında kullanılmak üzere alınan 3,9 milyon dolarlık kredidir. Türkiye’nin Dünya Bankasından bugüne kadar 26,8 Milyar \$ fon sağlamış ve bu fonlar daha çok makro ekonomik istikrarın sağlanması, büyüme, verimlilik artışının sağlanması ve piyasalarda rekabet ortamının oluşturulması hedefleri üzerinde yoğunlaşmıştır. Dünya Bankası daha çok sosyal güvenlik, kamu sağlığı, su tedariki ve kanalizasyon, çevre, tarım, inşaat, hukuk reformu, kamu sektörü yönetimi ve enerji sektörü reformu konularında Türkiye’ye destek sağlamıştır.

Dünya Bankası ile ilişkilerde Türkiye’yi Hazine Müsteşarlığı temsil etmektedir. Türkiye ile Dünya Bankası arasındaki ilişkiler, her üç yılda bir yapılan mali ve teknik yardım programını içeren Ülke Destek Stratejisi (Country Assistance Strategy-CAS) çerçevesinde yürütülmektedir. Hazine Müsteşarlığının verilerine göre Türkiye’nin Dünya Bankasındaki oy gücü ise % 0,53’tür. T.C. Merkez Bankası da Banka nezdinde, Türkiye adına “muhafaza kurumu” görevi yapmaktadır. Türkiye, Dünya Bankası İcra Direktörleri Kurulu’nda,

Belçika, Avusturya, Çek Cumhuriyeti, Lüksemburg, Slovenya, Arnavutluk, Ermenistan, Azerbaycan, Beyaz Rusya, Bosna-Hersek, Bulgaristan, Hırvatistan, Gürcistan, Macaristan, Kazakistan, Kosova, Kırgızistan, Litvanya, Makedonya, Moldavya, Karadağ, Polonya, Romanya, Rusya, Sırbistan, Slovakya, Tacikistan, Ukrayna ve Özbekistan ile birlikte Avrupa Ortadoğu (ECA) ülke grubunda temsil edilmektedir (Kaya, 2008:133).

2.2.3. Uluslararası Para Fonu ve Türkiye İlişkileri

İkinci Dünya Savaşı sonrası, ödemeler dengesi sıkıntısına giren ülkelere, kurulacak bir para fonu aracılığıyla destek sağlamak, dünya ticaretinde daralma oluşmasını engellemek ve uluslararası refahın gerilemesinin önüne geçme düşüncelerini tartışmak ve bir sonuca bağlamak üzere ABD'nin New Hampshire eyaletinin Bretton Woods kentinde 1-22 Temmuz 1944 tarihleri arasında Birleşmiş Milletler Para ve Finans konferansı düzenlenmiştir. Türkiye dâhil 44 ülkenin katıldığı Bretton Woods Konferansı sonucunda, savaştan sonraki uluslararası para sisteminin esasları kabul edilmiş ve bir anlaşma imzalanmıştır. Bretton Woods Anlaşması ile dünya çapında iki büyük ve önemli mali kuruluş olan Dünya Bankası ile Uluslararası Para Fonu kurulmuştur. IMF, 27 Aralık 1945 tarihinde resmen faaliyete başlamış bir uluslararası ekonomik örgüttür (Erdinç, 2007:100).

Türkiye 11 Nisan 1947 yılında 43 milyon dolar kota ile IMF'ye üye olmuştur. Türkiye makro ekonomik alanda ve ödemeler dengesindeki ortaya çıkan sıkıntılardan dolayı bu güne kadar birçok defa IMF'ye başvuru yapmış ve antlaşmalar imzalamıştır. Türkiye, IMF üyeliği öncesinde yaşadığı devalüasyon sonrasında, ekonomisinde gözlenen ithalat artışı ve üretimdeki düşüş nedeniyle 4 Ağustos 1958 tarihinde IMF destekli bir dizi istikrar önlemleri alma yoluna gitmiştir. Böylece üyelik tarihinden sonra Türkiye – IMF arasındaki ilk resmi temas da gerçekleşmiştir. 1960 yılında Ödemeler Bilançosu'ndaki dengesizlik ve ülkenin dışa bağımlılığının artmasının bir sonucu olarak Türkiye, IMF ile ilk stand-by anlaşmasını 1 Ocak 1961 tarihinde imzalamıştır (Özgü, 2009:17).

Türkiye'nin ödemeler dengesi sorunuyla karşı karşıya kalması ve yaşamış olduğu makro ekonomik istikrarsızlıklar IMF ile birçok Stand-by Anlaşması yapmayı kaçınılmaz kılmıştır. Bu güne kadar yürütülen sözleşmeler dikkate alındığında çeşitli tarihlerde toplam 19 kez Stand-by anlaşması imzalanmıştır.

Türkiye'nin IMF'na katıldığı tarih olan 1947' de kotası 43 milyon dolar iken sekizinci genel artırım ile birlikte Türkiye'nin kotası 18 Ağustos 1983 tarihinde 429,1 milyon \$'a yükseltilmiş, 28 Şubat 2007 tarihinde ise 1.191.30 milyon \$'a çıkmıştır. Uluslararası Para Fonu Türkiye'ye ekonomik ve finansal mali yönetimi ve kamu harcama yönetimi de dâhil olmak üzere birçok konuda teknik destek sağlamaktadır. Türkiye, Uluslararası Para Fonu'nun hali hazırda sistem içerisinde önemli sayılan finansal yapıya sahip ülkeler için düzenli olarak yürüttüğü Finansal Sektör Değerlendirme Programının tam katılımcısıdır.

2.2.4. Dünya Ticaret Örgütü ve Türkiye İlişkileri

Dünya Ticaret Örgütü, Eylül 1986'da başlayan ve 15 Aralık 1993 tarihinde tamamlanan Uruguay Turu Müzakereleri sonucunda 15 Nisan 1994'de Marakeş'te imzalanan ve 1 Ocak 1995'de yürürlüğe giren Nihai Senet içerisinde yer alan Dünya Ticaret Örgütü Kuruluş Anlaşması ile kurulmuştur. DTÖ, üyesi olan ülkeler tarafından yönetilen uluslararası bir kuruluştur. Dünya Bankası ve IMF gibi diğer uluslararası kuruluşlardan farklıdır. DTÖ' de karar alma yetkisi herhangi bir yönetim kuruluna devredilmemiştir. Üye ülkelerin uymayı taahhüt ettikleri kurallar üye ülkeler arasında yapılan müzakerelerde ortaya çıkmaktadır.

DTÖ üyeleri arasında GYÜ'ler (Gelişme Yolundaki Ülkeler) grubunda yer alan ülkemiz, "Uruguay Round" anlaşmalarında öngörülen taahhütlerini yerine getirmiştir. Türkiye, DTÖ ile olan ilişkilerinde gelişme yolundaki ülke statüsünde olduğu için, gelişme yolundaki ülkelere sağlanan kolaylıklara sahiptir. Ülkemiz, Uruguay, Cenevre, Kennedy ve Tokyo görüşmelerinde yer alarak bazı tarife tavizleri elde etmiştir. Aynı zamanda kendisi de bazı tavizler vermiştir. Kennedy görüşmelerinde Türkiye 23 madde üzerinden taviz verirken, vergiye tabi ihracatın %28,2'si için %50 ve geri kalanı içinde %50'den daha az tarife indirimini tavizi elde etmiştir. Uruguay çok taraflı görüşmelerinin sonuçları da ülkemiz açısından büyük önem arz etmektedir. Uruguay görüşmesine katılan ülkeler sanayi ürünlerinde zaman içinde tarife indirimine gideceklerini taahhüt etmişlerdir (Şeniğne, 2007:118).

Uruguay görüşmeleri sonucunda ülkemiz ihracatının lokomotif sektörleri olan tekstil ve hazır giyim sektörleri ile ilgili Çok Elyafıllar Anlaşması gereğince ihracat kotalarının 10 yıllık bir süre içinde kaldırılmasına karar verilmesi, Türkiye açısından olumlu bir gelişmedir.

Başbakanlık Makamının 13 Eylül 2002 tarih ve 2002/39 sayılı Genelgesi'yle, DTÖ' de müzakereye açılan konulara yönelik ulusal hazırlıklarda etkin ve verimli bir eşgüdümün sağlanabilmesi ve ülkemiz görüşlerinin kapsamlı olarak belirlenebilmesi amacıyla, Dış Ticaret Müsteşarlığı'nın bağlı bulunduğu Devlet Bakanı veya gerekli görülen durumlarda Dış Ticaret Müsteşarı Başkanlığında, çeşitli Bakanlık, Kurum ve Kuruluşlarımızın temsilcilerinin katılımıyla "Dünya Ticaret Örgütü İle Koordinasyon Kurulu" kurulması kararlaştırılmıştır.

2.2.5. Avrupa Birliği ve Türkiye İlişkileri

Avrupa Birliği, devletlerarası ve çok uluslu bir oluşumdur. Avrupa Birliği'nin temelleri 1951 yılında, altı ülkenin katılımıyla oluşturulan Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu'na ve 1957 Roma Antlaşması'na dayanmaktadır. Avrupa Birleşik Devletleri kurulması yönünde önemli bir dönüşüm yaşanarak AET, AKÇT ve AAET'nin birleşmesi ile 1965-1967 tarihleri arasında AT'nin kurulması gerçekleşmiştir. O dönemlerden bu yana, birlik yeni üyelerin katılımlarıyla boyut olarak büyümüş; var olan yetkilerine yeni görev ve sorumluluk alanları ekleyerek de gücünü arttırmıştır. Üye devletler Aralık 2007'de, birliğin bugüne dek yaptığı antlaşmalar ile yasal yapısını güncellemek ve iyileştirmek amacıyla Lizbon Antlaşması imzalanmıştır. 1992 Yılında, Avrupa Birliği Antlaşması Olarak da Bilinen Maastricht Antlaşması'nın yürürlüğe girmesi sonucu, var olan Avrupa Ekonomik Topluluğu'na yeni görev ve sorumluluk alanları yüklenmesiyle Avrupa Birliği kurulmuştur. Bugün itibariyle Avrupa Birliği, yirmi sekiz üye ülkeden oluşan siyasi ve ekonomik bir örgütlenmedir. 500 milyondan fazla nüfusuyla Avrupa Birliği, 16,8 trilyon ABD \$ ekonomik gücüyle dünya ekonomisinin %30 unu temsil etmektedir.

31 Temmuz 1959 tarihinde Türkiye, AET'yi kuran Roma Anlaşması'nın 237. maddesine dayanarak AET'ye katılmak için ilk müracaatını takiben 1963 yılında imzaladığı Ankara Anlaşması, 1972 yılında imzaladığı Katma Protokol ve daha sonraki çabalarıyla Avrupa Birliği'ne üye olma sürecine girmiştir.

1987 tarihinde yaptığı müracaatı reddedilen Türkiye'nin AB üyeliği, genişleme kararının alındığı tarihten itibaren sürekli olarak savsaklanmıştır. Bu nedenler arasında, Türkiye'nin demokrasi ve ekonomi alanlarındaki eksiklikler kadar, Türkiye'nin kültürel farklılığı ile AB'de önemli sorunlar çıkarma olasılığının bulunmasının da etkisi olduğunda şüphe yoktur. Türkiye'ye yönelik genel tutum Lüksemburg zirvesi (1997) ve Helsinki

zirvesi (1999) ile değişmiş ve nihayetinde Türkiye aday ülke olmuştur. Bu uzun sürecin sonunda nihayet 1999 Helsinki Zirvesi ile adaylık statüsü verilmiş, 3 Ekim 2005 tarihi itibarıyla Avrupa Birliği ile tam üyeliğe yönelik müzakere süreci başlamış, sürecin ilk aşaması olan tarama çalışmaları 13 Ekim 2006 tarihinde sonuçlandırılmıştır. Bu tarama raporu ile Türkiye ve AB mevzuatı ve uygulamaları arasında karşılaştırma yapılmış ve uyum sağlanması gereken alanlar ile uyum takviminin tespitine çalışılmıştır.

1980’li yıllardan itibaren kimlik kavramının ön plana çıkması AB - Türkiye ilişkilerinde önemli madde olarak ortaya çıkmıştır. Bu bakımdan Türkiye’nin AB’ye üyeliğinde bir öteki olarak sosyal uyum olmadan tam bir bütünleşmeden söz edilemeyeceği varsayılmaktadır. Sosyal uyum için ise eğitim en önemli araç olarak görülmektedir. Bu nedenle Türkiye’de, uyuma yönelik eğitim konuları dâhil olmak üzere birçok proje hayata geçirilmiştir. 2000 yılı itibarıyla, AB destekli eğitim projeleri, AB’nin gençlik ve eğitim programları diğer aday ülkeler ile birlikte Türkiye’nin de katılımına açılmıştır. Türkiye’nin de katkı sağladığı Birliğin eğitim bütçesinden desteklenen bu programlar, AB’ye uyum sürecinde dikkate değer rol oynamaktadır.

Türkiye, gerek merkezî hükümet ile gerekse de yerel yönetimler ile müzakere sürecinde mesleki ve hayat boyu eğitim uygulamalarına büyük bir hız vermiştir. Bu süreci yürütmek üzere Millî Ajans kurulmuştur. Eğitim ve Gençlik Programları Avrupa Birliği’nin kuruluşundan bugüne izlediği Eğitim Politikalarından hareketle oluşturulan ve Türkiye’de Millî Ajans tarafından yürütölen projelerin başında gelmektedir. Bunlardan başka AB ile yapılan iş birliği ile çokuluslu eğitim ortaklıkları kurulmuş, yurt dışında eğitime imkân veren değişim programları hayata geçirilmiş, akademik ve mesleki uzmanlık ağları kurulmuştur. AB ile uyum konu başlıkları halinde zayıf bir şekilde sürmektedir.

Netice itibarıyla Avrupa Birliği’yle (AB) 1963 yılında imzalanan Ortaklık Anlaşması’yla temelleri atılan ilişkilerimiz çok boyutlu ve derin bir nitelik kazanmıştır. 1996’da tesis edilen Gümrük Birliği, AB’yle ilişkilerimizin ana unsurlarından birini teşkil etmektedir. AB başlıca ticaret ve yatırım ortağımızdır. Dış politika alanında yakın irtibat halinde olduğumuz AB’nin uluslararası güvenliğe katkı bağlamında yürüttüğü dokuz operasyon ve misyona ülkemizce iştirak edilmiştir. TBMM ile Avrupa Parlamentosu arasındaki ilişkiler AB’yle ilişkilerimizin parlamenter boyutunu teşkil etmekte olup, 1965 yılında kurulan Türkiye-AB Karma Parlamento Komisyonu bu ilişkinin temel

mekanizmasıdır. AB'yle mevcut ilişkimizin muhafazası ve daha da ilerletilmesi temel hedefimizdir. Bu çerçevede, 1963 Ortaklık Anlaşması'nın 28. Maddesinde ifadesini bulan AB üyeliği stratejik tercihimizdir.

Ülkemiz, üyelik hedefiyle 2005 yılında başlayan AB'ye katılım müzakerelerini sürdürmektedir. Bununla birlikte, bazı AB ülkelerinin siyasi saiklerle takındıkları olumsuz tutumlar nedeniyle katılım sürecimiz zaman zaman durma noktasına gelmiştir. Bu olumsuz durumun aşılması yönündeki gayretlerimiz sürmektedir. AB Komisyonu'nun "Türkiye 2014 İlerleme Raporu" ve "Genişleme Strateji Belgesi" 8 Ekim 2014 tarihinde yayımlanmıştır.

Komisyonca hazırlanmakta olan İlerleme Raporları, AB'ye katılım sürecimizin takibinde önemli araçlardan biridir. İlerleme Raporu'nun adil ve dengeli olduğu ölçüde, AB'ye katılım sürecimiz dahil, Türkiye-AB ilişkilerine katkı sağlayacağı açıktır.

Ekim 2013-Eylül 2014 dönemindeki gelişmeleri kapsayan "Türkiye 2014 İlerleme Raporu"nun dengeli ve teknik bir dille kaleme alındığı söylenebilir. Raporda, ülkemizin AB'ye üyelik sürecindeki kararlılığına vurgu yapılması; üçüncü ve dördüncü yargı reform paketleri; Demokratikleşme Paketi; Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi İhlallerinin Önlenmesine İlişkin Eylem Planı; İnsan Hakları Tazminat Komisyonu, Anayasa Mahkemesi, Ombudsman ve Ulusal İnsan Hakları Kurumu'nun faaliyetleri ile Çözüm Süreci'nin yanısıra göç ve sığınma politikası çerçevesinde atılan adımlara geniş şekilde yer verilmesi memnuniyet vericidir.

Keza Raporda, ülkemizin dış politika alanındaki etkinliği ile bölgemiz ve geniş çevremizde üstlendiğimiz önemli role vurgu yapılması, özellikle Suriye krizi bağlamında yürüttüğümüz kapsamlı insani yardım çalışmalarının takdirle karşılandığının belirtilmesi, Avrupa'nın enerji güvenliğine katkı sağlayan adımlarımıza atıfta bulunulması ve bölgesel sınamalar karşısında Türkiye-AB diyalogunun yoğunlaştırılmasının önemine işaret edilmiş olması olumlu unsurlardır. Raporun ekonomik kriterler bölümü, Türkiye'nin 2001 yılından bu yana devam eden büyüme performansına, ekonominin esaslarının iyileştirildiğine ve şoklara dayanıklılığının arttığına işaret edilmekte, pazar mekanizmalarının uygun şekilde işlediği kaydedilmektedir.

Öte yandan, Gümrük Birliği çerçevesinde AB'nin ortak ticaret politikalarıyla uyum yükümlülüğümüz uyarınca 21 (Arnavutluk, Bosna-Hersek, EFTA, Fas, Ürdün, Güney Kore, Gürcistan, İsrail, Karadağ, Kosova, Lübnan, Makedonya, Malezya, Mısır, Moldova, Morityus, Sırbistan, Suriye, Şili, Tunus ve Filistin) Serbest Ticaret Anlaşması (STA) imzalanmıştır. Kosova, Lübnan, Malezya ve Moldova'yla olanlar dışında kalan 17 STA yürürlüktedir. Türk ürünlerinin değişik ve çok sayıda pazara daha az kısıtlamayla ihraç edilebilmesi amacıyla çeşitli ülkelerle STA imzalanmaya devam edilecektir. Ayrıca, AB'nin STA imzaladığı veya imzalama perspektifinin bulunduğu ABD, Kanada, Japonya, MERCOSUR, Peru, Ukrayna, Kolombiya gibi ülke ve ülke gruplarıyla STA imzalanmasına yönelik girişimler/görüşmeler devam etmektedir. AB Komisyonu, Gümrük Birliği'nin Türkiye ve AB'ye etkilerinin incelenmesi ve modernizasyonuna yönelik imkanların ele alınması amacıyla Dünya Bankası'na "Türkiye-AB Gümrük Birliği'nin Değerlendirilmesi" konulu bir çalışma yaptırmıştır.

Sözkonusu rapor 7 Nisan 2014 tarihinde kamuoyumuzla paylaşılmıştır. Raporun sonuçları ilgili kurum ve kuruluşlarımızca değerlendirilmektedir. Öte yandan, Gümrük Birliği'nin güncellenmesi müzakerelerinin başlatılmasına yönelik olarak Komisyon'la ön temaslarımız sürmekte olup, bu çerçevede Komisyon'la bugüne kadar üç görüşme gerçekleştirilmiştir. AB'nin yürüttüğü STA görüşmeleri arasında, ABD'yle 8 Temmuz 2013 tarihinde müzakerelerine başladığı Transatlantik Ticaret ve Yatırım Ortaklığı (TTYO) Anlaşması ayrı bir önem taşımaktadır. Dünya gayrisafi hasılasının %47'sini ve küresel ticaret akışının %30'unu gerçekleştiren AB ile ABD arasında imzalanması planlanan bu kapsamlı Anlaşma, uluslararası ticarete düzen belirleyici ve kural koyucu nitelik taşıyacaktır. Gümrük Birliği'nden kaynaklanan yükümlülükler ve ekonomik çıkarlarımız çerçevesinde, AB-ABD TTYO sürecine paralel olarak ABD'yle STA müzakerelerine başlanmasına veya halihazırda sürdürülen TTYO müzakerelerine ülkemizin de dahil edilmesine yönelik çalışmalarımız devam etmektedir (www.mfa.gov.tr).

2.3. Küresel ve Bölgesel Devletler ve Türkiye İle İlişkileri

Türkiye küresel değişimlerin yoğun şekilde hissedildiği bölgesindeki gelişmeleri olumlu bir mecrada ilerletebilmek amacıyla 2000 li yılların ilk on yıllık döneminde dinamik

ve vizyoner, başarılı gelecek adına ümit veren bir dış politika izlemiştir. Bu çerçevede çok boyutlu, sağduyulu, yapıcı, önalıcı, gerçekçi ve sorumlu bir dış siyaset uygulamak Türkiye'nin hem ulusal hem uluslararası alandaki hedeflerine ulaşmasını mümkün kılmıştır. Bu dış politika anlayışı sayesinde ki, Türkiye, bölgesinde insan haklarının, demokrasinin, hukukun üstünlüğünün ve sosyal adaletin güvencesini oluşturan ve bunların daha yaygın zemin bulmasını gözetilen bir ülke olarak görülmüştür.

Türkiye, büyük önem atfettiği Transatlantik ilişkiler çerçevesinde hem ABD hem de Avrupa ülkeleriyle ilişkilerini kuvvetlendirmekte; her biriyle yakın ilişkileri, ayrıca tarihi ve kültürel bağlarının bulunduğu Balkanlar, Ortadoğu ve Kuzey Afrika, Güney Kafkasya, Güney Asya ve Orta Asya ülkeleriyle ilişkilerini daha da geliştirmektedir. Bu keza küreselleşmenin etkisiyle mesafelerin artık giderek önemsizleştiği dünyamızda Sahraaltı Afrika, Latin Amerika ve Asya-Pasifik bölgelerine yönelik açılımlarını derinleştirmekte ve birçok yükselen güce evsahipliği yapan bu bölge ülkeleriyle somut işbirliğine dayalı yakın ilişkiler geliştirmektedir. Detayda ise Türkiye'nin ABD, Rusya Federasyonu ve Çin ile olan ilişkileri değerlendirilecektir.

2.3.1. ABD, Küresel Stratejileri ve Türkiye İlişkileri

ABD, Avrupa, Asya ve Afrika kıtalarının merkezinde kıtalararası bir köprü konumunda bulunan Türkiye'yi, Avrasya ve Orta Doğu politikaları için müttefik olarak görmektedir.

Zbigniew Brzezinski'ye göre "Türkiye, Karadeniz bölgesinde istikrarı sağlamakta, Akdenize geçişi kontrol etmekte, Rusyayı Kafkaslarda dengelemekte, hâlâ islami köktendencilığe karşı bir pan zehir oluşturmakta ve güneydeki dayanak noktası olarak NATO'ya hizmet etmektedir. İstikrarsız bir Türkiye, olasılıkla güney Balkanlarda daha fazla şiddetin ortaya çıkmasına sebep olur. Diğer taraftan Kafkasyada bağımsızlıklarını kazanmış devletler üzerinde Rus kontrolünün yeniden sağlanmasına yol açar. ABD, istikrarlı bir güney Kafkasya ile Orta Asyayı teşvik bakımından Türkiye'yi yabancılaştırmamak konusunda dikkatli olmalı ve Amerikan - İran ilişkilerinde bir düzenlemenin yapılabilirliğini araştırmalıdır. Katılmak istediği Avrupa Birliğinden dışlandığını hisseden bir Türkiye daha İslamcı olacak, daha büyük bir olasılıkla inadına NATO'nun genişlemesini veto eğilimi gösterecek ve laik bir Orta Asyayı dünya ile

bütünleştirmekte ve istikrar sağlamakta Batı ile daha az işbirliği yapacaktır. Bu sebeple ABD, Türkiye'nin AB'ne kabulünü cesaretlendirmek için Avrupada etkisini kullanmalı ve Türkiye'ye Avrupalı bir devlet gibi davranmaya özen göstermelidir. Eğer Türkiye'nin iç politikası islami yöne dramatik bir dönüş yapmazsa, Ankara ile Hazar denizi havzası ve Orta Avrupanın geleceği hususunda yapılacak düzenli görüşmeler, Türkiye'de ABD ile bir stratejik ortaklık duygusunu besleyecektir. Ayrıca ABD, Türkiye'nin Azerbaycandaki Bakü'den Akdeniz kıyısındaki Ceyhan'a uzanan boru hattının, Hazar denizi havzası eneji kaynaklarının ana çıkışı olarak hizmet etmesi yönündeki özlemlerini de güçlü bir tarzda desteklemelidir. Bu görüşler fiiliyatda ABD hükümeti tarafından uygulanır durumdadır.

ABD'yle ilişkilerimizin, bölgemizde ve ötesinde, barış, refah ve istikrarın teminine yapıcı katkıda bulunma çabalarımız ve ulusal çıkarlarımız temelinde, "Model Ortaklık" kavramı çerçevesinde devam etmektedir. ABD'yle işbirliği ve diyalogumuz, hem ikili zeminde hem NATO, G-20 ve BM gibi uluslararası platformlarda sürmektedir. Halihazırda ise Türkiye'nin coğrafyası ABD için iki maksada hizmet eder. Biri, NATO sorumluluk alanı içindeki görevlerle ilgilidir. Diğeri, NATO sorumluluk alanı dışında kalan Ortadoğu, Kafkaslar ve Orta Asya bölgelerinde ABD çıkarlarına vaki olabilecek tehditlere, istenmeyen değişimlere müdahale için en yakın ve uygun bir harekât platformu teşkil etmesidir.

Terör, radikalizmle mücadele, enerji arzı güvenliği, nükleer yayılmanın önlenmesi ve küresel ekonomik gelişmeler gibi kritik önem taşıyan konular da ABD ile eşgüdümlü politikaların bölgede yürütülmesini temin etmektedir. 2013 yılında ülkemizi ziyaret eden ABD'li turist sayısı 785.971 olarak gerçekleşmiştir. Türkiye'nin kaydettiği ekonomik gelişmelerin iki ülke ilişkilerinin küresel boyutu bakımından da yansımaları olmaktadır. G-20 içindeki ortaklığımızın yanı sıra, ülkemizin bölgesinde ve ötesinde belirginlik kazanan ekonomik liderlik potansiyelinin ve iki ülkenin üçüncü ülkelerde yürütmüş oldukları projelerin ABD bakımından ikili bağlamın ötesinde aynı zamanda küresel bakımdan da ekonomik bir ortak yarattığını söylemek mümkündür. Yine ekonomik ilişkiler bağlamında, Ekonomik ve Ticari Stratejik İşbirliği Çerçevesinin Bakanlar düzeyindeki üçüncü toplantısı 14 Mayıs 2014 tarihinde Washington'da yapılmıştır. Bu vesileyle, ABD'nin AB'yle müzakere ettiği Transatlantik Ticaret ve Yatırım Ortaklığı Süreci'nin ekonomik

ilişkilerimize olası etkilerini inceleyecek Yüksek Düzeyli Komite de toplanmış ve bu çerçevede altı grup tesis edilmesi kararlaştırılmıştır. (www.mfa.gov.tr).

Türk - Yunan ihtilâfından ve özellikle Kıbrıs ile ilgili sorunlar, 1958'de ABD'nin Lübnan'a müdahale için Türkiye'deki üsleri izinsiz olarak kullanması, Türkiye 1973'de ABD'nin İsrail'e havadan yapmak istediği silâh ikmalinde, 1980'de İran'da rehin tutulan ABD personelinin kurtarılma girişiminde, 1982-1984 yılları arasında Beyrut'a yapılan ABD askeri müdahalesinde hava meydanlarını kullandırmaması, 3 mart tezkeresinin reddi, Rum ve Ermeni politikaları gibi konular ilişkilerde asimetri teşkil etmiştir.

2.3.2. Rusya Federasyonu ve Türkiye İlişkileri

Rusya, Sovyetler Birliği dönemindeki topraklarının bir kısmını kaybetmiş olsa da 17 milyon km² arazisi ile Çin'in (9,5 milyon km²), ABD'nin (9,4 milyon km²) veya Brezilya'nın (8,5 milyon km²) önünde yüzölçümü en büyük ülkedir. 150 milyonluk nüfusu ile de büyük bir devlet durumundadır.

Rusya'nın Türkiye'ye dönük jeopolitik yönelimlerinde enerji nakil hatlarının rolü kayda değerdir. Bunun yanı sıra, NATO, AB ve Türk Cumhuriyetleri ile olan konularda ilişkileri temellendiren yaklaşımlardır.

Türkiye-Rusya ilişkilerinde görülen ilerleme neticesinde 2010 yılında kurulan Üst Düzeyli İşbirliği Konseyi (ÜDİK), gerek ikili, gerekse bölgesel ve uluslararası gündemin iki ülke arasında en üst seviyede yapıcı ve verimli bir çerçevede ele alınmasını sağlamaya devam etmektedir. ÜDİK'in V. toplantısı 1 Aralık 2014 tarihinde RF Devlet Başkanı Vladimir Putin'in ülkemize yaptığı ziyaret çerçevesinde gerçekleşmiş, bu meyanda enerjiden adli işbirliğine sekiz anlaşma imzalanmıştır.

Rusya'yla diyalogumuz ÜDİK'le sınırlı olmayıp, başta Dışişleri Bakanlıkları olmak üzere ilgili resmi kurum ve kuruluşlar arasında da iletişim kanalları etkili ve kesintisiz şekilde işlemektedir. Bu meyanda, RF Federal Meclisi Devlet Duması Başkanı Sergey Narişkin de 26-27 Şubat 2014 tarihlerinde ülkemize resmi ziyarette bulunmuş; bu ziyaret sırasında Ankara'daki Rusya Bilim ve Kültür Merkezi'nin açılışı yapılmıştır.

RF'yle ilişkilerimizde özel rolü bulunan ekonomik işbirliğindeki yüksek hareketlilik sürmektedir. RF, 2013 yılı sonu itibarıyla yaklaşık 32 milyar Dolarlık hacimle ikinci ticaret

ortağımız konumunda bulunmakta olup, müteahhitlerimizin Rusya’da üstlendiği projelerin toplam değeri 50 milyar dolara yaklaşmış, karşılıklı yatırımlarımızın toplamı ise 20 milyar Doları aşmıştır. Akkuyu nükleer enerji santrali projesi, yatırım işbirliğimizi yeni bir merhaleye taşıyacaktır. RF’yle beşeri münasebetlerde vizelerin kaldırılmasıyla elde edilen devinim sürmektedir. Türkiye Rus turistler nezdinde en çok tercih edilen ülke konumundadır. 2013’te ülkemizi ziyaret eden Rus turist sayısı bir önceki yıla göre %19 artışla 4,3 milyona ulaşmıştır. 2014 yılının ilk dokuz ayı itibarıyla Rus turist sayısı %8,6’luk artışla 4 milyonu geçmiş ve RF ilk dokuz ayda ülkemize en çok turist gönderen ülke olmuştur. RF’yle ikili ilişkilerimiz çerçevesinde olduğu kadar, bölgesel ve uluslararası konularda da yoğun bir gündemimiz bulunmaktadır.

Türkiye ve RF, paylaştıkları geniş Avrasya coğrafyasında barış ve istikrarın tesisi için önemli imkanlara sahiptirler. Bu çerçevede Türkiye, ilişkiler bütününe oluşturduğu sağlam diyalog zemininden yararlanarak, Suriye’deki durumdan Kırım’la ilgili gelişmelere kadar görüş ayrılığı içinde olunan konularda da Rusya’yla teması muhafaza ediyor ve bilhassa bölgenin ihtiyaç duyduğu barış, huzur ve refah ortamının hayata geçmesi için atılabilecek adımları müştereken, samimi ve yapıcı bir çerçevede ele almaktadır (www.mfa.gov.tr).

Türkiye’nin Rusya ile olan ilişkilerini, askerî dahil her alanda geliştirmesi hem kendisinin hem de Rusya’nın menfaatinedir. İyi komşuluk ilişkilerinin ötesinde kurulacak bağlantılar, 21. yüzyılın güçler mücadelesinin Türk ve Rus halklarının son üç yüz yılın düşmanlığı içinde geçmemesini sağlayabilir.

2.3.3. Çin Halk Cumhuriyeti ve Türkiye İlişkileri

Türkiye ile Çin arasında esas itibarı ile herhangi bir sorun mevcut değildir. Türkiye, Çin Halk Cumhuriyetini 5 Ağustos 1971 tarihinde tanımış; Tayvan ile ekonomik, ticari ve kültürel sahalarda, özel sektör kuruluşlarımız aracılığı ile hâlâ da yürütülen ilişkiler dışında, diplomatik ilişkilerini kesmiştir. O tarihten beri Türkiye “tek Çin” politikasını titizlikle uygulamakta ve Beijing ile karşılıklı resmi ziyaretler, siyasi, ekonomik ve ticari istişareler sürdürülmektedir.

Soğuk savaş sonrası gelişmeler Türkiye ile Çin arasında stratejik alanda ortak çıkarların algılanmasına yol açmıştır. Bugün Avrasya denkleminde Türkiye ve Çin’in

oynayabileceği potansiyel roller her iki ülkeyi birbirine yaklaştırmaktadır. Nitekim Çin Halk Cumhuriyeti ile ilişkilerimizin çok yönlü olarak geliştirilmesine özen gösterileceği Türkiye'nin 57. Hükümetinin programında yer almış ve karşılıklı ziyaretler ve imzalanan teknik anlaşmalarla uygulama başlatılmıştır.

Türk-Çin ikili ilişkilerini devamlı olumsuz etkileyen unsur, Çin ile Sincan bölgesindeki Türk ve müslüman azınlıklar ile olan ilişkilerdir.

Çin Halk Cumhuriyeti'yle (ÇHC) 2010 yılında stratejik işbirliği düzeyine taşınan ilişkilerimiz, 2012 ve 2013 yıllarında karşılıklı üst düzey temas ve ziyaretlerle ivme kazanmıştır.

Asya-Pasifik bölgesindeki en büyük ticari ortağımız olan ÇHC, Almanya ve RF'den sonra dünyada üçüncü büyük ticari ortağımız durumundadır. Ticaret hacmi 2013 yılı sonu itibariyle 28,3 milyar \$ olmuştur. İkili ticaret hacminin orta ve uzun vadeli hedefimize uygun olarak büyümesi ve ülkemiz aleyhine olan dengesizliğin giderilmesi doğrultusunda çalışmalarımız sürmektedir. Bu çerçevede, ÇHC'den ülkemize yapılan doğrudan yatırımların artırılması ve üçüncü ülkelerde ortak projeler gerçekleştirilmesi hedefleri üzerinde durulmaktadır.

2013 yılında ÇHC'den ülkemize yaklaşık 140.000 turist giriş yapmıştır. Bu sayı 2014 yılının ilk 8 ayında 2013'ün aynı dönemine göre %41,5 artarak 126.037 olarak gerçekleşmiştir. Yurtdışına çıkan Çinli turist sayısının 2014'de 115 milyonu aştığı dikkate alınarak, ülkemize turist akışının artırılmasına yönelik çabalarımız ÇHC tarafıyla işbirliği halinde devam etmektedir.

Sincan Uygur Özerk Bölgesi'ndeki (SUÖB) Uygurların kendi vatanlarında, uluslararası insan hakları normları ve standartları dahilinde huzur, güvenlik ve refah içinde yaşamalarının sağlanması da beklenmektedir. Türkiye'nin bu haklı ve objektif beklentisi uluslararası toplum tarafından da paylaşılmaktadır. Ülkemiz, SUÖB'de yaşayan halkın yaşam koşullarıyla yakından ilgilenmekte, Uygurları ÇHC'yle arasında bir dostluk köprüsü olarak görmek ve asimile olmaksızın diğer etnik kökenlere mensup ÇHC vatandaşlarıyla eşit koşullarda yaşamalarına büyük önem atfetmektedir. Bu bağlamda, ÇHC tarafına, SUÖB'deki halkın yaşam düzeyinin yükseltilmesine önem attığımız ve ÇHC makamlarıyla işbirliği halinde, bu bölgenin kalkınmasına katkıda bulunmak isteğimiz her

vesileyle dile getirilmektedir. Türkiye'nin SUÖB Ekonomik ve Teknolojik Kalkınma Bölgesine muhtelif teşviklerle yatırım yapılması için davet alınmış ve söz konusu Sanayi Bölgesi'nde bazı firmalar çikolata fabrikası açmak ve süt mamulleri üretmek için harekete geçmiştir. Ayrıca, Urumçi'de Türk markalarının satıldığı bir alışveriş merkezi olan "Erdaoqiao Türk Ticaret Merkezi" 1 Ağustos 2012 tarihinde faaliyete geçmiştir.

3. TÜRKİYE'NİN SICAK JEOPOLİTİK KONULARI

3.1. Türkiye ve Enerji

Son dönemde, dünyada doğalgaz ve elektrik talebinin Çin'den sonra en fazla arttığı ülkelerden birisi de Türkiyedir. Hızla artan enerji talebi neticesinde Türkiye'nin başta petrol ve doğalgaz olmak üzere enerji ithalatına bağımlılığı artmaktadır. Ülkemizin hâlihazırda toplam enerji talebinin yaklaşık % 26'sı yerli kaynaklardan karşılanmaktayken, kalan bölümü çeşitlilik arz eden ithal kaynaklardan karşılanmaktadır. Ülkemiz, çok boyutlu enerji stratejisi çerçevesinde:

- Kaynak ülke ve güzergâh çeşitliliğine gidilmesini amaçlamaktadır.
- Enerji karışımında yenilenebilir enerjinin payını arttırırken, nükleer enerjiden de yararlanılmaya başlanılmasını hedeflemektedir.
- Enerji verimliliğinin arttırılmasına yönelik çalışmalarda bulunulmasını ve Avrupa'nın enerji güvenliğine katkıda bulunulmasını amaçlamaktadır.

Öte yandan, yapılan çalışmalarda, toplam nihai enerji talebi ile toplam birinci enerji talebinin 2020 yılı itibariyle iki kata yakın bir artışla sırasıyla 170,3 ve 222,4 MTEP seviyesine ulaşması, elektrik, doğalgaz ve petrol talebinin ise sırasıyla 398-434 milyar kW's, 59 milyar metreküp ve 59 milyon ton seviyelerini bulması beklenmektedir.

Artan talebi karşılamak her üç alanda da büyük oranlarda yatırım gereksinimini ortaya çıkarmaktadır. Söz konusu yatırımların umumiyetle özel sektör tarafından yapılmasını hedefleyen ülkemiz, yatırım ortamının iyileştirilmesi için uygun ortamın sağlanması noktasında tüm imkânlarını seferber etmiş durumdadır.

Enerji Piyasası Düzenleme Kurumu'nun 2014 yılı verileri incelendiğinde görüldüğü üzere elektrik üretimimizin büyük bir bölümünü doğal gaz santralleri oluşturmaktadır. Doğalgazı ithal eden ülkemiz elektrik üretimi konusunda dışa bağımlı hale gelmiştir. Her geçen gün elektrik tüketimi artan ülkemizin 2020 yılında bugünkü toplam enerji talebimizin 2 katı enerji ihtiyacı olacağı düşünüldüğünde elektrik üretiminde dışa bağımlılığı önlemenin ulusal çıkarlarımız için önemi artmaktadır.

Türkiye, enerjide dışa bağımlılığın azaltılması, yerel kaynakların kullanımının azami seviyeye yükseltilmesi ve iklim değişikliğiyle mücadele hedeflerinden yola çıkarak, ulusal enerji arz portföyünde yenilenebilir enerji kaynaklarının payını yükseltme ve enerji sepetine nükleer enerjiyi de ekleme yolunda çalışmalarını sürdürmektedir. Bu çerçevede, 2030 yılına kadar Türkiye'nin nükleer enerjide 10 bin MB'lık kurulu güce ulaşması öngörülmektedir. Yenilenebilir enerji bakımından önemli bir potansiyele sahip olan Türkiye, jeotermal potansiyeli ile dünyada 7. Avrupa'da ise 1. sırada yer almaktadır. Buna ilaveten, hidroelektrik kaynakları, rüzgâr ve güneş enerjisinin geliştirilmesine de öncelik verilmektedir. 2023 yılına kadar Türkiye'nin toplam enerji talebinin %30'unun yenilenebilir enerji kaynaklarından karşılanması öngörülmektedir.

Bugün Türkiye'nin petrol ve gaz ithalatına bağımlılığı AB'den daha fazla olup enerji fiyatları da oldukça yüksektir. Türkiye'nin yerli kaynaklarından elektrik üretilebilecek potansiyeli 432 milyar kilovat saattir. Ancak bunun 350 milyar kilovat saati kullanılmıyor. Son dönemde EPDK'ya yapılan lisans başvurularında ise ithal kömür ve doğalgaz ağırlık kazanmaktadır.

Türkiye'nin enerji kaynaklarına bakıldığında, en büyük doğal enerji potansiyelinin yenilenebilir enerji kaynakları olduğu görülmektedir. Türkiye'nin yenilenebilir enerji üretiminde en önemli pay hidroelektrik ve biokütle aittir. Türkiye'nin tespit edilmiş olan ekonomik hidrolik enerji potansiyeli 130 milyar kilovat saat/yıldır. Bu potansiyelin %35'i işletiliyor, yüzde 9'u inşaat aşamasında, geri kalan yüzde 56'sı ise proje seviyesindedir.

Türkiye Rüzgar Enerjisi Atlası verilerine göre yıllık ortalama rüzgar hızı 8.5 m/s ve üzerinde olan bölgelerde en az 5 bin MW, 7.0 m/s'nin üzerindeki bölgelerde ise en az 48 bin MW büyüklüğünde rüzgar enerjisi potansiyeli olduğu tespit edilmiştir. Güneş Enerjisi Potansiyel Atlası ise yıllık elektrik üretim potansiyelinin 380 milyar kilovat/saat olduğunu ortaya koymaktadır. Türkiye'nin jeotermal enerji potansiyeli 31 bin 500 MW boyutundadır. Jeotermal enerji potansiyelinin yüzde 10'luk bölümü konut ısıtmakta ve 27 MW'lık bölümü ise elektrik üretimi amaçlı kullanılmaktadır.

Türkiye'nin artan bir nüfus ve buna paralel olarak artması gereken kalkınma hızı nedeniyle geliştirilmesi gereken hizmetler ve sanayi sektörlerinin gereği olan enerjiyi hızla karşılaması gereklerini ortaya koymaktadır. Türkiye'de genel enerji tüketiminde %35 ile petrol, %25 ile kömür, %29 doğalgaz ve kalan yaklaşık %11'lik bölüm ise hidrolik enerji kaynaklarından elde edilmektedir. Ancak enerji yeterliliği son derece düşüktür (Tablo 2).

Tablo 2: Türkiye'nin Enerji Potansiyeli ve Yeterlilik Tablosu

Enerji Kaynakları	Bilinen Reserv (MTEP)	2004		2010		2020	
		Üretim	Talep	Üretim	Talep	Üretim	Talep
Ham Petrol	43,0	2,8	26,0	1,1	50,0	0,5	71,4
Doğalgaz	9,0	0,5	16,5	0,2	49,4	0,1	74,3
Kömür	1100,0	1,2	10,0	0,8	20,0	0,5	30,0
Linyit	8500,0	20,0	26,1		26,1	32,4	32,4
Yenilenebilir Atıklar	20,0	6,0		4,4		3,9	
Hidrolik	12,0	3,9	3,9	5,3	5,3	10,0	10,0
Jeotermal	10,0	0,7	0,6	1,0	0,9	1,7	1,6
Elektrik		12,8	12,8	18,7	18,7	21,5	21,5

Enerji kaynaklarının bu tablosu, gelecek yıllarda özellikle petrol, doğalgaz ve kömür konusunda yerli kaynak üretiminin çok azalırken dışa bağımlılığın daha da artacağını göstermektedir. Enerji tüketimi Batı Avrupa ülkelerine kıyasla düşük olan Türkiye'nin, enerjide %72,4 dışa bağımlıdır. Türkiye'nin geleceği arz güvenliği yönünden birincil enerji kaynakları olan kömür ve hidrolik enerjisine bağlıdır. Her iki kaynağın potansiyellerinin tümünün kullanılması için gerekli yatırımlar yapılmalı, bu sürede doğalgazın elektrik üretimindeki payı düşürülmelidir.

Türkiye'nin özellikle ısınma, elektrik ve ulaşım gibi üç sektörde yenilenebilir enerji hareket planı geliştirmesi gerekmektedir. Yenilenebilir enerjilerin krizden çıkmakta önemli bir rol oynayacakları oldukça açıktır.

Petrol ilk olarak 1940 yılında Raman Dağı'nda bulunmuştur. Ülkemizde üretimin tamamına yakını Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nden karşılanır. Ham petrol üretimi 2005'de 2,2 milyon ton kadardır. Yurt dışından ithal ettiğimiz ham petrol ise 28 milyon tondur. Dolayısıyla ülkemizde petrol ihtiyacının ancak %14'ü karşılanabilmektedir.

Doğalgaz yataklarımız Trakya-Hamitabat, Mardin ve Siirt'te bulunmaktadır. Doğalgaz rezervlerimiz çok yetersiz olduğu için uzun yıllardan beri büyük oranda Rusya Federasyonu'ndan ithal edilmektedir.

Taşkömürü yatakları Batı Karadeniz Bölümü'nde özellikle Zonguldak çevresinde ve Ereğli'den Amasra'ya kadar uzanan bir şerit içerisinde yer alır. Ülkemizdeki taşkömürü yatakları düzenli tabakalar halinde olmayıp küçük parçalara ayrılmıştır. Taşkömürünün bulunduğu damarlar bazen çalışılmayacak kadar incelmekte ve kesintiye uğramaktadır. Bu nedenle taşkömürünün çıkarılmasında zorluklar çekilir ve üretim düşüktür. Demir-çelik endüstrisinin ihtiyacını karşılayamadığından dolayı ithal edilir.

Linyit, Türkiye'nin bir çok yerinde ve bol miktarda bulunduğu için önemli bir madendir. Kalorisi yüksek olan linyitler genellikle konutlarda yakıt olarak kullanılırken düşük kalorili olanları ise termik santrallerde kullanılmaktadır. Linyit yataklarımızdan en önemlileri Elbistan, Soma (Manisa), Tunçbilek, Seyitömer, Tavşanlı (Kütahya), Yatağan (Muğla) ve Çan (Çanakkale) dir.

Su gücüne dayanan hidroelektrik enerji için ülkemizde akarsuların gücünden yararlanılır. Ülkemiz yüksek ve engebeli olduğu için akarsularımızın çoğu dar ve derin vadilerden akar. Bu durum baraj yapımına elverişli şartlar oluşturur. Türkiye hidroelektrik potansiyel bakımından Avrupa'da Rusya ve Norveç'ten sonra 3. sırada yer almaktadır. Hidroelektrik potansiyelimizin üçte biri Fırat Havzası'ndadır. Bunu, Dicle, Doğu Karadeniz, Çoruh ve Kızılırmak havzaları izler. Yüksek potansiyelimize karşın üretilen enerji miktarı azdır.

Güneş,yenilenebilir enerji kaynakları içerisinde en önemlisidir. Ülkemiz coğrafi konumu nedeniyle güneş enerjisi potansiyeli bakımından elverişli bir ülkedir. Bir çok bölgemizde güneşli gün sayısı ve güneşlenme süresi yeterli düzeydedir. Yıl içerisinde güneşlenme süresi en yüksek olan bölgelerimiz Güneydoğu Anadolu ve Akdeniz'dir, en az olan bölgemiz ise Karadeniz'dir.

Rüzgar enerjisi, hem ucuz hem de çevreyi kirletmeyen bir enerji kaynağıdır. Ülkemizde ilk ticari amaçlı rüzgar santrali 1998 yılında Çeşme (İzmir)'de kurulmuştur. Rüzgar enerjisi potansiyeli bakımından Ege, Marmara ve Doğu Akdeniz kıyıları zengin yerlerdir.

Hidrojen üretimi, ağırlıklı olarak doğal gazdan buhar reforming işlemiyle elde edilmektedir. Ayrıca hidrojen, fosil yakıtlardan elde edilebildiği gibi güneş, rüzgâr, hidrolik enerji gibi yenilenebilir enerji kaynaklarını kullanarak suyun elektrolizi yöntemi ile de üretilmektedir.

Türkiye jeotermal enerji potansiyeli bakımından dünyanın zengin ülkeleri arasında yer alır. Ülkemizde jeotermal enerji ısıtma ve elektrik üretiminde kullanılmaktadır. Denizli - Sarayköy ve Aydın - Germencik'te enerji üretimi yapılmaktadır (Akova, 2008:8).

Türkiye'nin çıkarılabilir kaya gazı rezervleri yaklaşık 424 milyar m³ düzeyindedir. Öte yandan Türkiye'nin halihazırda jeolojik ve sismik verilerinin bulunduğu ve tarihsel olarak hidrokarbon aramalarının yoğunlaştığı Trakya ve Güneydoğu Anadolu havzalarına ağırlık verilmiştir. Jeolojik tahminlere göre, Türkiye'nin henüz yoğun bir şekilde incelenmeyen başta İç Anadolu havzası olmak üzere diğer bölgelerinde de kaya gazı ve sıkı kumtaşı gazı rezervleri keşfedilebileceği ifade edilmektedir. Bu nedenle mevcut durumda hesaplanan çıkarılabilir rezervlerin yeni jeolojik ve sismik verilerin elde edilmesiyle yükselebileceği tahmin edilmektedir.

Türkiye'de biyodizel üretim maliyeti %29 ile %59 oranında vergisiz dizel yakıt fiyatından daha yüksektir ve ekonomik olarak sürdürülebilir değildir. Buna karşın şeker pancarından etanol üretim potansiyeli olduğu gözükmektedir.

Nükleer Enerji bakımından Ülkemizde önemli uranyum yatakları Manisa-Salihli ve Yozgat-Sorgun'da, toryum yatakları ise Eskişehir-Sivrihisar'da bulunmaktadır. Ülkemizde işletmeye açılan uranyum ve toryum yatakları bulunmamaktadır. Bir çok ülke elektrik üretiminin büyük bir bölümünü nükleer enerjiden gerçekleştirmektedir. Fransa elektrik üretiminin %70'ini, Belçika %67'sini, İsveç %50 sini, Hindistan %3'ünü, Pakistan ise %2'sini nükleer enerjiden sağlamaktadır.

Türkiyede 1960'da Çekmece Atom Araştırma Merkezi, havuz içindeki küçük, 1 Megawatt (bin kilowatt) boyutundaki nükleer araştırma reaktörü açılmıştır. Ayrıca, 1973 ve 1980 yıllarında nükleer enerji için fizibilite çalışması yürütülmüştür. 1973 yılında yapılan çalışmalar neticesinde Akkuyu sahası nükleer santral kurulması için en öncelikli saha olarak belirlenmiştir. Nükleer santrallerin fiziki güvenliğinin de çeşitli açılardan sağlanması konusunda çok yönlü uluslararası anlaşmalar yapılmış, nükleer enerji elde edilirken bununla ilgili teknoloji ve malzemenin illegal yollardan terör gruplarının eline geçmemesi için de önlemler alınmıştır.

Anlaşıldığı üzere Türkiye enerji kaynakları konusunda dışa bağımlı bir ülkedir. Petrol ve doğal gaz ithalatçısı olan ülkemiz bu dışa bağımlılığı ortadan kaldırmak amaçlı nükleer enerji santralleri kurmayı planlamaktadır ve bu bağlamda RF den reaktör alım, kurulum ve bakım yoluna gitmiştir.

3.2. Türkiye ve Enerji Boru Hatları

Tarih boyunca olduğu gibi günümüzde de güçlü olmak isteyen devletler enerji kaynaklarının bulunduğu bölgeleri ve ulaşım yollarını kontrol etmeye çalışmaktadırlar. Petrol ve doğal gaz rezervlerinin ancak 50-70 yıl daha ihtiyaçları karşılayabileceği tahmin edildiğinde enerjinin öneminin her geçen gün daha da artacağı ve 21. yüzyılın bir enerji yüzyılı olacağı açıktır. Dolayısıyla bu yüzyılda da güçlü olmak isteyen devletler enerji kaynaklarının bulunduğu bölgeleri ve ulaşım yollarını kontrol etmeye çalışacaklardır.

2013 yılı itibari ile dünya petrol tüketimi %25'i ABD, %17'si AB, %8'i Çin ve %3'ü Hindistan tarafından tüketilmektedir (Sevim,2012:133).

ABD'de arz konusundaki artışlar ve petrol rezervlerinin tükenmesi olasılığına karşın kendisine yakın arz merkezlerini kullanmaya öncelik vermekte ve OPEC'e olan

bağımlılığını belli oranda azaltmaya çalışmaktadır. Elektrik enerjisi üretiminin %20'sini nükleer enerji santralleriyle gerçekleştirmektedir.

AB yakın gelecekte ortaya çıkacak olan enerji ihtiyacını karşılayabilmek için, yeni enerji politikaları geliştirmektedir. Bu kapsamda AB'nin enerji bölgeleri olan Ortadoğu ve Hazar petrol sahalarıyla yakından ilgilenmektedir. Ortadoğu, Orta Asya ülkeleri ve Kuzey Afrika'dan Avrupa'ya uzanan petrol ve doğal gaz boru hatları üzerine çalışmalar yapmaktadır. Elektrik enerjisi üretiminin hali ahzırda %16'sını nükleer enerji santralleriyle gerçekleştirmektedir.

Dünya enerji talebindeki büyümenin yaklaşık olarak %40'ı Çin tarafından gerçekleştirilmektedir Bu bakımdan Çin petrol alanında ABD'nin en önemli rakibi olma yolunda ilerlemektedir. Hazar bölgesi ülkelerinden enerji kaynakları temin etmek üzere çeşitli projeler geliştirmeye çalışmaktadır. 2025 yılında Çin'in petrol tüketimi günlük 10 milyon varil olarak hesaplanmaktadır. Elektrik enerjisi üretiminin %3'ünü nükleer enerji santralleriyle gerçekleştirmektedir. Mevcut enerji üretim ve tüketim eğilimlerinin devam etmesi halinde fosil enerji kaynakları 2020'de de dünya enerji tüketimindeki önemini koruyacaktır.

Türkiye, petrol ve doğal gaz rezervlerinin dörtte üçüne sahip bölge ülkeleriyle, Avrupa'daki tüketici pazarları arasında ulaşım bakımından jeostratejik bir konuma sahiptir. Bu ayrıcalıklı doğal köprü konumu Türkiye'ye enerji güvenliği bağlamında fırsatlar sağlamakta, aynı zamanda sorumluluklar da yüklemektedir.

Rusya, Norveç ve Cezayir'den sonra doğal gazda Avrupa'nın dördüncü ana arteri olma hedefini güden Türkiye, Doğu-Batı ve Kuzey-Güney eksenlerinde, üretici ve tüketici ülkeler arasında güvenilir bir transit ülke rolünü üstlenme ve dinamik bir enerji terminali konumu edinme yönünde de girişimlerde bulunmaktadır. Türkiye, Hazar Petrolleri ve Ortadoğu'nun hidrokarbon kaynaklarının Türkiye üzerinden Avrupa'ya güvenilir ve kesintisiz şekilde sevkiyatının gerçekleştirilmesini sağlamaktadır.

Enerji Koridorunun en önemli bileşenini oluşturan Bakü-Tiflis-Ceyhan Ham Petrol Boru Hattı Projesi (BTC), Irak - Türkiye (Kerkük-Ceyhan/Yumurtalık) Petrol Boru Hattıyla, Samsun-Ceyhan by-pass boru hattı ile Dünyadaki günlük petrol tüketiminin

yaklaşık % 3,7'sinin Türk Boğazları yoluyla taşınması nedeniyle enerji güvenliği açısından, Türk Boğazlarının ayrı bir önemi vardır.

Küresel petrol sevkiyatının yaklaşık % 6 - 7'sinin Türkiye üzerinden geçeceği ve Ceyhan'ın önemli bir enerji merkezi olacağı ve Doğu Akdeniz'de en büyük petrol terminaline dönüşeceği öngörülmektedir. Ceyhan Terminali hali hazırda farklı ülkelerden gelecek ham petrole uygun olarak faaliyet göstermek üzere tasarlanmıştır. Doğalgaz Boru Hatları; Doğu-Batı Enerji Koridorunun ikinci bileşeni olan Bakü-Tiflis-Erzurum (BTE) Doğalgaz Boru Hattı, bağlantısı Türkiye-Yunanistan-İtalya hatlarıdır.

Hükümetler arası Anlaşmalar ile ülkemiz transit faaliyetleri için kullanılmak üzere bir boru hattı yapımı hakkında Trans-Anadolu Boru Hattı Projesi'ne (TANAP) ilişkin olarak çalışmalar yapmaktadır ayrıca; Türkiye, Batı Nabucco veya Trans-Adriyatik Boru Hattı (TAP) yoluyla taşınması konusundaki nihai kararı Şah Deniz Konsorsiyumu verecektir. Ayrıca 2020'de Türkiye enerjisinin yüzde 5'ini nükleer güçten karşılamayı ve 2023'te üç tane reaktörün faaliyette olmasını hedeflemektedir (Stein, 2012).

Dünyada kesin olarak bilinen petrol ve doğal gaz rezervlerinin dörtte üçü Türkiye'nin çevresinde bulunmaktadır. Bu durum Türkiye'nin transit bir ülke olarak önem kazanmasına yol açmaktadır. Enerjinin naklinde ise enerjinin güvenliği konusu ön plana çıkmaktadır. Dünya Global konjonktüründe ülkelerin enerji güvenlikleri ile ulusal güvenlikleri arasında doğrudan ve güçlü bir ilişki bulunmaktadır. Bu sebeple günümüzde gerek uluslararası gerekse ulusal arenalarda üzerinde konuşulan konuların başında enerji güvenliği gelmektedir (Sevim, 2009: 93-105).

Enerji güvenliği kavramı, enerji üretim, iletim ve dağıtım sistemlerinin alt yapısına yönelik olası terörist saldırılarından, yatırım eksikliklerinin doğuracağı kesintilere, kasırgaların doğuracağı engellerden ambargolara, grevlerden lokavtlara, iç savaştan işgale kadar birçok olasılığın birlikte değerlendirilmesini gerektiren bir kavramdır. Enerji politikaları ve arz güvenliği gibi konularda yapılan değerlendirmelerde enerji kaynaklarının coğrafi dağılımlarından, maliyetlerinden, taşıma yollarından talep artış eğilimlerine, büyük tüketicilerin ithalat bağımlılıklarından bu kaynakları temin edebilmek için geliştirilen askeri

doktrinlere kadar birçok konunun birlikte ele alınabilmesi gerekmektedir (Sevim, 2010: 53-72; Pamir, 2007).

Enerji güvenliği kavramına genel olarak iki farklı yaklaşım bulunmaktadır. Bu yaklaşımlardan biri enerjiye diğeri de güvenliğe ağırlık vermektedir. Enerji güvenliğinin, enerji ağırlıklı tanımı enerji kaynaklarının bulunabilirliği, erişilebilirliği ve kabul edilebilirliği kavramlarını içine almaktadır. Enerji güvenliğinin, güvenlik ağırlıklı tanımı ise enerji arama, geliştirme, üretim, iletim, çevrim, dağıtım, pazarlama ve tüketim aşındaki tesislerin her türlü saldırıya karşı fiziki olarak korunması anlamını içermektedir (Ediger, 2007).

Enerji güvenliği; enerjinin sürekli olarak güvenilir, temiz ve çeşitli kaynaklardan uygun miktarlarda ve uygun fiyatlarla sağlanması ve yüksek verimlilikle tüketilmesi, yeterli miktarlardaki enerji kaynaklarına, tutarlı fiyat ve istikrarlı bir kaynaktan, fiili olarak tehdit altında olmayan ulaşım imkânları vasıtasıyla ve adil dağılım çerçevesinde erişilebilmesi, dünyadaki enerjinin akılcı ve tasarruflu kullanılması, ekonominin ihtiyacı olan enerji hizmetlerinin devamlı olarak bulunabilmesi diye tanımlanabilir (Sevim, 2009: 93-105).

Enerji güvenliği kavramı Avrupa Komisyonu tarafından, “Stratejik stokların korunması veya ekonomik şartlar için yeterli olmayan ulusal kaynakların yetersizliği yüzünden gelecekte önemli oranda sorun teşkil edecek enerji ihtiyacına karşı, ulaşılabilir ve istikrarlı dış kaynakları sağlama becerisi” olarak ifade edilmektedir.

ABD’de Ulusal Enerji Stratejisinde enerji güvenliği için aşağıdaki kavramlar üzerinde durulmuştur; Küresel enerji politikaları, küresel ekonomik büyümeyi güvence altına alacak biçimde tasarlanmalıdır, Enerji güvenliği konusu, dış politika ve ekonominin birinci önceliği olmalıdır, Enerji kaynakları ve başta boru hatları olmak üzere taşıma hatları güvenlik altına alınmalıdır, Enerji kaynakları ülkeler bazında çeşitlendirilmeli ve bağımlılık dengesi korunmalıdır (Uğurlu, 2009).

Enerji jeopolitiği, sadece enerji kaynaklarının bulunduğu alanları değil, enerji ile ilgili arz-talep ilişkisinin çevrelediği tüm coğrafi unsurları kapsamaktadır. Bu nedenle enerji jeopolitiği, küresel jeopolitiğin tüm gelişmelerini de içermektedir (Demir,2010).

Küresel enerji paradigmasının simetrik dağılıma sahip bir enerji kaynağı olan

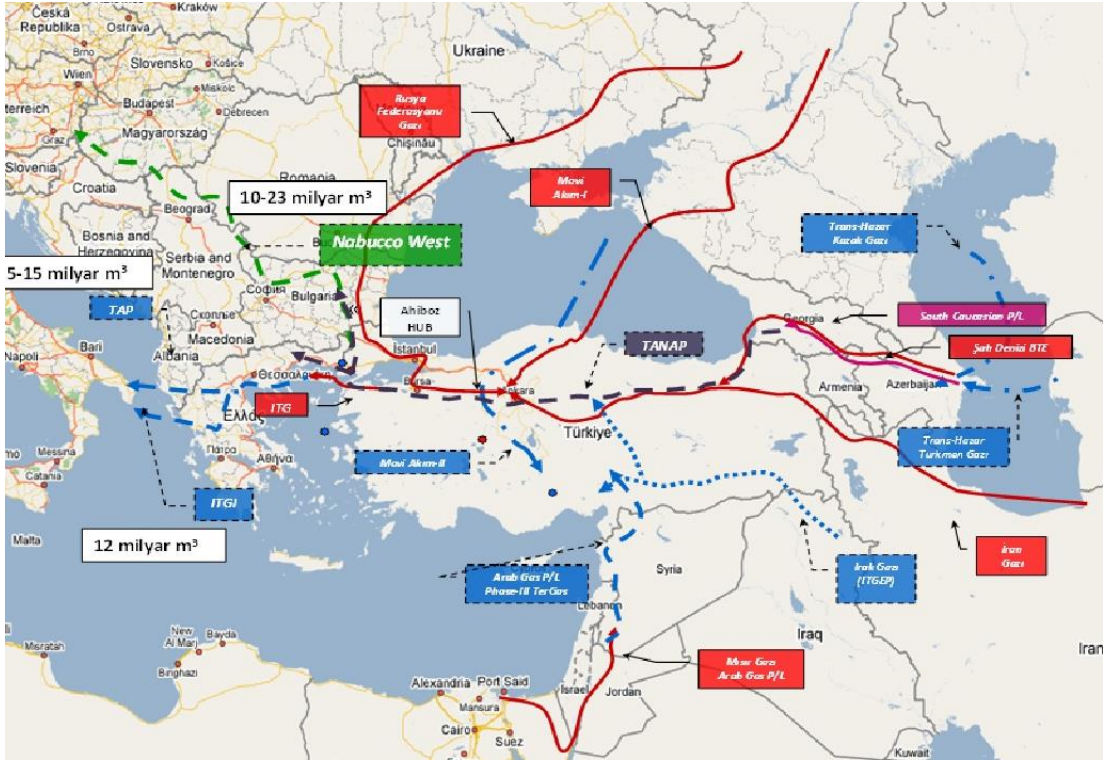
kömürden, asimetrik dağılıma sahip bir enerji kaynağı olan petrole doğru değişim göstermesiyle ülkeler için enerji arzı ve enerji kaynaklarına erişim ulusal güvenlik konusu haline gelmiştir (Sevim,2012).

Özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrası, asimetrik bir dağılıma sahip olan petrol ve doğal kaynaklarının küresel enerji paradigması içinde önemli bir yere gelmesiyle jeopolitik kavramı enerji politikalarının oluşturulmasında ve analizinde yararlanılmaya başlanmıştır. Yeni jeopolitik yapı eskiye göre daha dinamik hale gelmiş ve bunun sonucunda da jeopolitik değişimler daha da hızlanmıştır. Jeopolitik değişimlerin en fazla yaşandığı alan enerji jeopolitiğidir. Bunun en önemli sebebi enerji kaynaklarının rezerv durumuyla ilgili gelişmeler, enerji oyunundaki büyük oyuncuların enerji taleplerindeki hızlı değişimler ve yeni enerji teknolojileridir. Özellikle Çin ve Hindistan gibi ülkelerin enerji taleplerindeki değişimler ve petrol rezervlerinin yüksek olduğu Ortadoğu da yaşanan Arap Baharı gibi yapısal değişimler enerji jeopolitiğinin yeniden tanımlanmasına neden olmuştur.

Aşağıda Türkiye üzerinden geçen doğalgaz ve petrol boru hatları ile tasarlanan projeler üzerinde durulacaktır (Şekil 10,11).

Şekil 10: Petrol ve Doğalgaz Boru Hatları

Şekil 11: Petrol ve Doğalgaz Boru Hatları Projeleri

3.2.1. Aktif Doğalgaz ve Petrol Boru Hatları

3.2.1.1. Irak-Türkiye Petrol Boru Hattı

Kerkük-Ceyhan Petrol Boru Hattı olarak da bilinen Irak-Türkiye Petrol boru Hattı, Irak'ın Kerkük ve diğer üretim sahalarından elde edilen ham petrolü Türkiye'nin Akdeniz'deki Ceyhan (Yumurtalık) Terminali'ne taşımaktadır. Irak petrolünün Türkiye'ye ve Türkiye üzerinden de AB'ye ulaşımını sağlayan ve Irak'ın faaliyette olan tek uluslararası petrol boru hattı olmasının yanında Ceyhan Terminali'ne de petrol taşıyan ilk boru hattıdır. İki hattan oluşan Irak-Türkiye Petrol Boru Hattı'nın, birinci kolunun uzunluğu 986 km, ikinci kolunun uzunluğu ise 890 km'dir. Başlangıçta, yılda 35 milyon ton petrol taşıma kapasitesine sahip olan hat, 1976 yılında faaliyete geçmiştir. 1984 ve 1987 yıllarındaki kapasite artırma çalışmalarından sonra kapasitesi yıllık 70,9 milyon tona yükseltilmiştir. Yüksek bir kapasiteye sahip olan Irak-Türkiye Petrol Boru Hattı, Irak petrolünün AB'ye ulaşmasında önemli bir yere sahiptir.

Körfez Krizi sırasında Birleşmiş Milletler'in (BM) Irak'a uyguladığı ambargo nedeniyle Ağustos 1990'da işletmeye kapatılan Irak-Türkiye Petrol Boru Hattı, Birleşmiş

Milletler'in 14 Nisan 1995 tarih ve 986 sayılı kararına istinaden, 16 Aralık 1996 tarihinde, sınırlı petrol sevkiyatı için tekrar işletmeye alınmış olup, altışar aylık dönemler itibariyle petrol sevkiyatına devam edilmiştir. Ancak, ABD'nin 2003 Irak Harekatı ardından tekrar faaliyeti durmuştur. Bu hat Iraklı direnişçilerin ana hedefi olmakta ve yapılan saldırılar nedeniyle zaman zaman kesintilere uğramaktadır. Nominal kapasitesi 1.1 milyon varil/gün ile 500.000 varil/gün arasında olan hatta savaş başladığından beri maksimum akış 750.000 varil/gün olabilmektedir. Daha sonra 2004'te gerçekleştirilen ilk sevkiyatın ardından, yıl boyunca yaklaşık 5,2 milyon ton ham petrol taşındı. 2010 yılında ise bu rakam yaklaşık 18 milyon tona ulaşmıştır. Türkiye ile Irak hükümeti arasında Mart 2010 tarihinde anlaşma yenilenecek 15 yıl daha uzatılmıştır.

Dünya petrol piyasası açısından Irak-Türkiye Petrol Boru Hattı sahip olduğu kapasiteyle küçümsenmeyecek bir öneme sahiptir. Fakat hattın sürekli saldırı ve sabotajlara maruz kalmasıyla petrolde yaşanan kesintiler küresel petrol piyasasına olumsuz yansımaktadır. Bu hattın tam kapasiteyle çalışmaya başlaması ve yeni hatların inşa edilmesi Türkiye ile birlikte AB'nin petrol arz güvenliğinin sağlanmasına ve petrol maliyetlerinin düşürülmesine olumlu katkı yapacaktır. Çünkü bu hat ve olası diğer hatlar kullanıldığında, Basra Körfezi ve Kızıldeniz ile kritik deniz geçiş noktaları olan Aden Boğazı ve Süveyş Kanalı'nı kullanma zorunluluğu kalmayacağı gibi Somali yakınlarında faaliyet gösteren korsanlar tarafından saldırıya uğrama riskinden de kaçınılmış olacaktır.

3.2.1.2. Bakü-Tiflis-Ceyhan Petrol Boru Hattı

Kamuoyunda Bakü-Ceyhan Petrol Boru Hattı olarak bilinen bu projeye, Hazar Havzası'nda bulunan Kazakistan, Türkmenistan, Azerbaycan gibi ülkelerde üretilen ham petrolün, boru hattı ile Ceyhan'a taşınması, Ceyhan'dan da tankerlerle dünya pazarlarına ulaştırılması amaçlanmaktadır. 1769 km uzunluğunda olan BTC Petrol Boru Hattı, Bakü yakınlarındaki Sangaçal Terminali'ne gelen petrolü Gürcistan'ın başkenti Tiflis yakınlarından geçerek Türkiye'nin Akdeniz'deki terminali Ceyhan (Yumurtalık)'a taşımaktadır. 470 km'si Azerbaycan, 225 km'si Gürcistan ve 1074 km'si Türkiye topraklarından geçen hat, SSCB'nin yıkılmasından sonra inşa edilen petrol boru hatları arasında ikinci sırada yer alır. Yıllık kapasitesi yaklaşık 50 milyon ton olan hat yaklaşık 4 milyar dolara mal olmuştur. İlk olarak 1992 yılında gündeme gelen BTC Petrol Boru Hattı, 1998'de İstanbul Mutabakat Zaptı imzalanarak resmi makamlar tarafından ilk somut

anlaşma yapılmıştır. Proje görüşmeleri daha sonra çeşitli protokoller ve bildirgelerle devam etmiş ve 2002’de boru hattının inşasına başlanmıştır. Boru hattına ilk Azerbaycan petrolü 25 Mayıs 2005 tarihinde pompalanarak 28 Mayıs 2006 tarihinde Ceyhan Terminali’ne ulaştırılmıştır. Ceyhan Terminali’nden tankerlerle yüklenen petrol İtalya, ABD, İsrail, Fransa ve İngiltere’ye ihraç edilmektedir.

Hazar bölgesinde mevcut büyük boru hatlarının kapasiteleri düşünüldüğünde BTC’nin mevcut 50 milyon tonluk kapasitesinin nasıl doldurulacağı tartışma konusu olmaktadır. Uzunca dönem yapılması konusunda birçok dezavantajları söylenen BTC’nin, gerçekten bir kar marjı ile mi yoksa politik amaçlarla mı yapıldığı konusunda tartışmalar sürmektedir. Üretimin artacağına ilişkin yapılan tahminler bir kenara bırakılarak, mevcut üretim değerleriyle yapılacak analizde BTC’nin kapasitesinin doldurulması için ilave petrol akışına ihtiyaç olduğu gözükmemektedir. Baki-Tiflis-Ceyhan Petrol Boru Hattı’yla birlikte Türkiye bölgenin enerji terminali olma yolunda önemli bir adım atmıştır. Kazakistan’ın da bu hatta katılmayı kabul etmesiyle hat Kazakistan’ın Aktua Limanı’na kadar uzanacak ve Aktua-Bakü-Tiflis-Ceyhan adını alacaktır. Bu hat sayesinde Türkiye, hattın geçtiği ülkelerle sadece ekonomik değil politik ve kültürel ilişkilerini de arttıracak ve bu hat Türkiye’nin Kafkas ve Orta Asya ülkeleriyle daha yakın ilişkiler kurmasına vesile olacaktır (Kurt, 2006:93).

BTC Petrol Boru Hattı, Hazar Havzası enerji kaynaklarının dünya piyasalarına ulaştırılmasında Rusya’nın tekeli kırarak ilk boru hattı olması nedeniyle stratejik açıdan büyük önem taşır. Bu hatla Azerbaycan, petrolünün başta Türkiye ve Avrupa olmak üzere batı piyasalarına taşınmasında Rusya’ya olan bağımlılığın kurtulmuş ve alternatif bir güzergaha sahip olarak enerji talep güvenliği için çeşitlilik sağlamıştır. Ayrıca, petrol ihracatının artmasıyla ekonomik kazancı da artmıştır. Türkiye, BTC Petrol Boru Hattı ile jeopolitik gücünü arttırmış ve Orta Doğu enerji alanındaki yerini sağlamlaştırmıştır. Türk Boğazları’ndaki aşırı trafik yükünden kaynaklanan risklerinin azaltılması açısından da önemli bir avantaj sağlamıştır. Ayrıca, Ceyhan Terminali’ne petrol taşıyan ikinci bir hatta daha sahip olması, Terminal’in stratejik değerini artırıp kendisi için Orta Doğu’ya alternatif kaynak ve güzergah çeşitliliği sağlamaktadır.

Güney Kafkasya ya da Azerbaycan Şahdenizi- Türkiye Doğal Gaz Boru Hattı olarak da bilinen BTE, Hazar Denizi'nde bulunan Azerbaycan'ın Şahdeniz doğal gaz sahasındaki doğal gazı, Gürcistan üzerinden Türkiye'ye taşımaktadır. Türkiye'de Erzurum'a kadar uzanan hat, burada İran-Türkiye Doğalgaz Boru Hattı ile birleşmektedir. BTC Petrol Boru Hattı'na paralel inşa edilmiş olan ve 2006 yılında faaliyete geçen hat 692 km uzunluğundadır. Yıllık 7 milyar m³ doğal gaz taşıma kapasitesine sahip olmasına rağmen, teknik değişikliklerle bu kapasitenin artırılması mümkündür.

BTE Doğalgaz Boru Hattı aynı zamanda, Türkmenistan ve Kazakistan'da yer alan dünyanın dördüncü büyük doğal gaz rezervlerine erişecek olan Hazar Geçişli Doğal Gaz Boru Hattı Projesi'nin ilk ayağı olarak değerlendirilmektedir. 2007 senesinde ise şu anda kullanılmakta olan tabakanın altında bulunan yüksek basınçlı yeni bir tabaka ortaya çıkarılmıştır. Bu olay sonrasında yapılan kuyu verileri tetkiki sonucunda Şahdeniz projesinin 2. aşamasının başlatılması kararı alınmıştır.

2. aşamanın toplam maliyetinin 10 milyar dolar civarında olması öngörülmekte ve yıllık doğalgaz üretiminin ise 12-15 milyar metreküp seviyesinde olacağı düşünülmektedir. Güzergâh ve kaynak çeşitlendirmesine ilave katkılarda bulunacak olması nedeniyle Hazar Geçişli Doğalgaz Boru Hattı Projesi özel bir durum kazanmıştır. Arz güvenliği açısından, Kazakistan ve Türkmenistan'ın doğal gaz ve petrolerini Batı pazarlarına ihraçlarında tek bir ülke veya rotaya bağımlı kalmamaları da önem taşımaktadır.

3.2.1.3. İran-Türkiye Doğalgaz Boru Hattı

Türkiye ile İran arasında 1996'da imzalanan doğal gaz anlaşması sonucu, İran'dan Türkiye'ye 25 yıl süreyle yılda 10 milyar m³ doğal gaz taşımak amacıyla yapılmıştır. Yaklaşık 1.200 km uzunluğunda olan İran-Türkiye Doğalgaz Boru Hattı 2001 yılında tamamlanmıştır. İran'ın kuzey batısındaki Tebriz şehriden Türkiye'nin Erzurum şehrine doğal gaz taşımakta ve burada Türkiye doğalgaz boru hattı ağına bağlanmaktadır. İlerleyen dönemde, bu hattın geliştirilerek Nabucco Projesi'ne bağlanması ve İran doğalgazını AB'ye taşınması planlanlanmaktadır. İran, Türkmenistan'dan ithal ettiği doğalgazın büyük bir kısmını bu hatla Türkiye'ye ihraç etmektedir.

Türkiye ve İran arasında yapılan anlaşmaya göre Türkiye'nin, bu hattan yılda 10 milyar m³ doğalgaz ithal etmesi gerekirken, çeşitli nedenlerle bu rakama ulaşamamaktadır.

İran, hızla artan doğal gaz tüketimini kendi üretimiyle karşılamaya çalışırken doğalgaz ihracatını Türkmenistan'dan ithal ettiği doğalgazla sağlamaktadır. Zaman zaman doğalgaz üretimiyle kendi tüketimini bile karşılayamayan İran, Türkmenistan'dan ithal ettiği doğalgazı da iç tüketime kullanarak Türkiye'ye ihraç ettiği doğal gazı azaltmakta, gerektiğinde ise tamamen kesmektedir. İran, Türkiye'ye ulaşan boru hattına bu nedenle büyük önem vermektedir. Türkiye'nin Avrupa gaz sistemine bağlanmasıyla Avrupa'ya doğrudan bir hat açmış olacaktır.

Dünyanın ispatlanmış en büyük ikinci doğalgaz rezervine sahip olan İran ile Türkiye arasında, ABD'nin itirazlarına rağmen, bazı doğalgaz anlaşmaları yapılmaktadır. Özellikle İran'ın Güney Pars doğalgaz sahasında ortak bir şirketle doğalgaz üretimi üzerine yapılan çalışmalar Türkiye'nin ve gelecekte AB'nin Rusya'ya alternatif kaynak ve güzergah çeşitliliği sağlamasına katkıda bulunacaktır. Bu amaçla, İran'ın Pars doğalgaz sahalarının bazılarının doğalgazını Türkiye'ye taşımak amacıyla İran-Türkiye Pars Doğal- gaz Boru Hattı Projesi gündemdedir.

3.2.1.4. Rusya-Türkiye Batı Doğalgaz Boru Hattı

Rusya-Türkiye arasındaki ilk boru hattıdır. Rusya ve Türkiye arasında 1986 yılında yapılan yılda 6 milyar m³ doğal gaz alım-satımını öngören anlaşmadan sonra inşasına başlanmıştır. 842 km uzunluğundaki boru hattı Rus doğal gazını Ukrayna, Moldova, Romanya ve Bulgaristan üzerinden Türkiye'ye taşımaktadır. Bu hat üzerinden gelen doğal gaz Türkiye'ye ilk kez 23 Haziran 1987 tarihinde ulaşmış ve böylece Türkiye ilk kez doğal gazla tanışmıştır.

Bu tarihten itibaren Türkiye'nin birincil enerji tüketiminde doğal gazın payı hızla artmaya başlamıştır. Doğal gaz tüketiminin artış hızına paralel olarak 1998 yılında yapılan ve yılda 8 milyar m³ 'lük doğal gaz alım-satımını öngören ikinci bir anlaşma daha imzalanmıştır. Bunun üzerine Rusya-Türkiye Batı Doğal Gaz Boru Hattı'nda yapılan iyileştirme çalışmaları sonunda hattın kapasitesi 14 milyar m³ 'e yükseltilmiştir.

Rusya-Türkiye Batı Doğalgaz Boru Hattı için geçiş ülkelerinin fazla olması, zaman zaman Türkiye'nin aldığı doğalgazın miktarının düşmesine neden olmaktadır. Özellikle soğuk kış günlerinde geçiş ülkelerinin hattan fazla miktarda doğal gaz alması nedeniyle, Türkiye'ye bazen daha az miktarda doğal gaz ulaşmakta hatta bazen de gaz akışı tamamen

kesilmektedir. Ayrıca Rusya ile Ukrayna arasında yaşanan doğalgaz krizlerinden Türkiye de fazlasıyla olumsuz etkilenmekte, bu nedenle Rusya ve Türkiye arasında hem geçiş ülkelerini devre dışı bırakmak hem de artan doğalgaz ihtiyacını karşılamak amacıyla Mavi Akım Doğalgaz Boru Hattı inşa edilmiştir.

3.2.1.5. Mavi Akım Doğalgaz Boru Hattı

Mavi Akım Projesi, 15 Aralık 1997 tarihinde Rusya ve Türkiye arasında hükümetlerarası bir anlaşmanın imzalanmasıyla başlamıştır. Karadeniz'in altından dünyanın en derin noktasına (2.150 m) boru döşenerek gerçekleştirilen proje üç ayrı aşamada hayata geçirilmiştir. Toplam 1.213 km uzunluğunda olan projenin ilk aşamasının inşaatı 2000'de başlamış ve Rusya sınırları içerisinde 373 km boru hattı döşenmiştir. İkinci aşama çalışmaları 2001'de Karadeniz'in Rusya kıyısında başlamıştır. Eylül 2001 ile Kasım 2002 tarihleri arasında Karadeniz geçişi, paralel iki hat olarak inşa edilmiştir. Aralık 2002'de de Rusya tarafından üstlenilen inşaat çalışmaları tamamlanmıştır. Üçüncü aşama olan Türkiye sınırları içerisinde ise, 501 km uzunluğundaki Samsun-Ankara hattının tamamlanmasıyla ilk gaz akışı 2003'de başlamıştır.

Mavi Akım, Rusya'nın geçiş ülkelerini baypas etme ve AB dışındaki piyasalara da odaklanma politikası paralelinde gerçekleştirdiği önemli bir doğal gaz boru hattıdır. Rusya, Mavi Akım ile geçiş ülkelerine olan bağımlılığından kurtularak Türkiye'ye doğrudan doğal gaz ihraç etme imkanına kavuşmuştur. Bu hat, Ukrayna'yı geçiş ülkesi olarak devre dışı bırakmıştır. Rusya kaynaklı Batı Doğalgaz Boru Hattı'ndan Türkiye'ye gelen doğal gazda, özellikle kış aylarında yaşanan ve geçiş ülkeleri tarafından hattın anlaşmaların ötesinde doğalgaz alınmasından kaynaklanan sorunları ortadan kaldırmıştır.

Rusya AB'den sonra en büyük ve güvenilir piyasa olan Türkiye'ye doğalgaz satışını uzun bir süre, arada geçiş ülkeleri olmadan garanti altına almıştır. Ama bu Türkiye'nin aleyhine bir durumdur, çünkü Türkiye'nin Rusya'ya olan bağımlılığı daha da artmıştır. Türkiye'nin bu hattın aldığı doğalgazı, anlaşma gereği üçüncü ülkelere satamaması da o tarihten sonra Türkiye'nin enerji politikalarını olumsuz yönde etkilemiştir.

3.2.2. Türkiye'yi İlgilendiren Enerji Boru Hatları Projeleri

3.2.2.1. Güney Akım Doğalgaz Boru Hattı

Rusya tarafından önerilen bu proje ile Rus doğalgazının ülkenin Karadeniz'deki terminali Beregovaya Kompresör İstasyonu üzerinden geçerek, Karadeniz'in altından doğrudan Bulgaristan'ın liman kenti Varna'ya taşınması planlanmaktadır. Hattın Karadeniz'deki bölümü yaklaşık 900 km uzunluğunda olacak ve yaklaşık 2.000 m derinlikten geçecektir.

2009 tarihinde İtalya, Türkiye ve Rusya Başbakan'larının arasında Güney Akım Projesi'nin Karadeniz'deki Türk münhasır ekonomik bölgesinden geçen bölümü için bir protokol imzalanmıştır. Türkiye ile bir protokol yapılmasının nedeni, Rusya ve Ukrayna arasında yaşanan doğal gaz krizleridir. Anlaşmazlıklar nedeniyle Ukrayna'yı devre dışı bırakmak isteyen Rus yönetimi, Türkiye ile deniz sularını kullanmak amacıyla bu protokolü imzalamıştır. Bilindiği üzere BM Deniz Hukuku Sözleşmesi'ne göre deniz suları ait oldukları devletin sorumluluğundadır.

Güney Akım Projesi gerçekleştiği takdirde Rusya, Ukrayna'yı baypas ederken Türkiye'nin 'Enerji Merkezi' olma ve Hazar Havzası doğalgazının AB'ye Türkiye üzerinden taşınmasını sağlayacak Nabucco Projesi'ni de tehlikeye sokacaktır. Yani, Güney Akım Projesi gerçekleştiği takdirde Ukrayna, Güney Akım'ın alternatifi olan Nabucco Doğalgaz Boru Hattı Projesi iptal olduğu takdirde ise hem Türkiye, hem de AB olumsuz etkilenecektir. Bu durumda en karlı çıkan ülke ise Rusya olacaktır (Soylu, 2007:38).

3.2.2.2. Samsun (Ünye)-Ceyhan Petrol Boru Hattı Projesi

Trans-Anadolu Boru Hattı olarak da adlandırılan Samsun- Ceyhan Petrol Boru Hattı Projesi, tamamen Türkiye sınırları içinde yer alan bir projedir. Bu hatla, Karadeniz'e gelen Rus ve Hazar petrolünün Samsun Limanı'ndan Akdeniz'deki Ceyhan Terminali'ne taşınması planlanmaktadır. Anlaşma sağlanması durumunda inşa edilecek 550 km uzunluğundaki bu hat ile yıllık 50 ila 70 milyon ton civarında petrolün taşınması öngörülmektedir.

Bu boru hattının inşa edilmesi ile Kazak petrollerinin de Ceyhan Limanı'na ulaşacak olması Ceyhan şehrinin Rotterdam misali bir uluslar arası petrol limanına dönüşmesine neden olacaktır ve böylelikle de Türkiye'nin stratejik önemi bir kat daha artacaktır.

Ancak 4 Eylül 2006 tarihinde Rusya, Bulgaristan ve Yunanistan'ın Burgaz-Dedeağaç Petrol Boru Hattı'nın inşasına dair mutabakat imzalamaları Samsun-Ceyhan Petrol Boru Hattı inşasının ileri bir tarihe ertelenmesine neden olmuştur. Ancak Burgaz-Dedeağaç Boru Hattı'nın sınırlı kapasitesi ve Eylül 2006 tarihinde bir Rus şirketinin Samsun'da 3 milyar dolar maliyetli bir rafineri kurma kararı almış olması ileride Türkiye ve Rusya'nın Samsun-Ceyhan Petrol Boru Hattı üzerinde anlaşmaya varacağıнын sinyallerini vermektedir. Zaten 2002 yılından beri fizibilite çalışmaları sürdürülmekte olan Samsun-Ceyhan Petrol Boru Hattı, Burgaz-Dedeağaç Hattı'na göre yapılabilirlik açısından daha avantajlı konumdadır. Çünkü Samsun-Ceyhan hattı için bir ihalenin yapılmasına gerek olmadığı gibi sadece geçiş ruhsatının verilecek olması süreci kolaylaştıran bir diğer noktadır. Bunun yanında yalnızca Türkiye topraklarından geçecek olan hattın inşası için devletlerarası bir anlaşmanın imzalanmasına da gerek yoktur.

3.2.2.3. Hazar Geçişli Petrol Boru Hattı Projesi

Bu proje ile Kazakistan'ın Kaşgahan sahasının petrolü, Aktau Limanı'ndan başlayarak, Hazar Denizi'nin altından Azerbaycan'ın başkenti Bakü'ye taşınacak. Bakü'de ise BTC Petrol Boru Hattı ile birleşerek, Kazak petrolünü başta AB olmak üzere Batı piyasalarına ulaştıracaktır. Projenin hayata geçmesi durumunda Kazakistan, hatta ilk etapta yıllık yaklaşık 7,5 milyon ton, daha sonra kademeli şekilde artarak 20 milyon ton petrol vereceğini açıklamıştır.

Bu proje gerçekleştirildiği takdirde, BTC Petrol Boru Hattı tam kapasiteyle çalışarak daha ekonomik ve dünya petrol piyasasında daha etkin bir boru hattı haline gelecektir. Ayrıca, Hazar Havzası petrol ve doğalgaz kaynaklarını Batı piyasalarına taşıyacak yeni projelerin de önünü açacaktır.

3.2.2.4. Hazar Geçişli Doğalgaz Boru Hattı Projesi

Bu proje ile Türkmenistan'ın güneyindeki doğalgaz sahalarında üretilen doğal gazın Hazar Denizi'nin altından geçen bir boru hattıyla Bakü'ye ulaştırılması planlanmaktadır. Hattın inşasına yönelik ilk görüşmeler 1990 yılında başlamıştır. 31 Aralık 1991 tarihinde

petrol ve doğalgaz alanında işbirliğini içeren mutabakat imzalanmıştır. Yapılan görüşmeler neticesinde 1999 yılında Aşkabat'ta alınacak gazın miktarının, fiyatının, teslim noktasının tespit edildiği anlaşma imzalanmıştır. İmzalanan bu anlaşma ile taahhüt edilen doğal gazın Türkiye'ye ulaştırılması enerji temin politikalarında yer alan kaynak çeşitliliğine akıllı bir yaklaşımı oluşturmuştur.

Türkmen gazının Hazar'ın altından geçirilerek BTC Petrol Boru Hattı'na paralel olarak taşınması ve Türkiye üzerinden dünya pazarlarına ulaştırılması Türkmenistan açısından da son derece önemli kazanımlar sağlamaktadır. Bu hat ile Türkmenistan halen kullanmakta olduğu Rusya üzerinden geçen ihraç yollarına alternatif bir hat elde etmiş olacaktır. Böylelikle de Türkmenistan ekonomik ve siyasal yönden etkisini hissettiği Rus baskısından da önemli ölçüde kurtulacaktır. Bunların yanında hattın tamamlanması ile Türkmenistan, Azerbaycan, Gürcistan ve Türkiye arasındaki işbirliği ve istikrarın sağlanmasına katkıda bulunulacaktır.

3.2.2.5. Irak-Türkiye Doğalgaz Boru Hattı Projesi

Irak'ta bulunan doğalgaz sahalarının geliştirilmesiyle üretilecek doğalgazın, bir boru hattıyla Türkiye'ye nakledilmesi için geliştirilmiş bir projedir. Proje 1996 yılında Türkiye ile Irak arasında imzalanan anlaşmalarla başlatılmıştır. Irak'ın kuzeydoğusunda yer alan doğalgaz sahalarını kapsayan proje saha geliştirme, üretim, doğalgaz işleme ve boru hattı yapımı işlemlerinden oluşan entegre bir projedir. Bu projeye 10 milyar m³ doğalgazın Türkiye'ye taşınması amaçlanmaktadır.

Başlangıçta Irak doğalgazını Türkiye'ye taşımak amacıyla gündeme gelen proje, bugün gelinen aşamada Türkiye üzerinden AB'ye doğalgaz taşınmasını da kapsar hale gelmiştir. Buna rağmen, Irak'ın içinde bulunduğu güvenlik koşulları ve istikrarın hala sağlanamamış olması projenin gelişimini etkilemektedir. Tamamlandığı takdirde Nabucco projesi için de önemli bir kaynak olacak ve alanın gelişimine katkıda bulunacaktır.

3.2.2.6. Mısır-Türkiye Doğalgaz Boru Hattı Projesi

Doğalgaz arz kaynaklarının çeşitlendirilmesi ve doğalgaz arz açığının bir kısmının da Mısır'dan doğalgazla karşılanması amacıyla geliştirilmiş bir projedir. Proje kapsamında, 2004 yılında Kahire'de, Türkiye'ye doğalgaz ihracatı ve Türkiye üzerinden AB'ye doğalgaz iletimi hususlarına ilişkin bir Çerçeve Anlaşması imzalanmıştır. Söz konusu anlaşma

uyarınca, Mısır'ın Türkiye'ye yılda 2-4 milyar m³ , Türkiye üzerinden AB'ye ise yılda 2-6 milyar m³ doğal gaz ihraç etmesi öngörülmektedir.

Mısır-Türkiye Doğalgaz Boru Hattı Projesi, aslında 2008 yılında tamamlanarak faaliyete geçen Mısır-Ürdün-Suriye arasındaki Arap Doğalgaz Boru Hatt'ının devamı niteliğindedir. İlk aşamada Suriye'nin Humus şehrine kadar uzatılacak olan hattın, daha sonra Suriye-Türkiye sınırındaki Kilis'e uzatılması, buradan da Nabucco Projesine bağlanması planlanmaktadır.

3.2.2.7. Türkiye-Yunanistan Doğalgaz Boru Hattı Projesi

Türkiye'nin AB ile yakınlaşmasını sağlayacak önemli adımlardan birisi Türkiye ile Yunanistan arasında imzalanan doğalgaz boru hattı anlaşmasıdır. Projenin temeli AB, Yunanistan ve Türkiye arasında 7 Temmuz 2000 tarihinde Brüksel'de İNOGATE Programı kapsamında gerçekleştirilen toplantıda atılmıştır.

Türkiye-Yunanistan Doğalgaz Boru Hattı Projesi iki aşamadan oluşmaktadır. İlk aşaması ile ilgili olarak hazırlanan hükümetlerarası anlaşma Türkiye ile Yunanistan arasında 2003 yılında imzalanmıştır. Anlaşmaya göre Yunanistan'a yapılacak doğalgaz arzının 2006 yılında 250 milyon m³ olarak başlaması ve 750 milyon m³ 'e ulaşması öngörülmektedir. 2005 tarihinde yapımına başlanan hattın ilk aşaması, Türkiye'de Karacabey'den başlayıp Yunanistan sınırındaki İpsala'da sona erecektir. 209 km'si Türkiye sınırlarında olmak üzere toplam uzunluğu yaklaşık 300 km'dir.

Türkiye-Yunanistan Doğalgaz Boru Hattı Projesi, Türkiye'nin, AB'nin Güney Avrupa Doğalgaz Koridoru Projeleri'ne dahil olması ve AB tarafından desteklenmesi açısından önemlidir. Hazar ve Orta Doğu doğalgazını Türkiye ve Yunanistan üzerinden Orta ve Batı Avrupa'ya taşıyacak olması ve ilk aşamasının da faaliyete geçmiş olmasından dolayı Rusya'ya alternatif bir güzergah olarak da önemlidir. Temmuz 2009'da Bulgaristan da projeye dahil olmuştur.

3.2.2.8. Şahdeniz Doğalgaz Boru Hattı Projesi

Bakü-Erzurum-Ceyhan şehirlerinden geçecek olan bu hat aynı zamanda Güney Kafkas Doğalgaz Boru Hattı olarak da bilinmektedir. Bakü-Tiflis-Ceyhan Petrol Boru

Hattı'na paralel inşa edilmekte olan bu hat ile Şahdeniz'den çıkarılacak olan doğalgazın Türkiye'ye ulaştırılması hedeflenmektedir.

Hattın inşasına yönelik görüşmeler Ekim 2000 tarihinden itibaren başlamış ve 12 Mart 2001 tarihinde 15 yıl süreli Doğalgaz Alım Anlaşması imzalanmıştır. Hattın inşası Bakü-Tiflis-Ceyhan Petrol Boru Hattı'na paralel olarak yapılacağından dolayı maliyetlerde düşüş sağlanacağı gibi her iki hattın ekonomikliği üzerine de olumlu katkısı olacaktır.

İlerleyen safhada hattın Nabucco projesi kapsamında Avrupa'ya kadar uzatılması planlanmaktadır. Şahdeniz Projesinde bu aşamaya geçilmesi ve doğalgazın Türkiye üzerinden Avrupa'ya taşınması Türkiye'nin AB açısından önemini de somut hale getirecektir.

3.2.2.9. Nabucco Doğalgaz Boru Hattı Projesi

Türkiye-Avusturya Doğalgaz Boru Hattı Projesi olarak da bilinen Nabucco Projesi, Hazar Havzası ve Orta Doğu doğalgaz kaynaklarının, boru hatlarıyla doğrudan ve güvenli bir şekilde AB'ye ulaşmasını hedeflemektedir. Nabucco Projesi, Hazar Havzası, Orta Doğu ve Mısır doğalgazını Türkiye üzerinden Bulgaristan, Romanya ve Macaristan'ı geçerek Avusturya'ya, oradan da Orta ve Batı Avrupa'ya taşımak amacıyla planlanmıştır. 3.282 km uzunluğunda tasarlanan hattın 1.558 km'si Türkiye, 392 km'si Bulgaristan, 457 km'si Romanya, 388 km'si Macaristan, 46 km'si ise Avusturya topraklarından geçecek ve kapasitesi arttırılarak yılda 31 milyar m³ 'e ulaşacaktır.

Kafkasya ve Orta Asya doğalgazının Avrupa'ya taşınmasına yönelik olan ve Avrupa'ya enerji ikmalinin garanti altına alınmasını sağlayacak olan bu projenin inşası, AB tarafından öncelikli projeler arasında yer almaktadır. Çünkü AB kendisi ile bağlantısı bulunmayan bir sebepten dolayı Rusya ile Ukrayna arasında yaşanan krizden olumsuz etkilenmiş ve enerji konusunda bir ülkeye bağımlı olmanın sakıncaları daha iyi anlaşılmıştır. Bu kriz AB'ye çok büyük bir ders olmuş ve alternatif güzergah arayışlarını hızlandırmıştır.

AB'nin de finans desteği verdiği Nabucco Projesi ile ilgili faaliyetler ağırlıklı olarak tüketici ülkeler, enerji şirketleri ve geçiş ülkeleri bağlamında devam ederken ilk üretici ülke ile anlaşma 2008 yılında Azerbaycan ile yapılmıştır. Azerbaycan'ın Şahdeniz-2 doğalgaz sahasında üretilen doğal gazın BTE Doğalgaz Boru Hattı ile Nabucco

Projesi'ne bağlanması konusunda anlaşılmıştır. Türkmenistan ve sonraki aşamada da Kazakistan doğal gazının Hazar Geçişli Doğalgaz Boru Hattı ile öncelikle BTE hattına, Erzurum'a ulaştığında ise Nabucco'ya; İran doğalgazının İran-Türkiye Doğalgaz Boru Hattı ile yine Erzurum'da Nabucco'ya bağlanması; Irak doğalgazının Irak-Türkiye Doğalgaz Boru Hattı ile Mısır doğal gazının da Arap Doğalgaz Boru Hattı ile Nabucco'ya bağlanması planlanmaktadır.

Tüm bu gelişmelere rağmen Nabucco Projesi'nin önünde önemli sorunlar bulunmaktadır. En büyük sorun, doğalgaz kaynağı sorunudur. Nabucco'ya bugüne kadar somut destek veren tek ülke Azerbaycandır. Bu proje üzerindeki diğer büyük sorun ise Türkmenistan doğalgazının bu hatta dahil edilmesinin sağlanmasıdır. 2009 yılında Orta Asya'nın en büyük doğalgaz üreticisi olan Türkmenistan da Nabucco Projesi'ni desteklediğini açıklamıştır. Bu desteğin sağlanabilmesi için öncelikle Hazar Geçişli Doğalgaz Boru Hattı Projesi'nin yapılması gerekmektedir. Bu projenin önünde ise, Hazar Denizi'nin statüsünün belirsizliği, Türkmenistan'ın Rusya, İran ve Çin ile yapmış olduğu doğalgaz alım-satım anlaşmaları gibi engeller bulunmaktadır.

3.3. Türkiye ve Su Sorunları

Türkiye'de yıllık ortalama yağış yaklaşık 643 mm olup, yılda ortalama 501 milyar m³ suya tekabül etmektedir. Bu suyun 274 milyar m³'ü toprak ve su yüzeyleri ile bitkilerden olan buharlaşmalar yoluyla atmosfere geri dönmekte, 69 milyar m³'lük kısmı yeraltı suyunu beslemekte, 158 milyar m³'lük kısmı ise akışa geçerek çeşitli büyüklükteki akarsular vasıtasıyla denizlere ve kapalı havzalardaki göllere boşalmaktadır. Yeraltı suyunu besleyen 69 milyar m³'lük suyun 28 milyar m³'ü kaynaklar vasıtasıyla yerüstü suyuna tekrar katılmaktadır. Ayrıca komşu ülkelere gelen yılda ortalama 7 milyar m³ su bulunmaktadır. Böylece ülkemizin brüt yerüstü su potansiyeli 193 milyar m³ olmaktadır.

Yeraltı suyunu besleyen 41 milyar m³ de dikkate alındığında, ülkemizin toplam yenilenebilir su potansiyeli brüt 234 milyar m³ olarak hesaplanmıştır. Ancak günümüz teknik ve ekonomik şartları çerçevesinde, çeşitli maksatlara yönelik olarak tüketilebilecek yerüstü suyu potansiyeli yurt içindeki akarsulardan 95 milyar m³, komşu ülkelere yurduza gelen akarsulardan 3 milyar m³ olmak üzere, yılda ortalama toplam 98 milyar m³'tür. 14 milyar m³ olarak belirlenen yeraltı suyu potansiyeli ile birlikte ülkemizin tüketilebilir yerüstü

ve yeraltı su potansiyeli yılda ortalama toplam 112 milyar m³ olup, 44 milyar m³ 'ü kullanılmaktadır.

Bugünkü koşullarda 95 milyar m³ yüzey suyu potansiyelimizin ancak 27,5 milyar m³ 'ünden (%29) yararlanılabilmektedir. Yararlanılan su potansiyelinin 20,9 milyar m³ 'ü (%76) sulamada, 3.85 milyar m³ 'ü (%14) belediyeler tarafından içme suyu olarak, 2.75 milyar m³ 'ü (%10) de sanayide kullanılmaktadır.

Türkiye'de 77 milyon olan nüfus için kişi başına düşen kullanılabilir su miktarı 1600 m³ /yıl'dır. Bu değer su fakiri olmamakla birlikte Türkiye'nin su kıstı bulunan ülkeler arasında olduğunu göstermektedir. Ülkemizde nüfusun 2025 yılında 80 milyona ulaşacağı tahmin edilmektedir. Bu durumda kişi başına düşecek kullanılabilir su miktarı 1400 m³ 'e düşecektir.

Kişi başına düşen yıllık ortalama su miktarlarının Asya için 3.000 m³ , Batı Avrupa için 5.000 m³ , Afrika için 7000 m³ , Kuzey Amerika için 18.000 m³ , Güney Amerika için 23.000 m³ ve dünya ortalamasının da 7.600 m³ olduğu düşünüldüğünde, Türkiye'nin ortalamasının bile çok uzağında olduğu görülmektedir.

Türkiye'nin su potansiyeli ile ilgili vurgulanması gereken ilk husus, kamuoyundaki yaygın kanının aksine, Türkiye aslında su zengini değil su fakiri olmaya aday su potansiyeli açısından kritik bir noktada bulunmaktadır. Devlet Su İşleri (DSİ) verilerine göre, gerekli önlemlerin alınmaması halinde 2025 yılından itibaren Türkiye'de ciddi su krizinin yaşanabileceği belirtilmektedir. 2050 yılından sonra Türkiye su açısından kritik bir potansiyelde olmaya adaydır.

Bu durum Türkiye'nin bulunduğu iklim kuşağının esasında doğal bir sonucudur. Ülkemiz küresel ısınmanın potansiyel etkileri açısından riskli ülkeler arasında gösterilmektedir. Ülkemizi, küresel ısınmanın özellikle su kaynaklarının azalması, orman yangınları, kuraklık ve çölleşme ile bunlara bağlı olumsuz vakalar etkileyecektir. Çeşitli uluslararası raporlara göre Türkiye'de her 10 yılda sıcaklık 0,2 °C' ye kadar arttığı, yağışta ortalama %10 düşüş olduğu, yurdun batı kısmının 3-4 °C, doğu kısmının ise 4-5 °C civarında ısınacağı, günlük yağış miktarında 0,25 mm' ye kadar düşeceği, buharlaşma ve evaporasyonun artacağı, yaz kuraklığının artacağı, yağıştaki azalış, sıcaklık, kuraklıktaki

artışla doğrudan bağlantılı olarak orman yangınlarında artış olacağı, su kaynaklarındaki zayıflamaya bağlı olarak iç sularda yaşayan balık türlerinde azalma yaşanacağı, sularda meydana gelecek sıcaklık artışının üreme bozukluklarına yol açacağı, arazi kullanımında meydana gelecek değişikliklerin erozyonu artıracığı belirtilmektedir.

Kaynakların bu kadar kıt olması nedeniyle suyun çok bilinçli kullanılması gerekmektedir. Bu konuda maalesef ülkemizdeki bilinç düzeyi arzu edilen seviyede değildir. Hem içme, hem kullanma ve hem de sulama alanında suyu müsrifçe harcamakta, zaten kıt olan kaynakları azaltmaya devam etmekteyiz. Ayrıca kullandığımız suyun da kalitesi gün geçtikçe düşmektedir. Bunun nedeni ise tatlı su kaynaklarının yine bilinçsizce kirletmemizdir. Hem bireysel olarak hem sanayi kuruluşları olarak akarsu, göl ve denizlerimizin temizliği için çaba sarf ettiğimiz söylenemez.

Kıt su kaynaklarının etkin kullanımı için en önemli alan tarımsal sulamadır. Çünkü rakamlara bakıldığında ülkemiz tatlı su kaynaklarının yaklaşık %75'i tarım alanlarının sulaması için kullanılmaktadır. Ancak Türkiye bu alanda henüz modern üretim standartlarını yakalayabilmiş değildir. Son yıllarda tarımda makineleşmede önemli adımlar atılmış ve modern sulama yöntemleri kullanılmaya başlanmışsa da gelinen seviye henüz yeterli görülmemektedir. Tarım arazileri konusunda da ülkemizin önemli yapısal problemleri halen devam etmektedir. Arazilerin miras vb nedenlerle parçalanması, araziyle uyumlu ürünlerin seçilememesi gibi sorunların yanında bazı bölgelerimizde de yeryüzü yapısı nedeniyle tarım yapılamamaktadır. Parçalanmış bu arazilerde ise halen konvansiyonel sulama yöntemlerinin sürdürülmesi, kıt olan kaynakların verimli bir şekilde kullanılmasını engellemektedir. Kurak mevsimlerin yanı sıra bilinçsiz sulama ve su kullanımı nedeniyle yurdumuzun birçok verimli su havzası çölleşmiştir. En verimli arazilerimiz olan iç Anadolu ve özellikle Konya Ovası maalesef çölleşmeye mahkûm olmuştur.

Tarımsal kullanımdan sonra en yüksek pay yaklaşık %15 ile evlerde kullanılan içme suyudur. Buradaki sorun da kıt olan kaynaklarımızın etkin kullanılmadığını ve büyük israfların olduğunu göstermektedir. Belediyelerin evlere verdiği içme suyunun kalitesi ciddi şekilde düşmüştür. Bunun sonucu olarak da vatandaşlar hazır şişelenmiş su tüketimine geçmiştir. Buradaki hijyen problemleri ise herkesin malumudur. Ayrıca ev ve işyerlerinin atık suları da hiçbir dönüşüme uğramadan doğrudan denizlere karışmaktadır. Tatlı su

kaynakları bu kadar sınırlı iken atık suyun da işlenerek tekrar kullanıma sunulması düşünülebilir. Bu durum için bir öneri; şehirlerde büyük tesisler kurularak sıcak ve soğuk kullanma suları birbirinden ayrılabilir. Ancak arz edilen soğuk suyun içilebilecek kalitede olması gerekir. Atık sıcak su ise tekrar işlenerek aynı sistemle tekrar vatandaşın kullanımına sunulabilir. Soğuk su içme ve yemek için kullanılırken, sıcak su ise hem ısınma ve hem de banyoda kullanılabilir. Böylece hem su hem de ısınma için kullanılacak olan enerjiden tasarruf edilmiş olur. Ancak sistemin sağlıklı işleyebilmesi için büyük merkezi bir tesise ihtiyaç vardır. Belli büyüklükteki bir alanın sıcak su ve ısınma ihtiyacı bu merkezi tesis tarafından karşılanır. Birbirlerinden ayrılmış olan sıcak ve soğuk su için ise farklı fiyatlandırma yapılarak vatandaşlar tasarrufa teşvik edilebilir.

Ülkeler topraklarından çıkan ya da geçen tüm suları istedikleri gibi kullanamamaktalar. Burada karşımıza sınır aşan su ya da uluslar arası su kavramı çıkmaktadır. Tanımları ve hukuksal boyutları yukarıda özetlenen bu tür sular, son yıllarda uluslar arası ilişkilerde ve diplomaside daha sık kullanılır hale gelmiştir. Su öylesine önemli bir madde haline gelmiştir ki artık devletlerin arasında krizlere neden olmaktadır. Bu durum ise karşımıza uluslar arası hukuki düzenlemeleri çıkarmaktadır. Devletler hukuksal düzenlemeleri kendi çıkarları doğrultusunda yapma gayretindedirler. Her devlet kendi çıkarlarının üstünlüğünü savunduğu zaman ise doğaldır ki tam bir uzlaşma mümkün olmamaktadır. Uluslar arası su hukukunun ise tam olarak oluşturulamamış olması meseleyi daha da zor bir hale getirmektedir. Birçok devletin komşularıyla sınır aşan suları dolayısıyla problemleri hali hazırda devam etmektedir.

Türkiye önümüzdeki birkaç on yıl içerisinde su sorununa çok acil etkin çözümler üretmek zorundadır. Aksi takdirde çok geçmeden su fakiri bir ülke durumuna düşeceği aşikârdır. Bu konuda en acil önlemler gerekli altyapı çalışmalarının bir an önce tamamlanması, halkın su tüketimi açısından bilinçlendirilmesi, sulamada bir an önce modern standartların yakalanmasıdır.

Bu genel koşulların altında başka ülkelerden doğup sınırlarımız dahilinde denize dökülen akarsular olduğu gibi ülkemizden doğup başka ülkeleri geçerek denize dökülen akarsular bulunmaktadır. Bunlar suyun kritik öneme sahip olduğu bölgemizde jeopolitik tartışmaların odağına yerleşmektedir. Birleşmiş Milletler Uluslar Arası Hukuk

Komisyonu'na göre sınır aşan su, “Çeşitli devletlerde bölümleri bulunan su” şeklinde tanımlanmaktadır. Tanıma göre bir suyun birden çok devlet toprağından geçmesi ya da devletlerin arasında sınır oluşturması uluslar arası su olarak değerlendirilmesi için yeterlidir. Başka bir anlatımla, bir ülkeden kaynağını alan ya da bu ülkede belli bir müddet aktıktan sonra başka ülke veya ülkelere geçen akarsulara sınır aşan su adı verilmektedir (Tiryaki, 2008).

Hidrolik olarak 26 havzaya ayrılan Türkiye’de bu havzalardan 5 tanesi sınır aşan sular kapsamında yer almaktadır. Bunlar:

- Meriç- Ergene Havzası
- Asi Havzası
- Çoruh Havzası
- Aras Havzası
- Fırat - Dicle Havzası

Bu havzaların Türkiye’den kaynaklanan yıllık ortalama su potansiyelleri; Meriç-Ergene Havzası 1.33 milyar/m³ , Asi Havzası 1.17 milyar m³ , Çoruh Havzası 6.30 milyar m³ , Aras Havzası 4.63 milyar m³ , Dicle Havzası 21.33 milyar m³, Fırat Havzası 31.61 milyar m³, olmak üzere toplam 66.37 milyar m³, olmaktadır. Bu miktar Türkiye’nin toplam brüt su potansiyeli olan 186 milyar m³ ’ün yaklaşık %36’sına tekabül etmektedir. Dicle ve Fırat nehirlerinin ülkemizden kaynaklanan su potansiyeli 52.940 milyar m³ olup, ülkemiz akış potansiyelinin %28,5’ ine; Şattül Arap’taki toplam akış potansiyeli olan 85.610 milyar m³ ’ün de %62’sine karşılık gelmektedir. Türkiye, Dicle ve Fırat nehirleri ile Çoruh ve Aras nehirlerinde memba ülke, Meriç Nehri’nde mansap ülke konumunda, Asi Nehri’nde ise memba ve büyük oranda da mansap ülke konumundadır. Memba-mansap ilişkileri ve su potansiyeli dikkate alındığında Türkiye’nin genelde bir memba veya üst ülke ülke olduğu görülmektedir. Bu havzaları meydana getiren akarsular ise aşağıdaki gibidir (Tablo 3).

Tablo 3: Türkiye’nin Sınır Oluşturan ve Sınır Aşan Akarsuları

	AKARSU ADI	ÜLKE ADI
SINIR OLUŞTURAN SULAR	Meriç	Bulgaristan, Yunanistan, Türkiye
	Aras	Türkiye, Azerbaycan, İran, Ermenistan
	Arpaçay	Türkiye, Ermenistan
	Hezil Çayı (Dicle'nin kolu)	Türkiye, Irak
	Mutlu Deresi (Rezve)	Türkiye, Bulgaristan
SINIR AŞAN SULAR	Habur Çayı (Res-ul Ayn. Pınar)	Türkiye, Suriye
	Sacir Suyu (Fırat'ın kolu)	Türkiye, Suriye
	Nusaybin (Çağçağ Pınar)	Türkiye, Suriye
	Culap Deresi (Fırat'ın kolu)	Türkiye, Suriye
	B.Circop Suyu (Fırat'ın kolu)	Türkiye, Suriye
	Karacurum Çayı	Türkiye, Suriye
	Balık Suyu	Türkiye, Suriye
	Zerkan Suyu	Türkiye, Suriye
	Senpas Suyu	Türkiye, Suriye
	Fırat-Dicle Nehri	Türkiye, Suriye (sınır), Irak
	Büyük Zap Suyu (Dicle'nin kolu)	Türkiye, Irak
	Şemdinen çayı (Zap'ın kolu)	Türkiye, Irak
	Drahini Deresi (Hezil'in kolu)	Türkiye, Irak
	Çoruh Nehri	Türkiye, Gürcistan
	Asi Nehri	Lübnan, Suriye, Türkiye
	Afrin Çayı(Asi N.'nin kolu)	Türkiye, Suriye, Türkiye
	Sabun Suyu (Afrin'in kolu)	Türkiye, Suriye, Türkiye
Kura (Kür) Çayı	Türkiye, Gürcistan, Azerbaycan	
Sarısı (Gürbulak sınır kapısı)	Türkiye, İran	
Kocadere (veleka)	Türkiye, Bulgaristan	

Sınır aşan sular meselesine Türkiye açısından baktığımızda özellikle Suriye ve Irak ile ciddi problemler yaşandığı görülmektedir. Fırat, Dicle ve Asi nehirleri dolayısıyla Türkiye bu iki devletle tam bir anlaşma zeminini halen bulamamış görünmektedir.

Ülkemizin bu konudaki politikası yukarıda özetlenmiştir. Türkiye bu suların, tarafların ihtiyaçları doğrultusunda hakça kullanılmasını istemektedir. Yani ülkemiz özellikle Asi Nehri için “Adil Kullanım Doktrini”ni benimsemiştir. İyi niyetini göstermek açısından da 1980’li yıllardan bu yana bazı projeler ortaya atmıştır. ‘Barış Suyu’ ve ‘Manavgat Suyu Projesi’ gibi projeleri ortaya atarak Ortadoğu’nun su problemine çözüm bulmaya çalışmıştır. Ancak burada da Arap ülkeleri aleyhine Ortadoğu’da güç dengesinin bozulacağı savıyla sonuca varılamamıştır. Özellikle Manavgat Suyu projesinde İsrail’in varlığı Arap ülkelerini fazlasıyla rahatsız etmiş ve proje rafa kaldırılmak zorunda kalmıştır. Özellikle Suriye’nin tutumu su sorununun çözümü açısından engelleyici bir unsur olarak durmaktadır.

Türkiye bu sınır aşan suları dolayısıyla temel olarak; Fırat ve Dicle nehirleri dolayısıyla Irak ile; Dicle, Fırat ve Asi nehirleri dolayısıyla da Suriye ile politik bir takım sorunlar yaşamaktadır.

Türkiye Cumhuriyeti’nin sınır aşan sularla ilgili resmi politikası Dışişleri Bakanlığı tarafından aşağıdaki şekilde açıklanmaktadır:

Su konusu son yıllarda uluslararası gündemin üst sıralarında yer almaya başlamıştır. Suyun dünya kamuoyunun ilgisini giderek artan bir biçimde çekmesinin başlıca nedenleri arasında nüfus artışı, hızlı şehirleşme ve sanayileşmenin yol açtığı su ihtiyacı ve iklim değişikliği yer almaktadır. Su sıkıntısının gelecek 20-25 yıl içerisinde Orta Doğu dâhil bazı bölgelerde su krizine dönüşmesi ihtimali mevcuttur. Bu nedenle, ikamesi mümkün olmayan bu doğal kaynağın, 21. yüzyılın stratejik kaynaklarından biri olacağı genel kabul görmektedir.

Su kaynakları politikamız, suyun ülkemizin ekonomik ve sosyal kalkınması, su ve gıda güvenliği açısından önceliklerimiz, AB ile tam üyelik müzakereleri, bölgesel gelişmeler göz önünde bulundurularak oluşturulmakta ve değişen koşullara göre gözden geçirilmektedir.

Türkiye’nin yenilenebilir, ucuz ve çevre dostu olan hidroenerji potansiyelinden ve su kaynaklarımızın sağladığı diğer ekonomik ve sosyal faydalardan verimli ve sürdürülebilir biçimde yararlanması amacıyla gerekli projeler hayata geçirilmektedir. Bu çerçevede, başta

GAP Bölgesi olmak üzere ülkemizdeki baraj, hidroelektrik santrali ve sulama projelerini bir an önce gerçekleştirmesine ilişkin çalışmalar sürdürülmektedir.

Uluslararası su hukuku henüz oluşturulma aşamasındadır. Su konusunda bugüne kadar kabul edilen uluslararası sözleşmeler daha ziyade sınıraşan su kaynaklarının yönetimi ve korunmasına odaklanmıştır. Suyu tüm boyutlarıyla ele alan küresel ölçekte kabul gören uluslararası bir sözleşme bulunmamaktadır.

Su kaynakları ve sınır aşan sular politikamızın temel esasları aşağıda sunulmaktadır:

Tek bir nehir halinde denize dökülen Fırat ve Dicle Nehirlerinin tek bir havza oluşturduğu genel kabul görmektedir. İki nehir tek havza ilkesi Türkiye için vazgeçilmez bir koşuldur. Bu kapsamda iki nehrin toplam su potansiyelinin kıyıdaş üç ülkenin ihtiyaçlarını karşılamaya yeterli olduğu kanısındayız.

Türkiye, suların hakça, akılcı ve optimum kullanımını, suyun yararlarının paylaşılmasını ve diğer kıyıdaş ülkelere “ciddi zarar” (significant harm) verilmemesini savunmaktadır.

Türkiye, Dicle ve Fırat suları konusunu tüm boyutlarıyla ve bütüncül bir yaklaşımla görüşmeye hazırdır. Bu çerçevede bir iyi niyet gösterisi olarak talep edilen bilgi ve veriler diğer kıyıdaş ülkelere iletilmiş ve bilgi değişiminin havza bazında karşılıklı olması gerektiği vurgulanmıştır.

3.3.1. Meriç Nehri Havzası Jeopolitik Değerlendirmesi

490 km uzunluğundaki Meriç Nehri, Bulgaristan’ın Rodop Dağları’ndan doğarak, Edirne yakınlarında Batı Trakya’dan gelen Arda ve Bulgaristan’dan gelen Tunca nehirleriyle birleşmektedir. Tunca, Meriç Nehri ile birleşene kadar Türkiye-Bulgaristan sınırında 61 km.lik sınırı, Meriç Nehri ise Türkiye ile Yunanistan arasında yaklaşık 200 km.lik sınırı oluşturmaktadır. Meriç Nehri’ne katılan nehirlerden 280 km uzunluğundaki Ergene Nehri, tamamı Türkiye’de olan tek koldur. Meriç, Türkiye ile Bulgaristan arasında “sınır aşan”, Türkiye ile Yunanistan arasında ise “sınır oluşturan” bir akarsudur. Havza, 32.700 km²’si Bulgaristan’da, 14.600 km²’si Türkiye’de ve 8.700 km²’si Yunanistan’da olmak üzere toplam 56.000 km²’lik bir alanı kaplamaktadır.

Meriç Nehri ile ilgili bu üç devletin birlikte taraf oldukları bir hukuki düzenleme yoktur. Durum ikili anlaşmalarla düzenlenmektedir. Yunanistan ile 1934 ve 1963 tarihli iki anlaşma ile Meriç Havzası'nın kullanımına dair hukuksal durum düzenlenmiştir. Anlaşmalarda barajlar, sulama, ıslah ve balıkçılıkla ilgili konular karara bağlanmıştır. Bulgaristan ile ise 1967, 1968 ve 1975 tarihlerinde üç anlaşma imzalanmış, özellikle 1968 tarihli anlaşmayla, taşkınlardan korunma, sulama, balıkçılık ve enerji üretimi gibi faydalanma eylemleri ile devletlerin yükümlülükleri olarak da taraflar arasında işbirliği ve bilgi verme, masraflara katılma, önemli zarar vermeme konuları karara bağlanmıştır.

3.3.2. Çoruh Nehri Havzası Jeopolitik Değerlendirmesi

Çoruh, Türkiye ile Gürcistan arasında sınıraşan sudur. Aras ve Arpaçay nehirleri ise Ermenistan ile sınır oluşturan nehirlerdir. Bu nehirler ile ilgili hukuksal düzenlemeler, Sovyetler Birliği dağılmadan önce imzalanan antlaşmalarla yapılmıştır. Sovyetler Birliği'nin dağılmasını müteakip, Gürcistan ile Ermenistan'ın uluslar arası hukuka göre antlaşmaların ardılı olması ve de antlaşmalara aykırı uygulamalara girilmemesi nedeni ile antlaşmaların yürürlükte oldukları kabul edilmektedir.

Üzerinde önemli baraj ve hidroelektrik santral projeleri bulunan Çoruh Nehri'nde Türkiye bir memba ülkesidir. Mansap ülkesi olan Gürcistan ile aralarında bu konuda herhangi bir anlaşmazlığı bulunmamaktadır.

3.3.3. Aras Nehri Havzası Jeopolitik Değerlendirmesi

Türkiye'de Bingöl dağlarından doğup, Hazar Denizi'ne dökülen Aras nehrinin toplam uzunluğu 1059 km olup bunun 548 kilometresi Türkiye sınırları içindedir, aynı zamanda Azerbaycan-İran sınırını oluşturmaktadır. Bu akarsuyun Türk toprakları içindeki bölümünde önemli sulama ve enerji projeleri bulunmaktadır. Tüm bu projelerin yatırıma dönüştürülmesi durumunda, aşağı havza ülkeleri olan Azerbaycan ve İran'a giden su miktarında önemli azalmalar olacak, bu da adı geçen ülkelerle sorunlar oluşturabilecektir.

Bu nehirlerle ilgili ilk antlaşma, 8 Ocak 1927 tarihinde Kars'ta imzalanan ve bazı maddeleri 1928 yılında yenilenen, "Türkiye Cumhuriyeti ile Sosyalist Şuralar Cumhuriyeti

İttihadı Teşkil Eyleyen Nehir Çay ve Dere Sularından İstifadeye Dair Mukavelename ile Serdarabat Barajı'nın İnşasına Dair Müzeyyel Protokol"dür.

3.3.4. Asi Nehri Havzası Jeopolitik Değerlendirmesi

Kaynağı Lübnan Dağları'nın arasında, Beka Vadisi olan Asi Nehri kuzey istikametinde 35 km akıp, Suriye'ye girerek Humus civarında Humus(Hama) gölüne girmekte ve buradan El-Gab sulama alanlarını kat edip Türkiye sınırına ulaşmaktadır. Türkiye-Suriye arasında yaklaşık 22 km.lik bir sınır teşkil ettikten sonra Eşrefli köyü civarında Türk topraklarına girmektedir. Asi nehrinin Türkiye'deki uzunluğu sınır boyu (22 km) dâhil 100 km.dir. Asi Nehri'nin sularından Türkiye sulama, Suriye ve Lübnan hem sulama hem de elektrik üretmek amacıyla yararlanmaktadırlar. Suriye'nin tüm devam eden su projeleri tamamlandığında, Türk topraklarına akan su miktarının %80'in üzerinde azalacağı değerlendirilmektedir.

Asi Nehri ile ilgili olarak 1939'da Türkiye ile Suriye arasında bir protokol imzalanmış ve tarafların Asi Nehri'nden "eşitlik" ilkesine göre yararlanması hükmüne bağlanmıştır. Fakat günümüze kadar süregelen uygulama göstermektedir ki Suriye söz konusu protokole uymamaktadır. Türkiye, Fırat ve Dicle ile ilgili Suriye ve Irak ile yapılan görüşmelere Asi Nehrini de katmak istemektedir. Fakat Suriye Hatay'ı Türkiye'nin egemenliğinde kabul etmemekte, Suriye ve diğer Arap ülkelerinde hazırlanan haritalarda Hatay sürekli olarak Suriye sınırları içerisinde gösterilmekte, Hatay bölgesindeki Türkiye-Suriye sınırı ise, "siyasal sınır" sözcüğü ile ifade edilmektedir. Suriye, Asi'yi ortak bir nehir saymamakta ve görüşmelere katmayı reddetmektedir.

3.3.5. Fırat Nehri Havzası Jeopolitik Değerlendirmesi

Türkiye'nin en büyük nehri olan Fırat nehri, Murat ve Karasu ırmaklarının birleşmesiyle oluşmaktadır. 2935 km. uzunluğunun 1170 km'si Türkiye sınırları içerisinde yer almaktadır. Yıllık su miktarı 35.58 milyar metreküp olan Fırat'ın, suyunun 31.58 milyar metreküpü (%88,7) Türkiye'den, 4 milyar metreküpü (%11,3) Suriye'den kaynaklanmaktadır. Irak bu nehre katkıda bulunmamaktadır. Fırat Nehri, Irak içerisinde Dicle Nehri ile birleşinceye kadar, sulama, yer altına süzülme ve buharlaşma sebebi ile potansiyelinin %70-80'ini kaybetmektedir.

Fırat ve Dicle ile ilgili olarak 23 Mart 1946 Irak ile yapılan Dostluk ve İyi Komşuluk Anlaşması çerçevesinde Dicle nehrinin akımı düzenlenmiştir. Bu Anlaşmanın' 6. Maddesine ek olarak "Dicle, Fırat ve Kolları Sularının Düzene Konması" protokolü imzalanmıştır. Bu protokol günümüzde de geçerliliğini korumaktadır. Protokolde suların akışının düzenlenmesi ve taşkınların önlenmesi için gereken düzenlemelerin yapılabileceği ve böyle bir durumda Türkiye'nin mümkün olduğu şekilde iki ülke yararına düzenlemeler yapması ve Irak'a önceden haber vermesi kabul edilmiştir.

3.3.6. Dicle Nehri Havzası Jeopolitik Değerlendirmesi

Türkiye'nin ikinci büyük akarsuyu olan Dicle; Batman, Ilısu, Botan ve Garzan gibi büyük kolların birleşmesiyle oluşmaktadır. 1900 km. uzunluğunun 523 km.si Türkiye sınırları içerisinde. Ortalama maksimum debisi 6000 metreküp/sn, ortalama minimum debisi 240 metreküp/sn., yıllık su miktarı 48.7 milyar metreküp olan Dicle'nin 25.24 milyar metreküpü (%51.8) Türkiye'den, 23.48 milyar metreküpü (%48.2) Irak'tan kaynaklanmaktadır.

GAP kapsamında Fırat Havzası'nda Keban, Karakaya, Atatürk, Kâhta ve Birecik Barajları, Dicle Havzası'nda ise Dicle-Kralkızı, Batman, Silvan, Sason, Kaser, Garzan, Ilısu ve Cizre Baraj projeleri bulunmaktadır.

Fırat ve Dicle Nehirleri ile ilgili Türkiye'nin taraf olduğu antlaşmalar özetle şu şekildedir; Irak ile; "Dicle, Fırat ve Kolları Sularının Düzene Konması Protokolü, Ekonomik ve Teknik İşbirliği Anlaşması" ve Suriye ile; "Türk-Fransız İtilafnamesi, Lozan Barış Antlaşması, Tahdidi Hudut Nihai Protokolü, Hatay-Suriye Tahdidi Hududu Son Protokolü, Türkiye-Suriye Ekonomik İşbirliği Protokolü'dür.

Suriye ve Irak soruna "kazanılmış hak ya da tarihi hak" çizgisinden ve "doğal durumun bütünlüğü" çizgisinden bakmaktadır. İki ülkenin iddiası binlerce yıldır iki nehrin sularını kullanarak tarihi-kazanılmış haklarının söz konusu olduğudur. Türkiye ise, su meselesinde son zamanlara kadar egemenlik ilkesine dayanan bir politika izlemiştir. Günümüzde ise Türkiye'nin, uzun gerginlik dönemlerini, sorunun uluslararası platformlara konu olmasını, dünyada su ile ilgili eğilimi dikkate alarak mevcut kaynakların hakça ve rasyonel kullanımı için geçtiği yerlerde havza ilkesine yöneldiği görülmektedir.

3.4. Küresel ve Bölgesel Terör

Türkiye 1970'li yıllardan itibaren terörizmle mücadele etmektedir. Ülkemizi hedef alan terör örgütleri bir yandan Batı ülkelerindeki demokratik ve çoğulcu toplum yapısını örgütlenme, propaganda ve mali kaynak oluşturma amacıyla etkin bir şekilde kullanırken, diğer yandan kimi komşu ülkelerde sığınak ve destek bulabilmişlerdir. Ülkemizi hedef alan terör örgütlerinin, bir kısmı paravan örgütler altında yabancı ülkelerdeki faaliyetlerin yasaklanması ve Türkiye'de çeşitli suçlardan aranan örgüt mensuplarının yakalanarak ülkemize iadesi gibi taleplerimize karşın, bu alanlarda arzu ettiğimiz ölçüde, esasen uluslararası norm ve yükümlülüklerin gereği olan adımların atıldığını söylemek mümkün değildir.

PKK terör örgütü lideri Abdullah Öcalan'ın 1999 yılında Nairobi'deki (Kenya) Yunanistan Büyükelçiliğinde saklandığı sırada sahte isimle ve Güney Kıbrıs Rum Yönetimince düzenlenmiş diplomatik pasaportla yakalanması ve yargı önüne çıkarılması şüphesiz ülkemizin terörle mücadele çabalarında önemli bir dönüm noktası teşkil etmiş ve elde edilen başarıya büyük katkıda bulunmuştur. Ancak terör tehdidi Türkiye ve dünyanın pek çok ülkesi için azalmadan devam etmektedir.

11 Eylül 2001 tarihinde ABD'de gerçekleştirilen terör saldırılarını takip eden dönemde çeşitli Avrupa şehirlerinde ve bu meyanda 2003 yılında İstanbul'da meydana gelen terörist eylemler dahil, dünyanın dört bir tarafında gerçekleştirilen saldırılar, terörizmin ulaşabileceği boyutları gözler önüne sermiş ve terörizmle mücadelede uluslararası işbirliğinin önemini bir kez daha teyid etmiştir.

Günümüzde; terör örgütleri, teknolojinin ve açık toplumların sunduğu imkanlardan yararlanarak daha seri, icabında birbirinden bağımsız ve küçük hücreler şeklinde hareket edebilir hale gelmiştir. Dikey otoriter yapı yerine, belli bir hedef doğrultusunda daha gevşek yatay örgütlenme modeline geçilmiştir. Terörizm, artan ölçüde sivil hedeflere yönelmekle daha öldürücü ve acımasız hale gelmiştir. İntihar eylemleri ve sivil toplumun günlük hayatını aksatarak, psikolojik etkisi yüksek saldırılar artmıştır. Dinsel motifler artan ölçüde kullanılmaya başlanmıştır. Sınır aşan örgütlü suç grupları ile terör örgütlerinin ilişkileri daha da sıkılaşmıştır. Terörün finansmanı için daha önce görülmeyen yasal, yarı-yasal yöntemler

ve araçlar kullanılmaya başlanmıştır. Mükün olan en fazla zayıata yol açmak için kitle imha silahlarını ele geçirmek bir amaç haline gelmiştir. Bu eğilimler, terörle mücadelenin gittikçe zorlaşacağını, uluslararası işbirliğine daha çok ihtiyaç duyulacağını göstermektedir.

Gelinen aşamada terörizm artık yerel değil, küresel bir tehdit arz etmektedir. Sorunun büyüklüğü ve mücadelenin zorluğu nedeniyle terörün sebepleri ve alınacak önlemler konusunda yoğun akademik tartışmalar, diplomatik temaslar, ulusal ve uluslararası kodifikasyon çalışmaları sürmektedir. Türkiye, uluslar arası toplumun tamamı için ciddi bir tehdit olduğundan kuşku bulunmayan terörle mücadelede, ülkelerin ortak bir eylem platformunda birleşmeleri gerektiğini savunmaktadır.

Terörizmle mücadele konusunda uluslararası alanda, özellikle 11 Eylül 2001 saldırıları sonrasında giderek ivme kazanan uluslararası işbirliği çabaları gelecek için ümit vaat etmektedir. Buna mukabil, uluslararası konjonktür ile teröre zemin oluşturan sebepler dikkate alındığında, bu tehdidin azalacağı konusunda iyimser olmak zor görünmektedir. 11 Eylül saldırıları sonrasında dünyada meydana gelen gelişmeler, terörizmle mücadelenin uluslararası gündemin en üst sıralarına yerleşmesi, uluslararası işbirliğini geliştirmeye verilen önemin artması, BM Güvenlik Konseyi'nin tüm ülkeleri terörizmle mücadelede gerekli önlemleri almaya ve işbirliği yapmaya yönelten bağlayıcı nitelikteki kararları ve giderek yoğunlaşan, ülkemizin yanısıra diğer ülkelerde de büyük can kayıplarına yol açan terör saldırıları, bugüne kadar tüm dünyada terörizmle mücadele bağlamında yapılmış ve yapılmakta olan faaliyetlerin gözden geçirilmesini ve koordinasyonunu zorunlu kılmıştır(www.mfa.gov.tr).

Bununla birlikte, terörizm konusunda uluslararası alanda halen ortak bir anlayışa bağlı olarak tek bir tanım geliştirilememiş olması önemli bir eksiklik olarak karşımıza çıkmaktadır. Doktrinsel tartışmada, terörizm” ile “yabancı işgaline karşı” ve “kendi kaderini tayin amaçlı meşru mücadele” arasında bir ayrıma gidilmesi hususunda mutabakat yoktur. Ülkelerin yaklaşımındaki farklılıklar tanımı zorlaştıran en önemli etkenlerin başında gelmektedir. Ancak, “her türü ve biçimiyle terörizm” (terrorism in all its forms and manifestations) ifadesi farklı bakış açılarına sahip devletlerce değişik yorumları içine alan “kapsayıcı” bir formül olarak kullanılabilir.

Türkiye, hiçbir gerekçenin terör eylemlerini mazur gösteremeyeceği inancındadır. Hangi gerekçeyle yapılırsa yapılsın ve nereden gelirse gelsin, Türkiye her tür terör eyleminin karşısında yer almaktadır. Bu bakımdan Türkiye, diğer ülkelerle imzaladığı ikili terörizmle mücadele işbirliği anlaşmalarında, “her türü ve biçimiyle terörizm” ifadesini kullanmaktadır (www.mfa.gov.tr).

3.5. Komşu Bölge ve Ülkeler: Yapıcı Ve Degradasyonel Süreçler

Son dönemde dünyada siyasi ve ekonomik alanlarda yaşanmakta olan kapsamlı dönüşüm süreçleri yakın coğrafyamızda derinden hissedilmektedir. Küresel ekonomik krizin hızlandırdığı bu süreçte güç dengeleri yer değiştirmektedir. Günümüzün ihtiyaçları temelinde, anahatları oluşmaya başlasa da, yeni bir dünya düzeninin parametrelerinin belirlenmesine yönelik arayışlar devam etmektedir. Geçiş dönemlerinin başlıca özelliklerinden birini teşkil eden istikrarsızlık unsurlarının artması, beraberinde önemli güvenlik sınamalarını getirmektedir.

Küresel ekonomik kriz jeopolitik anlamda başat aktörlerin gelişmeleri yönlendirme kapasitelerini sınırlamaktadır. Buna paralel olarak Akdeniz havzasının güneyinde 2011’de başlayan tarihi dönüşüm sürecinden kaynaklanan belirsizliklerin etkisi, komşu bölgelerde ortaya çıkan yeni krizlerle 2014 yılında da artarak devam etmiştir.

Fırsatlar ve tehditlerin giderek çeşitlendiği bu süreçte, Türkiye savunduğu evrensel değerler ve ulusal çıkarları arasında azami bir denge üzerine inşa ettiği dış politikasıyla bölgesinde ve ötesinde yer yer kararsız yer yer yapıcı bir rol oynamaktadır.

Çok boyutlu dış politikamızın sacayaklarından birini teşkil eden komşu ve yakın çevrelerdeki ülkelerle etkin bir işbirliği ortamı tesis etmeye yönelik anlayışımız korunmuş olmakla birlikte ülkelerde meydana gelen siyasi ideal değişiklikler nedeniyle, bu yöndeki çabalar tüm komşularımızda etkin olamamıştır.

Buna ilaveten, ülkemizin öncülüğünde başlatılan Türkiye-Afganistan-Pakistan, Türkiye-Bosna Hersek-Sırbistan, Türkiye-İranAzerbaycan ve Türkiye-Gürcistan-Azerbaycan gibi üçlü süreçler ve Afganistan’daki barış ve istikrara katkı sağlamak üzere

bölge ülkelerinin katılımıyla oluşturulan “İstanbul Süreci” kapsamındaki temas ve faaliyetlere devam edilmiştir.

2014 Mayıs ayında düzenlenen Türkiye-Azerbaycan Türkmenistan Dışişleri Bakanları Üçlü Toplantısı’yla birlikte Türkmenistan’la da üçlü bir işbirliği süreci başlatılmıştır.

Ülkemizin küresel rekabette ön plana çıkabilmesi de yakın coğrafyaların ötesinde varlık göstermesine bağlıdır. Bu ikinci boyutta, Afrika, Asya-Pasifik ve Latin Amerika-Karayipler bölgeleri 2014 yılındaki dış politika gündemimizde önemli bir yer tutmaya devam etmiştir.

3.5.1. Yunanistan ve Temel Yaklaşımlar

Cumhuriyet döneminde Türkiye’nin Yunanistan ile ilişkileri, Venizelos’un tesis ettiği kısa dönemli dostluk atmosferi hariç, istikrarlı yakınlık ve işbirliği düzeyine erişememiştir. Birinci Dünya Savaşı’nı müteakip bölgede kurulmasına çalışılan dengenin Lozan Antlaşması’ndan esinlenmesi beklenen ilişkiler, iki ülkenin çeşitli konularda ortaya çıkan diplomatik ilişkileri hiçbir dönemde kesintiye uğramamış, yollar her zaman açık tutulmuştur. Yunanistan’ın Türkiye’ye karşı milli siyasetinin ana çizgisini tarihten alan “Megali îdea” ile şekillendiğini kabul etmek gerekir.

Bununla birlikte iyi ilişki kurma çabaları da devam etmektedir. 4 Mart 2013 tarihinde İstanbul’da gerçekleştirilmiş olan Yüksek Düzeyli İşbirliği Konseyi’nin (YDİK) üçüncü toplantısı 6 Aralık 2014 tarihinde Yunanistan’da gerçekleşmiştir. Ticaret hacmimiz Yunanistan’daki ekonomik krize rağmen, 2011 yılı sonundaki 4,1 milyar Dolar’lık seviyesinden 2013 yılı sonu itibariyle 5,7 milyar Dolar’a ulaşmıştır. Ülkemizdeki doğrudan Yunanistan yatırımları 6,7 milyar Dolar düzeyinde olup, işadamlarımızın son dönemde marina ve liman işletmesi gibi alanlar başta olmak üzere, Yunanistan’da açılan ihaleler ve özelleştirme programları ile Yunan şirketlerle ortaklıklar ihdas etmeye ilgi gösterdikleri görülmektedir. Şüphesiz, ekonomik ilişkilerimizin artırılması bağlamında ulaştırma altyapısının iyileştirilmesi sürmektedir. Bu meyanda, Türkiye ile Yunanistan arasında İpsala-Kipi sınır geçiş bölgesinde ikinci köprü inşa edilmesine yönelik çalışmalar çerçevesinde hazırlanan Protokol, Selanik’te imzalanmıştır. Yunanistan’la aramızdaki ilişkiler turizm alanında da olumlu bir seyir izlemektedir. 2010 yılından bu yana yılda 1

milyondan fazla Türk ve Yunan vatandaşı birbirinin ülkesini ziyaret etmektedir. Bu sayı 2013 yılı sonu itibariyle 831.000 Türk ve 703.000 Yunan turist olmak üzere 1.534.000'e ulaşmıştır.

Kıyılarımıza yakın ve doğrudan deniz seferi bağlantısı bulunan Yunan adalarına seyahatlerde 15 gün süreyle kolaylaştırılmış vize prosedürü uygulaması, 2013 yaz sezonu için uygulandığı üzere Midilli, Sakız, Sisam, Rodos, İstanköy, Meisve Sömbeki'yi kapsayacak şekilde 2014 yaz ayları için de yürürlükte kalmıştır.

Ege adaları, Kıbrıs sorunu, Kıta sahanlığı sorunu, FIR hattı sorunu, Batı Trakya sorunu, Osmanlı mimarisinin korunmaması ve anıt eserler sorunu, Yunanistan'daki Türklere ait sorunlar, Çamerya sorunu, Makedonya ile olan sorunlar gibi konular Türkiye ile ilişkileri etkileyen temel konular olarak dikkat çekmektedir.

Ege Denizi'nin, Türkiye ile Yunanistan arasında bir dostluk ve işbirliği denizi haline gelmesi çalışmaları sürmektedir. Ege sorunlarına da ulusal çıkarlarımızdan ödün vermeden, uluslararası hukuka uygun biçimde ve ülkemizin meşru hakları ve hayati çıkarları doğrultusunda kalıcı ve adil çözümler bulunması amaçlanmaktadır.

Diğer yandan Yunanistan'la terörle ve yasadışı göçle mücadele alanlarında da olumlu bir işbirliği sürmektedir.

Yunanistan'la ilişkilerimizin bir diğer önemli boyutunu da Azınlıklar konusu teşkil etmektedir. Biz Yunanistan'daki Türk Azınlık ile ülkemizdeki Rum Ortodoks Azınlığı ülkemiz ile Yunanistan arasında dostluk köprüsü olarak görmekteyiz.

Öte yandan, Batı Trakya Türk Azınlığı'nın ve Onikiada'da yaşayan Türklerin temel hak ve özgürlüklerden ve ikili ve çok taraflı Anlaşmalarla teminat altına alınmış olan Azınlık haklarından çağdaş standartlarda yararlanabilmelerine ilişkin beklentiler devam etmektedir.

Avrupa Parlamentosu seçimlerine ilk defa katılmış olan Batı Trakya Türk Azınlığı'nın tek siyasi partisi olan Dostluk, Eşitlik ve Barış Partisi (DEB), Rodop ve İskeçe'de seçimleri birinci parti olarak tamamlamış; Rodop, İskeçe, Meriç, Kavala ve Drama'yı içinde alan Doğu Makedonya Trakya bölgesinde YDP ve SYRİZA'yı takiben üçüncü gelmiştir. Ülke barajı dolayısıyla seçilmiş milletvekili olmasa da, azınlığın bu vesileyle sorunlarını ülke kamuoyunun gündemine getirme imkanı olmuştur. Yunanistan'daki Osmanlı kültür mirasının korunması konusuna da ülkemiz adına önem ve

öncelik atfedilmektedir.

Selanik'teki Atatürk Evi, Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından yaptırılan restorasyonu takiben 16 Ağustos 2013 tarihinde yeniden ziyarete açılmıştır (www.mfa.gov.tr).

3.5.2. İran ve Temel Yaklaşımlar

İran 1.643.000 km² yüzölçüme ve 65.000.000 nüfusa sahiptir. Zengin petrol ve doğal gaz rezervleri vardır. Yeryüzünün bilinen petrol rezervinin %10'u İran'dadır. Ayrıca Basra Körfezi'ndeki uzun kıyıları dolayısıyla Körfez ve Hürmüz Boğazı'ndaki petrol ulaşımı üzerinde etkili olabilecek bir mevkedir.

İran Türkiye'nin Suriye'den sonra 529 kilometre ile en uzun sınırla komşu olduğu ikinci ülkedir. Bu uzun sınır boyunca ekonomik ilişkilerin olması kaçınılmazdır. 1979 İran İslâm Devrimi'nden bu yana Türkiye-İran ilişkileri Osmanlı Devletinin ilk dört yüzyılındaki gibi iç siyâsetin etkisi altında inişli çıkışlı bir seyir izlemektedir. 2000 li yılların başına kadar Türkiye'deki hükümetlerin İran devletine karşı tavrı hem ülke içinde ve hem de dışında lâik devlet anlayışını benimsemesinin bir ayraçı gibi görünmüştür. İran'la ekonomik ilişkilerin geliştirilmesi dahi bu açıdan yorumlanmakta; ekonomik ilişkiler ile ülkelerin rejimleri arasında bir bağlantı hemen kurulmakta; dinî, mezhebî veya etnik aidiyetlerin ülke çıkarlarının sağlanmasında etkili olmuştur.

Türkiye ve İran'ın üzerinde bulunduğu coğrafya Avrupa ve Asya'ya bu iki ülkenin güç yansıtmasına, güçlerini söz konusu kıtalar üzerindeki ülkelere hissettirebilmesine fırsat ve imkân vermektedir. Türkiye ve İran, Sovyetler Birliği'nin 1991 Aralık'ında dağılmasından sonra tekrar hatırlanan Avrasya coğrafi alanının iki büyük ülkesidir.

Bölgesel güç olma iddiası Türkiye ve İran'ı tarih boyunca karşı karşıya getirmiştir. Osmanlı-Safevî döneminin Sünni-Şiî çelişkinin dinî bir mücadele şeklini almasının ve Anadolu'da Alevî kırımının gerisinde iki devletin bölgesel güç olma siyâseti vardır. Son dönem Türk politikasında gelişen İran sempatisine rağmen İran'daki Türk hasımlığı ve yıkıcı rekabeti yer yer suyun altından yer yer suyun üstünden devam edip gitmektedir.

Bağdat Paktı, CENTO ve Kalkınma İçin Bölgesel İşbirliği Örgütü dönemlerinde bile yüzeydeki işbirliği görüntüsüne rağmen iki ülke birbirine samimî bir şekilde hiç bir zaman güvenmemiştir. 1979 İran İslâm Devrimi'nden sonra işin içine bir de siyâsî İslâm meselesi

katılmış; İran, Türkiye'yi İslâm devrimini ihraç edeceği, Türkiye de İran'ı kendi lâik devlet düzenini yıkmayı hedef alan bir ülke olarak görmüştür.

1985 yılında RCD'nin Ekonomik İşbirliği Örgütüne (ECO) dönüşmesi de bir yarar sağlamamış, ECO aynı güvensizliğin kurbanı olarak işlevini yitirmiştir. İki ülke arasındaki güç mücadelesi şimdilerde Kafkasya ve Orta Asya cumhuriyetlerinde etkinlik kazanmak için sürdürülmektedir. Türkiye'nin Azerbaycan'la olan yakın ilişkileri karşısında İran'ın Ermenistan'la benzer ilişkiler geliştirilmesi bu mücadelenin Kafkasya cephesinde bir denge oluşturma gayreti olarak görülmelidir.

Yine Suriye meselesindeki tutumu Türk dış politikasının aksine asimetric olarak sürmektedir.

ABD'nin AB'nin ve hattâ nükleer silâha sahip olan veya olmayan diğer devletlerin karşı çıkmasına rağmen İran nükleer silâh yapımında kullanılan zenginleştirilmiş uranyum elde etme çalışmalarına devam etmektedir. Uzun menzilli atma vâsıtalarını geliştirmekte önemli bir yol almış olan İran nükleer silâhlara da sahip olduğu takdirde bölgesel güç mücadelesinde aradaki fark, kapatılamayacak kadar açılacak ve bölgedeki bütün dengeleri değiştirecektir.

Türkiye ile İran arasındaki 500 yıllık güç mücadelesine, okyanuslar ötesinden bir başka güç de ortak olmaktadır. ABD'nin Orta Doğu siyâsetinde etkili bir biçimde yer almasıyla, 2. Dünya Savaşı'ndan sonra olduğu gibi Soğuk Savaş'tan sonra da hâsıl olan jeopolitik boşluk Avrasya'da bu ülke tarafından doldurulmaya başlanmıştır.

İran bölgesel güç olma iddiasında olan bir ülkedir. İslâm Devrimi'nden bu yana bölgede ABD'nin amansız hasmı gibi görünmektedir fakat gerçeğin böyle olduğu tartışmalıdır. Özellikle 2014 yılında yaşanan gelişmeler ile İran sürekli ABD'ye göz kırpmakta Türkiye'nin yerini alabileceğinin işaretlerini vermektedir. Nükleer silaha sahip olacak bir İran rakipsiz bir bölgesel güç olacaktır ve ABD ile önümüzdeki yıllarda açık işbirliğine girecektir.

Türkiye, İran dahil bütün ülkelerin, Nükleer Silahların Yayılmasının Önlenmesi Andlaşması'ndan (NPT) kaynaklanan yükümlülüklerini yerine getirmek kaydıyla, nükleer enerjiden barışçı amaçlarla yararlanma haklarının altını çizmekte, öte yandan bölgemizde İran dahil hiçbir ülkenin nükleer silaha sahip olmasını arzu etmediğini vurgulamaktadır.

Tarafların güvenine mazhar olan, onların güvenlik endişelerini anlayan, dolayısıyla güven bunalımının aşılmasında özgün katkısını getirebilen bir ülke olarak Türkiye, İran'ın nükleer programına ilişkin güven bunalımının barışçı yollarla çözüme kavuşturulmasını başından beri desteklemekte, bu yöndeki diplomatik çabalara aktif destek sağlamaktadır.

17 Nisan 2010'da Türkiye, İran ve Brezilya arasında imzalanan ve yıllara yayılan bir zaman dilimi içinde nükleer programla ilgili tek olumlu açılımı teşkil eden Tahran Ortak Bildirisi de bu çabaların parçasıdır.

2014 yılında üst düzeyli temaslar bakımından İran'la ilişkilerimizde yoğun bir dönem yaşanmıştır. 9-10 Haziran 2014 tarihlerinde ülkemizde Yüksek Düzeyli İşbirliği Konseyi (YDİK) Birinci Toplantısı da düzenlenmiştir. Bu vesileyle kültür, turizm, gümrük, sinema ve nüfus alanında işbirliği dâhil olmak üzere on adet belge imzalanmış; bir Ortak Bildiri kabul edilmiş ve YDİK'e katılan Bakanlarımız İranlı karşıtlarıyla ikili görüşmeler gerçekleştirmişlerdir. 2012 yılında 22 milyar Dolar'a ulaşan ikili ticaret hacmimiz, İran'ın maruz kaldığı yaptırımlar nedeniyle 2013'te 14,6 milyar Dolar seviyesine gerilemiştir. İran'dan ithalatımızın önemli bir kısmını petrol ve doğalgaz alımımız oluşturmakta olup, ikili ticaretimiz tabiatıyla yaptırımlardan olumsuz etkilenmektedir.

Ticaret hacminin geliştirilmesi için iki ülkede de siyasi irade mevcuttur. Tebriz ve Urumiye'dekilere ilaveten, 2014 yılında Meşhed'de de Baskonsolosluğumuz açılmıştır (www.mfa.gov.tr).

3.5.3. Suriye ve Temel Yaklaşımlar

Köklü tarihi, kültürel ve insani bağlar paylaştığımız ve 911 km kara sınırına sahip olduğumuz Suriye ile ilişkilerimiz ülkemizi önemli sorumluluk ve sınamalarla karşı karşıya bırakmıştır.

Suriye-Türkiye ilişkileri, Suriye'nin on beş yıl gibi uzun bir süre PKK terör örgütüne vermiş olduğu destek ve sağlamış olduğu barınma, eğitim, istihbarat ve lojistik kolaylıklardan sonra 1998 yılında Türkiye'nin baskısıyla bu örgütün elebaşısı Öcalan'ı sınır dışı etmesi sonucu bir nebze de olsa düzelme yoluna girmiştir. Bu ilişkiler, PKK desteğinden önce de Suriye'nin büyük Suriye hayâli içinde yer alan Hatay üzerindeki iddiaları ve sınır aşan suların paylaşımı nedeniyle iki komşu ülke arasında olması gereken seviyede değildi. Soğuk Savaş yıllarında Suriye'nin Sovyetler Birliği ile olan yakın işbirliği bu ülkenin Orta

Doğu'da Sovyet Rusya'nın taşeronu olarak görülmesine yol açmıştı. Suriye'nin Soğuk Savaş'ın sona ermesinden beş-altı yıl önce başlayan ve 1998'e kadar süren PKK desteği ve bu destekte Yunanistan ile yaptığı işbirliği, Türk savunma plânlamacılarına iki buçuk cepheli savaş senaryolarını düşündürecek kadar Türkiye tarafından ciddi bir tehdit olarak değerlendirilmiştir.

1998'den ve özellikle Suriye devlet başkanı H. Esad'ın ölümünden sonra Suriye'nin Türkiye'ye karşı olan tutumu değişmiş; Türkiye de bu ülkenin PKK'ya vermiş olduğu desteği hatırlamamayı tercih ederek doğru bir yaklaşımla bu tutum değişikliğini karşılıksız bırakmamıştır. Ancak son yıllarda Suriye'de çıkan iç savaş ve bunun sonucunda Türkiye'nin tutumu ilişkileri bitirmiştir.

Suriye'de 2011 yılı Mart ayından bu yana devam eden ve çok sayıda masum insanın hayatına mal olan olaylar, Suriye'nin, bu ülke ile ikili ilişkilerimizin ve bölgemizin gündemini yeniden belirlemiştir.

Suriye'deki politikalar nedeniyle bölgede DEAŞ, IŞİD ve diğer aşırılık yanlısı gruplar zemin kazanmıştır. Ülkemizde 10 ilimizdeki 22 geçici barınma merkezinde misafir edilmekte olan Suriyelilerin sayısı 5 Aralık 2014 itibarıyla 223.921'dir. Barınma merkezleri dışındaki Suriyeliler ile birlikte ülkemizdeki toplam Suriyeli sayısı 1,6 milyonun üzerindedir. Bu çerçevede Türkiye'nin bugüne kadar yaptığı harcamalar 4,5 milyar Dolar'ı aşmıştır. Sadece barınma merkezlerinin idamesi için 5 Aralık 2014 tarihi itibarıyla 2.397.467.835,85 TL harcanmıştır (www.mfa.gov.tr).

3.5.4. Irak ve Temel Yaklaşımlar

Irak'ın toprak bütünlüğünü koruması, ülkede güvenlik ve istikrarın tesisi, demokrasinin güçlendirilmesi, iç barışın sağlanması, komşularıyla ve uluslararası toplumla bütünleşerek bölge açısından güvenlik ve refah oluşturan bir devlet haline dönüştürülmesi Irak'a yönelik dış politikamızın temel ilkeleridir. Bu itibarla ülkemiz, Irak'taki gelişmeleri, ulusal güvenliğimize tehdit teşkil edebileceğini de dikkate alarak yakından takip etmekte, Irak'ta barış ve huzura katkı sağlamak için elinden gelen çabayı göstermektedir.

2014 Irak bakımından iç siyasi gerilimlerin ve güvenlik sıkıntısının had safhaya ulaştığı; DEAŞ terör örgütünün ise ülkenin geniş alanlarına yayıldığı bir yıl olmuştur.

ABD askerlerinin 2011 sonunda ülkeden ayrılmasının ardından düzenlenen ilk seçimler olan 30 Nisan 2014 seçimleri, Irak'ta ayrımcı ve dışlayıcı yaklaşımların son bulacağı ve kucaklayıcı bir siyasetin hakim olacağı yeni bir siyasi başlangıcın ortaya çıkması beklentisini oluşturmuştur.

Irak Kürt Bölgesi'yle gelişen ilişkilerimizde ticari ve ekonomik faaliyetlerin önemli bir rolü bulunmaktadır. İKBY Ticaret Bakanlığı'na kayıtlı yabancı şirketlerin yarısından fazlası Türkiye menşelidir. Bölgede yaklaşık 110.000 Türk vatandaşı mukimdir. Irak'la toplam ticaretimizin %70'inin bu bölgeyle olduğu tahmin edilmektedir. Keza Irak'taki müteahhitlik hizmetlerimizin %80'i İKBY'de gerçekleştirilmektedir.

Türkiye'nin 2013 yılında Irak'la ticaret hacmi 12,1 milyar Dolar'a ulaşmış; böylece Irak Türkiye'nin ikinci büyük ihracat pazarı olmuştur. Türk müteahhitlerin Irak'ta bugüne kadar üstlendiği projelerin toplam bedeli 20,8 milyar Dolar düzeyindedir. Bu itibarla Irak, en fazla müteahhitlik işi üstlendiğimiz 4. ülkedir. 2014 Haziran ayında ülkede çatışmaların şiddetlenmesi ikili ticarete olduğu gibi müteahhitlik projelerini de olumsuz etkilemiştir.

3.5.5. İsrail, Filistin ve Temel Yaklaşımlar

Ülkemiz, Orta Doğu'da istikrar ve barış sağlanmasının önündeki en önemli engel olarak gördüğü Filistin-İsrail ihtilafına müzakereler yoluyla adil, kapsamlı ve kalıcı bir çözüm getirilmesini ve İsrail'in 1967'deki işgali öncesinde varolan sınırlar içerisinde, başkenti Doğu Kudüs olan bağımsız ve egemen bir Filistin Devleti'nin, İsrail'le yanyana kurulmasını hedeflemektedir.

Bu anlayışla ülkemiz, Temmuz 2013'te ABD'nin öncülüğünde İsrail ile Filistin arasında başlatılan barış müzakerelerini desteklemiştir. Söz konusu müzakerelerin, İsrail'in işgal altındaki Filistin topraklarında yasadışı yerleşim faaliyetlerini sürdürmesi ve serbest bırakmayı taahhüt ettiği Filistinli mahkumların son grubunu salıvermemesi nedeniyle Nisan 2014'te kesilmiştir. İsrail'in 8 Temmuz'da başlattığı askeri operasyonsonucunda Gazze'de aralarında kadın ve çocukların da bulunduğu çoğu sivil 2.100'ün üzerinde Filistinli hayatını kaybetmiş, 11.000 civarında kişi yaralanmıştır. Türkiye, İsrail'in Filistin'e yönelik saldırganlığı karşısında ilkeli bir tutum izleyerek, güçlünün değil haklının yanında yer almıştır. Filistin halkını ve haklı davasını her alanda tüm imkanlarıyla desteklemiş olan

Ülkemiz, İsrail'in saldırılarının durdurulmasına yönelik uluslararası alandaki çabalarda n saflarda yer almıştır.

3.5.6. Ermenistan ve Temel Yaklaşımlar

Türkiye-Ermenistan ilişkilerindeki normalleşme çabalarına paralel olarak, Yukarı Karabağ sorunu, Ermeni Sorunu'nun 100. Yılına gelinmesi iki önemli sorunu teşkil etmektedir. Ülkemiz, Azerbaycan topraklarının %20'sini işgal altında tutan Ermenistan'ın bu işgalinin bir an önce sona ermesi, yerlerinden edilmiş 1 milyona yakın insanın yaşadığı trajedinin aşılması ve Yukarı Karabağ sorununun çözümüne yönelik müzakerelere ivme kazandırılabilmesi için çaba harcamakta; sürdürülemez durumdaki statükonun barış ve istikrar yönünde değiştirilmesi amacıyla AGİT Minsk Grubu ve Eşbaşkanlar başta olmak üzere ikili ve çok taraflı platformlarda girişimlerini sürdürmektedir.

3.5.7. Balkan lkeleri ve Temel Yaklaşımlar

Balkanlar'da Soğuk Savaş'ın sona ermesinden bu yana devam eden normalleşme sürecinin tamamlanmış olduğunu söylemek mümkün değildir. Bununla birlikte 2014 yılında bölgede birçok alanda ilerleme sağlanmıştır. Özellikle Sırbistan-Kosova ilişkilerinin normalleştirilmesini hedefleyen Belgrad-Priştine diyalog süreci çerçevesinde somut gelişmeler kaydedilmiştir. Türkiye, Balkanlar'da uzlaşıya açık ve gelecek odaklı bir siyaset anlayışını desteklemekte olup, bu yöndeki tüm çaba ve girişimlere aktif katkı sağlamaktadır. Bölge lkelerinin yıl içinde AB'yle bütünleşme sürecinde kat ettikleri önemli mesafeler ve son olarak Arnavutluk'un 24 Haziran 2014 tarihinde AB adayı olarak ilan edilmesi bölgedeki iyimserlik havasına katkıda bulunmuştur.

Bosna-Hersek'le siyasi ilişkiler çok iyi düzeyde seyretmektedir. Mayıs ayında yaşanan su taşkını felaketinin ardından Türkiye olarak milyonlarca Avro'luk ayni ve nakdi yardımda bulunulmuştur.

Bosna-Hersek'le ticaret hacmimiz 2013 yılında 398 milyon Dolar seviyesinde gerçekleşmiştir. Bosna-Hersek'teki Türk yatırımlarının toplamı 145 milyon Dolar, Türk mteahhitlerince Bosna-Hersek'te üstlenilen projelerin bedeli yaklaşık 600 milyon Dolar civarındadır. Ülkede yaklaşık 50 Türk firması faaliyet göstermektedir.

Sırbistan, Balkanlar'da barış, istikrar ve refahın sağlanması bakımından kilit bir konumdadır. Ticari ve ekonomik çıkarlarımızın yanısıra, Sırbistan'ın Türkiye Batı Avrupa güzergahının merkezinde bulunması da Batı Avrupa'da yaşayan vatandaşlarımız açısından önem arz etmektedir. Bu bağlamda, Balkanlar'da kalıcı barış ve istikrar için Sırbistan'la ilişkilere özel önem ve öncelik atfedilmektedir. Sırbistan ile ikili ticaret hacmimiz 2013 yılında 693 milyon Dolar olmuştur.

Sırbistan'ın Sancak bölgesine ilişkin yaklaşımımız, bölgedeki bölünmüşlüğü ortadan kaldırılması, tarafların yakınlaştırılması ve bölgenin ekonomik kalkınmasına destek verilmesi istikametindedir. Türkiye'de çok sayıda yakını bulunan Boşnakların yaşadığı bu bölge, Türkiye ve Sırbistan tarafından bir "dostluk köprüsü" olarak değerlendirilmektedir. Sancak halkının Sırbistan toplumu ve siyaseti içindeki temsil kabiliyetinin artırılması önem arz etmektedir. 2012 yılında 568 milyon Dolar olan ikili ticaret hacmimiz 2013 yılında 691 milyon Dolar'ı bulmuştur. Sırbistan'daki toplam yatırımlarımızın tutarı 113 milyon Dolar'dır. 2013 yılında Sırbistan'dan 170.000 turist ülkemizi ziyaret etmiştir.

Türkiye, Makedonya Cumhuriyeti'ni anayasal ismi ve ulusal kimliğiyle tanıyan ve Üsküp'e Büyükelçi gönderen ilk ülkedir. Ülkemiz, bağımsızlığını kazandığı tarihten itibaren Makedonya'nın egemenlik ve toprak bütünlüğünü kararlılıkla savunmuş, kendi anayasal ismini belirlemeye hakkı olduğunu her platformda dile getirmiştir. Makedonya'yla ilişkilerimiz bakımından bir diğer önemli husus, Makedon ve Arnavutlardan sonra ülkedeki üçüncü büyük etnik topluluk konumunda olan ve Makedonya nüfusunun yaklaşık %3,85'lik kısmını oluşturan Türklerdir.

2001 tarihli Ohri Çerçeve Anlaşması uyarınca Türklerin merkezi ve yerel yönetim birimlerinde hakça temsil edilmeleri ve anadilde eğitim almaları anayasal hak olarak tanınmıştır. Makedonya'nın sadık vatandaşları olarak iki ülke arasında dostluk köprüsü teşkil eden Türklerin Ohri Çerçeve Anlaşması'nda öngörülen haklarının korunmasına özel önem atfetmekteyiz. Ülkelerimiz arasındaki ekonomik ve ticari ilişkilerin geliştirilmesine de öncelik verilmektedir. Makedonya'yla ticaret hacmimiz 2013 yılında 375 milyon Dolar seviyesinde gerçekleşmiştir.

Makedonya’da doğrudan yabancı sermaye yatırımı gerçekleştiren Türk şirketlerinin sayısı 100 civarında olup, ülkedeki toplam Türk yatırımı tutarı 500 milyon Dolar’ı aşmıştır. 2013 yılında 141.000 Makedon turist ülkemizi ziyaret etmiştir.

Türkiye, 17 Şubat 2008 tarihinde bağımsızlığını ilan eden Kosova’yı ilk tanıyan ülkeler arasında yer almaktadır. Türkiye-Kosova ilişkileri sadece devletten devlete değil, aynı zamanda halktan halka bir nitelik taşımaktadır. Kosova’da etkin bir Türk toplumu, ülkemizde de çok sayıda Kosova kökenli vatandaşımız yaşamaktadır.

1999 yılında NATO tarafından düzenlenen hava hareketine katılan ülkemiz, NATO öncülüğündeki KFOR’a destek vermektedir. KFOR Kosova Türk Temsil Heyet Başkanlığı bünyesinde halihazırda 350 civarında askerimiz görev yapmaktadır.

2014 yılı, Kosova’nın uluslararası platformlarda temsili bakımından da önemli gelişmelerin vuku bulduğu bir dönem olmuştur. Bu kapsamda ilk somut gelişmeyi, Kosova’nın Avrupa Konseyi’nin danışma organı olan Venedik Komisyonu’nun üyeliğine kabulü teşkil etmiştir. Ülkemizin de aktif destek verdiği üyelik süreci 10 Haziran 2014 tarihinde tamamlanmıştır. Ülkemiz, AB kolaylaştırıcılığında yürütülen Belgrad-Priştine diyalog sürecini de kararlılıkla desteklemektedir. Son olarak 1- 3 Mayıs 2014 tarihlerinde Priştine’de ülkeler arasında “Bilişim Teknolojileri Alanında İşbirliğine İlişkin Mutabakat Muhtırası” ve “Diplomatik Misyona ve Konsolosluk Mensuplarının Bakmakla Yükümlü Oldukları Kişilerin Kazanç Getirici Bir İşte Çalışmaları Hakkında Anlaşma” (İkili İstihdam Anlaşması) imzalanmıştır.

Arnavutluk’la siyasi ve ekonomik ilişkilerimize ilaveten, askeri ve güvenlik alanlarındaki işbirliğimiz de münasebetlerimizin önemli bir boyutunu oluşturmaktadır. Arnavutluk’la ticaret hacmimiz 2013 yılında 350 milyon Dolar seviyesinde gerçekleşmiştir. Arnavutluk’taki Türk yatırımları 1 milyar Dolar’ı aşmış olup, ülkemiz yatırım hacminde İtalya ve Yunanistan’dan sonra üçüncü sıradadır. Ayrıca 2013 yılında ülkemizi 65.000 Arnavut turist ziyaret etmiştir.

Uzun bir tarihi birlikteliği ve kültürel mirası paylaştığımız Balkanlar’da, halihazırda en büyük Türk nüfusun yaşadığı komşumuz Bulgaristan’la ülkemiz arasında siyasi sorun bulunmamaktadır. Ekonomik açıdan bakıldığında ise, Türkiye için Bulgaristan, Batı, Orta

ve Doğu Avrupa'ya, Bulgaristan için Türkiye ise, Kafkaslar, Orta Asya ve Orta Doğu'ya açılan birer kapıdır. Bulgaristan'la 2012 yılında tesis edilen Yüksek Düzeyli İşbirliği Konseyi (YDİK) iki ülke ilişkileri açısından bir dönüm noktası teşkil etmiştir. Küresel krizin etkisiyle azalan ikili ticaret hacmimiz, 2013 yılında, kriz öncesindeki seviyesini geçerek 4,7 milyar Dolar'ı aşmıştır. Ülkemiz RF, Almanya ve İtalya'dan sonra, Bulgaristan'ın dördüncü ticaret ortağıdır.

Türkiye, 2006 yılında bağımsızlığını ilan eden Karadağ'ı tanıyarak, diplomatik ilişki tesis eden ilk ülkelerden biri olup, Karadağ'da Büyükelçiliğimiz 2008 yılında açılmıştır. Avrupa ve Avrupa-Atlantik kurumlarıyla entegrasyonuna destek vermekte olduğumuz Karadağ, AB'ye katılım müzakerelerine başlamış olup, NATO üyeliği yolunda hızla ilerleyen, birbiriyle uyum içindeki çok etnikli ve çok dinli toplumsal yapısıyla bölgesinde örnek bir ülke konumundadır. Bugün bir bölümü Karadağ sınırları içinde yer alan Sancak bölgesinden çeşitli tarihlerde ülkemize göç eden birçok vatandaşımızın mevcudiyeti ve halen Karadağ Sancakı'nda yaşayan Boşnak topluluğuyla mevcut tarihi, kültürel ve insani bağlarımız, ikili ilişkilerimizin geliştirilmesine de katkıda bulunmaktadır. İki ülke arasındaki ilişkilerin ekonomik alanda da geliştirilmesi ve bu bağlamda mevcut potansiyelin en iyi şekilde kullanılması, çerçevesinde Türkiye, doğrudan yatırımlar kanalıyla Karadağ'ın ekonomik gelişimine destek olmaya çalışmakta ve Türk özel sektörünü bu doğrultuda teşvik etmeye devam etmektedir. 2013 yılında Karadağ'la ikili ticaret hacmimiz 40 milyon Dolar seviyesinde gerçekleşmiştir (www.mfa.gov.tr).

Türkiye, bölgede barış ve istikrarın korunması bakımından oynayabileceği önemli rolün bilincinde olarak, Hırvatistan'ın bağımsızlığını ilk tanıyan ülkeler arasında yer almış; bu ülkeyle yakın ilişkiler kurmaya özen göstermiştir. Avrupa ve Avrupa-Atlantik kurumlarıyla bütünleşme hedefini 2009 yılında NATO üyesi, 2013 yılında da AB üyesi olarak gerçekleştiren Hırvatistan'ın bu başarısı, aynı hedefi benimseyen diğer bölge ülkeleri için örnek oluşturmaktadır. Hırvatistan'la ekonomik ve ticari ilişkilerin daha da geliştirilmesi ve çeşitlendirilmesi hedeflerimiz arasındadır. 2013 yılında Hırvatistan'la ikili ticaretimiz 395 milyon Dolar seviyesinde gerçekleşmiştir (www.mfa.gov.tr).

Ülkemiz ile Romanya arasında kökleri tarihe dayanan güçlü siyasi, ekonomik, kültürel ve insani bağlar bulunmaktadır. İlişkilerimizin her alanda daha da ileriye

götürülmesine yönelik karşılıklı irade çerçevesinde, Romanya, ülkemizin AB'ye tam üyeliğini her platformda ve en üst seviyede bir devlet politikası olarak desteklemektedir. Ekonomik ve ticari ilişkilerimiz Romanya'yla işbirliğimizin çok önemli bir boyutunu teşkil etmektedir. Türkiye ve Romanya, Balkanlar'da birbirlerinin en büyük ticaret ortağı konumunda olup, 2013 yılında ticaret hacmimiz 6,2 milyar Dolar'ı aşmıştır. Romanya'daki Türk yatırımları da, üçüncü ülkeler üzerinden gelenlerle beraber toplam 5,5 milyar Dolar seviyesine ulaşmıştır. Halihazırda Romanya'da 7.000 civarında Türk firması aktif olarak faaliyet göstermektedir. Romanya'da Türk ve Tatar Türklerinin sayısının 70.000 civarında olduğu tahmin edilmektedir (www.mfa.gov.tr).

Bağımsızlığını kazanmasından bu yana dostane ilişkiler içinde bulunduğumuz Slovenya'yla ikili ilişkilerimiz, 2011 yılında imzalanan bir anlaşmayla stratejik ortaklık seviyesine taşınmıştır. Slovenya, ülkemizin AB üyeliğini her seviyede desteklemekte ve bu tutumunu açıkça, her düzeyde ifade etmektedir. Ülkemiz, Slovenya Hükümeti tarafından karşılıklı yatırımlar bakımından stratejik önemi haiz ülkeler arasında gösterilmektedir. Bu çerçevede, çeşitli alanlarda yakın dostluk bağlarına sahip iki ülke arasında ekonomik ve ticari ilişkilerin daha da geliştirilmesi ve çeşitlendirilmesi hedeflerimiz arasındadır. 2013 yılında Slovenya'yla ikili ticaret hacmimiz 971 milyon Dolar seviyesinde gerçekleşmiştir (www.mfa.gov.tr).

3.6. Sivil Toplum Kuruluşları ve Çoğulcu Demokrasi Yaklaşımları

Türkiye'de sivil toplum özellikle 1980 sonrasında çeşitli iç ve dış etkenlerin sonucunda canlanmış; akademik, toplumsal ve siyasal söylemler içinde gittikçe daha fazla yer almaya başlamıştır. Sivil toplum faaliyetleri ülke genelinde artarken; sivil toplum kuruluşları toplumsal değişimin önemli aktörleri konumuna yükselmiştir.

Türkiye Cumhuriyeti mevzuatında sivil toplum kuruluşu (STK) şeklinde hukuki bir tanım bulunmamakta ve kar amacı gütmeyen/gönüllü kuruluş tanımı kullanıldığında akıllara ilk olarak dernek ve vakıflar gelmektedir.

Dernekler yasal olarak “belirli ve ortak bir amacı gerçekleştirmek üzere, en az yedi gerçek veya tüzel kişinin, bilgi ve çalışmalarını sürekli olarak birleştirmek suretiyle oluşturdukları tüzel bir kişiliğe sahip topluluklar” olarak tanımlanmakta ve bu amacın

“kazanç paylaşma dışında ve kanunlarla yasaklanmamış” olması bu tanım içinde vurgulanmaktadır. Bir diğer deyişle dernekler gerçek ve/veya tüzel kişilerin oluşturduğu üyelik temelli topluluklardır.

Öte yandan Vakıflar “belirli kişiler veya kurumlarca ve belli şartlarla ve resmî bir yolla tahsis edilen mülk veya paraya bir hizmetin gelecekte de yapılması için kurulmuş, tüzel kişilikleri olan kuruluşlardır”. Diğer deyişle vakıflar sosyal amaçlara yönlendirilmiş mal/varlık temelli topluluklardır.

Sendikalar “işçilerin veya işverenlerin çalışma ilişkilerinde, ortak ekonomik ve sosyal hak ve menfaatlerini korumak ve geliştirmek için meydana getirdikleri tüzel kişiliğe sahip kuruluşlardır”.

Meslek örgütleri “belli bir mesleğe mensup olanların müşterek ihtiyaçlarını karşılamak, meslekî faaliyetlerini kolaylaştırmak, mesleğin genel menfaatlere uygun olarak gelişmesini sağlamak ve meslek disiplini ve ahlâkını korumak maksadı ile kanunla kurulan ve organları kendi üyeleri tarafından kanunda gösterilen usullere göre yargı gözetimi altında, gizli oyla seçilen kamu tüzel kişilikleridir”.

Kooperatifler Kanunu kooperatifleri, “Tüzel kişiliği haiz olmak üzere ortaklarının belirli ekonomik menfaatlerini ve özellikle meslek ve geçimlerine ait ihtiyaçlarını karşılıklı yardım, dayanışma ve kefalet suretiyle sağlayıp korumak amacıyla gerçek ve kamu tüzel kişileri ile özel idareler, belediyeler, köyler, cemiyetler ve dernekler tarafından kurulan değişir ortaklı ve değişir sermayeli teşekküllere kooperatif denir” şeklinde tanımlamaktadır. Kooperatifler üyelik temelli kuruluşlar olup esas amaçları üyelerine ekonomik fayda sağlamaktır. Ancak ülkemizde birçok sosyal amaca yönelik çalışan kooperatif bulunmaktadır.

Birlikler (veya federasyonlar ve konfederasyonlar) derneklerin, vakıfların, kooperatiflerin, sendikaların ya da meslek kuruluşlarının bir araya gelerek oluşturdukları üst kuruluşlardır. Dernek statüsünde yer alırlar. Yukarıda listelenen tüm sivil toplum örgütlenmeleri, uygulamada sivil toplumun “gönüllülük” ve “kar amacı gütmeme” esaslarıyla birebir örtüşmemektedir. Örneğin, Türkiye’de bazı sendikalar ve meslek örgütleri özel kanunla kurulmaktadır ve bu kuruluşlara üyelik gönüllü değil, yasal zorunluluktur.

Kooperatifler ise özünde kar amacı güden yapılar olduğundan sivil toplumun “kar amacı gütmeme/kar dağıtmama” esasını birebir karşılamamaktadır (İçduygu, Meydanoglu ve Sert, 2011).

Farklı yasal statüler açısından bakıldığında Türkiye’de beş tür sivil toplum örgütlenmesi ortaya çıkmaktadır (Tablo 4):

1. Dernekler,
2. Vakıflar,
3. Sendikalar,
4. Meslek örgütleri,
5. Kooperatifler ve birlikler.

Tablo 4: Türkiyede Sivil Toplum Örgütleri ve Oranları

Yasal Statu	Sayı	%
Dernek	86031	56,01
Vakıf	4547	2,96
İşçi Sendikası	94	0,06
Kamu İşçi Sendikaları	93	0,06
Meslek Odaları	4749	3,09
Kooperatifler	58090	37,82

Türkiye’de sivil toplum kavramı tartışmalarında, 1990’lı yılların sonlarından başlayarak 2000’li yıllar boyunca da egemen olan fikir sivil toplumu, çeşitli ekonomik, toplumsal ve siyasal işlevleri olan geniş bir alan içindeki örgütsel yaşam olarak nitelemektedir.

İşlevleri açısından bakıldığında sivil toplum;

Toplumsal sorunları çözmede etkin bir araç olarak görülür.

Bu çözümlerin oluşturulması sürecinde başta devlet olmak üzere farklı siyasal, toplumsal ve ekonomik aktörlerle işbirliği yapar.

Böylece “etkin ve aktif yurttaşlık” kurumunun varoluşunu sağlar.

Yurttaş katılımının günübirlik ve dolaysız sağlanması ile iyi işleyen liberal bir demokrasiye katkıda bulunur,

Bu katkı özellikle devletin etkinliklerine gereklilik, verimlilik, meşruluk ve şeffaflık getirmede önemlidir,

Ayrıca var olan farklı ekonomik, toplumsal ve siyasal aktörler arasında demokratik, adil ve katılımcı bir müzakere ortamı yaratılmasına yardımcı olur.

Sivil toplumun son yüzyıl içinde şekillenen ve dönüşen modern Türkiye’nin toplumsal ve siyasal tarihine paralel olarak farklı dönemler içinde farklı konumlar alarak geliştiği görülmektedir. Bu gelişmeyi beş farklı tarihsel dönem içinde ele almak mümkündür: 1923-1945, 1945-1960, 1960-1980, 1980-2000 ve 2000 sonrası:

1923-1945 Dönemi: Türkiye’de sivil toplum örgütlenmeleri anayasal bir hak olarak ilk kez 1908 Anayasası ile ortaya çıkmıştır. Bu örgütlenmelerin ayrıntılarını düzenleyen 1909 tarihli Cemiyetler Kanunu, 1938 yılında yeni Cemiyetler Kanunu’nun çıkışına kadar yürürlükte kalmış ve böylece Cumhuriyet’in ilk 15 yılı içinde de ülkede sivil toplum hayatını düzenleyen temel belge olmuştur. 1923’de Türkiye Cumhuriyeti’nin bağımsız bir modern ulus-devlet olarak ortaya çıkışı ile başlayan dönemde sivil toplumun modern bir ulus kurma çabası içindeki devletle organik bir bağ içinde yaşadığı görülmektedir. Bu bağlamda devlet

sivil toplumu kendi ideolojik aygıtı içinde modernleşmeyi pekiştiren bir araç olarak değerlendirmiştir. Bu sebeple bu dönemde sivil toplum örgütlenmelerinin tabandan geliştiğini söylemek zordur: bir yandan tek parti rejimi üzerine kurulan merkezi otoriter bir devlet anlayışı, diğer yandan ise neredeyse her on kişiden dokuzunun kırdan yaşadığı tarımsal ve geleneksel bir toplum yapısı hakimdir. Bu bağlamda devlet bir taraftan modernleşmeyle uyumlu bir örgütsel yaşamı hayata geçirip desteklemiş, diğer taraftan da kendi gündemine aykırı bir örgütsel yaşamın gelişmesinin önüne set çekmiştir. Bu tutum, Cumhuriyetin sonraki dönemlerinde de büyük ölçüde devam etmiştir.

1945-1960 Dönemi: 1945’de çok partili demokratik sisteme geçilmesi örgütlenme özgürlüğü açısından önemli bir kırılma noktası olarak görülebilir. Örneğin, 1946 Dernekler Yasası göreceli olarak sivil toplum alanındaki özgürlükleri genişletmiş, böylece hem dernek hem sendika etkinliklerinde bir canlanma gözlenmiştir. 1950’de Demokrat Parti’nin iktidara gelmesi ülkenin çephelelerindeki toplumsal sınıflara merkezde temsil gücü vermiş; “göreceli daha sivil ve tabandan bir sivil katılım sağlayarak” bireysel hak ve özgürlüklerin gelişimine katkıda bulunmuştur. Ayrıca, bu dönemde yaşanan toplumsal ve ekonomik dönüşümler sonucunda Türkiye daha kentli ve endüstriyel açıdan daha gelişmiş bir ülke haline gelmiş ve böylece yurttaşların sivil toplum alanında örgütlenme eğilimleri artmıştır. Ancak bu yıllarda da devlet-merkezli ve yukarıdan-aşağıya modernleşme düşüncesi egemenliğini korumuş; siyasal ve toplumsal kültür içinde sivil toplum alanının tabandan gelişmesini sağlayacak bir anlayış gelişmemiştir.

1950-1960 yılları arasında devlet aygıtını elinde tutan Demokrat Parti iktidarı kendi görüşlerine aykırı sivil toplum örgütlenmelerine karşı baskıcı bir tavır izlemiştir. Örneğin, ülkenin sanayileşmesiyle paralel olarak 1952 yılında kurulan Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu’nun (Türk-İş) uluslararası bir işçi örgütüne üyeliği hükümet tarafından defalarca onaylanmamıştır. Bu örnek, 1945-1960 döneminde ülkenin ekonomik ve toplumsal dinamiklerinin sivil toplumun gelişmesi açısından belirli bir düzeye geldiğine; ancak siyasal düzeyde bu gelişmeyle uyumlu adımlar atılamadığına işaret etmektedir. Kısacası toplumsal yaşamda devletin ağırlığı ve denetimi, 1945-sonrası dönemdeki çok-partili parlamenter demokrasiye geçiş sürecinde de devam etmiş; bu durum sivil toplum örgütlenmelerinin kısır kalmasına neden olmuştur.

1960-1980 Dönemi: Bu dönem içinde güçlü-devlet yapısını temsil eden silahlı kuvvetler parlamenter yaşama üç kere (1960-1971-1980) müdahale etmiştir. Askeri darbeler demokrasinin gelişmesini ciddi bir sekteye uğrattırırken, hem örgütsel yaşam üzerinde, hem de katılımcı siyasi kültür üzerinde olumsuz etkiler yaratmıştır. Güvenlik ideolojisinin demokrasinin önüne geçtiği, çok partili parlamenter demokrasinin kesintiye uğradığı, bireysel hak ve özgürlüklerin kısıtlandığı ve örgütlü yaşama katılımının engellendiği askeri darbeler, Türkiye’de devleti topluma karşı güçlü kılma işlevini görmüşlerdir. 1960 darbesi Türkiye’nin henüz gelişmemiş çok partili demokratik rejimine ve dolayısıyla demokratikleşme sürecine ciddi zarar vermiş olsa da 1961 Anayasası ülkedeki örgütlenme özgürlüklerinin önünü açarak sivil toplum alanının genişlemesini sağlamıştır. 1961 anayasası bunu çoğulculuğa dayanan liberal bir demokratik sistemin oluşması için bireysel hak ve özgürlükleri öngören anlayışıyla sağlamıştır. Bu dönemde başta sendikal hareketin kurumsallaşması olmak üzere, dernekleşme oranlarının arttığı, köylü ve kentli sınıfların toplumsal hareketler içinde yer aldığı görülmektedir. Ayrıca yaşanan hızlı kentleşme ve sanayileşme beraberinde yeni kentli kitlelerin artan örgütlenme taleplerini getirmiş ve sivil toplum alanının bir ölçüde de olsa tabandan gelişmesini sağlamıştır. Bu dönemde örgütsel yapı meslek odalarını, sendikaları ve hemşeri örgütlerini de kapsar hale gelmiştir. 1960’lardaki bu dönüşüm önce 1971, sonra da 1980 askeri müdahaleleri ile duraklamış; 1961 Anayasası’ndaki temel hak ve özgürlüklerin kullanım biçimleri kısıtlanarak örgütlenme hakkı başta olmak üzere demokratik hakların kullanımı sınırlandırılmıştır. Sonuçta, 1960’lardan 1980’lere uzanan yıllarda sivil toplumun gelişimine yönelik bazı özgürlükçü adımlar atılsa da, devlet-temelli ve devlet-merkezli modernleşme süreci ülkede sivil toplumun tabandan gelişimine izin vermemiştir. Dahası, mevcut örgütsel yapılar sivil toplumun gelişiminden ziyade devlet denetimini sağlayan bir yapı halini almıştır. Siyasi partiler de benzer şekilde devlet denetimine karşı mücadele etmek yerine, örgütsel yaşama kendi çıkarlarını gerçekleştirmeye yönelik araçlar olarak yaklaşmıştır.

1980-2000 Dönemi: 1980 darbesi ve askeri rejiminin sivil topluma yaklaşımı son derece baskıcı olmuştur. neredeyse tüm sivil toplum örgütlerinin faaliyetleri bir süreliğine durdurulmuş; pek çok sivil toplum kuruluşu ise tamamen kapatılmıştır. 1982 Anayasası demokrasiye yeniden dönüşün simgesi olduysa da, bu anayasanın ülkedeki örgütlenme özgürlüğünün önünü açtığını söylemek mümkün değildir. 1982 Anayasası’nda 1961

Anayasası'nın yurttaşlara sağladığı hak ve özgürlükler konusunda sayısız sınırlamaya gidilmiş; devletin yurttaş karşısındaki sınırlayıcı gücü artırılmış; dernek çalışmaları, sendikal etkinlikler ve hatta siyasi parti örgütlenmeleri sıkı denetim ve kontrol mekanizmalarına tabi olmuştur. 1983 yılında yürürlüğe giren yeni Dernekler Yasası da bu rejimin yasakçı ve vesayetçi ideolojisinin devamını yansıtmıştır. Bu kapsamda pek çok devlet memurunun derneklere üyelik hakları kısıtlanmış; devlete derneklerin çalışmalarını kontrol etme ve durdurma yetkileri verilmiştir. 1983 seçimleri ile biçimsel olarak demokrasiye geçilse de, 1982 Anayasası'nın yarattığı kısıtlayıcı ortamda sivil toplum örgütlenmelerinin yeniden canlanması oldukça uzun zaman almıştır. Örgütsel yaşamın nitelik ve nicelik olarak canlanıp önem kazanması 1990'lı yıllarla birlikte olmuştur. 1995'de 1982 Anayasası'nın dernek kurma özgürlüğünü düzenleyen 33. maddesinde yapılan değişiklik 1990'ların ortasında başlayan demokratikleşme yolundaki dönüşümün bir parçasıdır. Ayrıca, 1980'den sonra bazı iç ve dış etkenler askeri rejimle sekteye uğrayan demokratik sistemin yeniden kurulmasına katkıda bulunmuş ve devletin toplumsal yaşam üzerindeki etkisinin azalmasına yol açmıştır. Bu bağlamda Türkiye'de sivil toplumun devlet denetimi dışında gelişimini sağlayan üç temel etken sayılabilir: ekonomide serbest Pazar temelli ihracata yönelik sanayileşmeye geçiş, siyasal ve kültürel yaşamda ortaya çıkan dinsel ve etnik temelli kimlik talepleri ile küreselleşme sürecinin getirdiği dinamikler. Son olarak, küreselleşme sürecinin de etkisiyle bu dönemin sonunda sivil toplum alanında ulusal nitelikten daha bölgesel ve küresel bir yaklaşım ve faaliyet düzeyine geçildiği de görülmektedir.

2000 Sonrası Dönem: 2000'li yıllarda Türkiye'de sivil toplum alanının dinamiklerini 1990'lı yılların sonundan devralınan ve ülke genelinde sivil toplum etkinliğinin artmasına yol açan bir dizi olgu belirlemiştir. Bu bağlamdaki önemli değişim ve dönüşümlerin başında, yirmi bine yakın insanın ölümüne yol açan 1999 Marmara ve Kaynaşlı depremleri gelir. Bu doğal afetler hem arama ve kurtarma çalışmaları, hem de insani yardımlar temelinde toplumda sivil topluma karşı ilgi ve güveni artırmıştır. Bir yandan da, sadece devlete dayalı bir modernleşme ve kalkınma anlayışının, toplumsal sorunlara etkili çözüm üretmede yeterli olamayacağı gerçeğini ortaya çıkarmıştır. Ayrıca, 2000'li yıllarda sivil toplumun devinimine katkıda bulunan süreçler ve toplumsal olaylar arasında kimlik siyaseti temelli iki olgu öne çıkmaktadır: 28 Şubat 1997 tarihli postmodern darbeden Adalet ve Kalkınma Partisi'nin 2002 seçim zaferine uzanan çizgide laik- İslamcı bölünmesi ve Kürt sorununun süregelen

gerginliği. Son olarak 1999'da Avrupa Birliği üyeliğine adaylığı onaylanan Türkiye'nin 2004 yılı sonunda "Kopenhag siyasi kriterlerini karşıladığına karar verilmesiyle" 2005 yılında üyelik müzakerelerine başlaması süreci hiç şüphesiz sivil toplum alanında belirgin bir canlanmayı da beraberinde getirmiştir. "Demokrasi, hukukun üstünlüğü, insan hakları ve azınlıklara saygı gösterilmesini ve korunmasını garanti eden kurumların varlığı" anlamına gelen Kopenhag siyasi kriterlerini sağlamak için, 2001 yılından başlayarak 2005 yılına kadar olan dönem içinde yapılan Anayasa değişiklikleri ve çeşitli yeni yasal düzenlemeler hak ve özgürlük alanlarını genişletmiştir. Ayrıca sivil toplum kuruluşlarını doğrudan ilgilendiren kanunlarda köklü reformlara gidilmiş; yeni ve büyük miktarda fon kaynakları ortaya çıkmıştır. 2000'li yıllar Türkiye'de genel anlamıyla liberal demokrasilerde olduğu gibi bir sivil toplumun alanının belirginleşmeye başladığı yıllar olmuştur. Bu süreç sivil toplum örgütlenmelerinin önemini ortaya çıkarırken, bundan sonra da artacağına işaret etmektedir.

3.7. Bilgi ve İletişim Teknolojileri Yaklaşımları

Ülkemizde dışa bağımlı teknolojilerle sürdürülen bilişim sektörü; uygulayıcı rolünden sıyrılarak, kendi değerlerini üretme çabasıdadır. Bilişim alanı, yazılım ve donanım olarak değerlendirilirse; donanım alanında büyük ölçüde dışa bağımlılık olduğu, ancak aynı zamanda teknolojiyi yakından takip edip uygulayan bir ülke olduğumuz görölmektedir. Yazılım alanında ise, teknokent ve serbest bölge yasaları gibi son atılımlar ile yazılım üretiminde gözlemlenebilir bir ilerleme kaydedildiği, yazılım ihracatının da başlamış olduğu görölmektedir. Yalnızca ODTÜ Teknokent içerisinde bulunan firmaların 2003 yılında yaptığı yazılım ihracatı 10 milyon dolar olup, 2020 yılında hedeflenen rakam 800 milyon dolardır. Türkiye'de Ar-Ge harcamaları, GSYİH'nın yüzdesi olarak bakıldığında; Japonya'da %3.15, ABD'de %2.59, AB15'de % 1.95, AB25'de %1.9 iken Türkiye'de bu oran %0.65'dir (www.emo.org.tr).

Dünyada ve Türkiye'de, hizmet pazarına 90'lı yılların başında giriş yapan GSM hizmet sektörü çok geçmeden hızla büyüyerek gelişmiştir. Türkiye'de 1994 yılında, önce Turkcell ve ardından Telsim GSM operatörleri faaliyet göstermeye başlamıştır. GSM sektörü, aynı yılda 80.000 aboneye ulaşmıştır. 2000 yılında ise Aria ve Aycell'in pazara girmesiyle operatör sayısı dört olmuştur. 2004 yılında Aycell ve Aria, TT&TiM çatısı altında Avea markasıyla birleşmişlerdir. Böylece GSM sektöründeki operatör sayısı üçe inmiştir.

Mart 2013 itibarıyla Türkiye’de yaklaşık %89,815 penetrasyon oranına karşılık gelen toplam 67.907.920 mobil abone bulunmaktadır (Meral ve Baş, 2013: 41-70).

Türkiye, 1980’li yıllarda haberleşme uydusu satın alarak, uydu işletmecisi olma kararını vermiştir ve ilk olarak 1989 yılında anahtar teslimi haberleşme uydusu projesi ihalesine çıkmıştır. Bu gelişmeyi takiben, Fransız Aerospatiale firması ile 21.12.1990 tarihinde “Türk Milli Haberleşme Uyduları Sistemi Sözleşmesi” imzalanmış, ancak, Türksat-1A uydusu, Ariane-4 fırlatıcı roketinin üçüncü kademesindeki arıza nedeniyle 24 Ocak 1994 tarihinde, Fransız Guayansındaki CSG fırlatma üssünden yapılan fırlatmada kaybedilmiştir. Yapılan anlaşmadaki sigorta hükümleri gereği, o sırada üretilmekte olan ikinci uydunun bitirilmesi hızlandırılmış ve Türksat-1B uydusu 42 derece Doğu konumuna 11 Ağustos 1994 tarihinde yerleştirilerek, 10 Ekim 1994 tarihinde hizmete girmiştir.

Türksat-1B uydusunun tesliminin hemen ardından, sözleşmenin sigorta maddelerine uygun olarak Aerospatiale Türksat A.Ş için yeni bir uydu yapmaya başlamış ve Türksat-1C uydusu 10 Temmuz 1996 yılında fırlatılıp 31.3 Doğu konumuna yerleştirilmiştir. Birinci nesil Türksat uyduları serisini takiben, Türk Telekom Genel Müdürlüğü, SpaceBus 3000B3 platformuna ve 32 adet yüksek güçlü Ku bandı transponder’a sahip Türksat -2A (Eurasiasat) uydusunun yaptırılmasına 1998 başı itibarıyla karar vermiş ve uydu 2000 yılının ortalarında fırlatılarak yine 42 derece Doğu konumuna yerleştirilerek 1 Şubat 2001 tarihinde göreve başlamıştır.

Zaman içinde görev ömürlerinin sonuna gelen Türksat-1B ve Türksat-1C uyduları mezar yörüngeye çekilerek salınma bırakılırken, Türksat A.Ş. firmasının 2006 yılında açtığı Türksat -3A uydusunun ihalesini Fransız-İtalyan ortaklığı olan Thales Alenia Space firması kazanmış ve 13 Haziran 2008’de uzaya gönderilen Türksat-3A uydusu 16 Temmuz 2008 günü faaliyete başlamıştır. Yaklaşık 25 Türk mühendisin de üretim aşamalarında bulunarak eğitim aldığı proje ile gelecek nesil Türksat haberleşme uydularının kısmen Türkiye’de üretim yeteneği kazanılması amaçlanmıştır.

Türksat A.Ş. halen yine ihale ile alınması planlanan Türksat-4A haberleşme uydusu ve kısmen Türkiye’de birleştirilmesi planlanan Türksat-5A haberleşme uydusu projelerini geliştirmektedir. Gözlem uyduları üretim teknolojisi kazanmak için eski adı ile TÜBİTAK

Bilgi Teknolojileri ve Elektronik Araştırma Enstitüsü (TÜBİTAK BİLTEN-bugünkü adıyla TÜBİTAK UZAY) tarafından DPT finansmanı ile bir teknoloji transferi projesi başlatılmıştır. Proje 2001 yılında yürürlüğe girmiş, proje kapsamında Türk mühendis ve teknisyenler işbaşı eğitimi alarak mini/mikro uydu tasarımı ve üretimi konusunda tecrübe kazanmış, TÜBİTAK BİLTEN tesislerinde uydu tasarımı, üretimi, testleri ve işletimi için gerekli altyapı oluşturulmaya başlanmıştır.

Proje kapsamında geliştirilen ve üretilen BiLSAT uydusu, 27.09.2003 tarihinde Rusya'nın Plesetsk üssünden fırlatılmış ve yörüngeye yerleştirilmiştir. BiLSAT uydusu, mevcut durumda görevini tamamlamış durumdadır. BiLSAT Projesini takiben başlatılan RASAT Projesi ile, kazanılan yeteneğin kullanılması ve Türkiye'de tasarlanıp üretilen ilk uydunun yapılması amaçlanmıştır (Gençay, 2009).

3.8. Yeni Medya Teknolojileri Yaklaşımları

Günümüzde, yeni iletişim ortamlarına topyekün olarak Yeni Medya denilmektedir. Yeni medya ya da daha açıklayıcı adıyla Yeni Ortamlar, açıklanması pek de kolay olmayan bir kavramdır. Bunun için konuyu biraz irdelemek gerekmektedir. Yeni Medya kavramı 1970'lerde, bilgi ve iletişim tabanlı araştırmalarda, sosyal, psikolojik, ekonomik, politik ve kültürel çalışmalar yapan araştırmacılar tarafından ortaya atılmış bir kavramdır. Ancak 70'lerde değinilen anlam, 90'larda müthiş bir ivme kazanan bilgisayar ve internet teknolojisi ile birlikte genişlemiş ve farklı boyutlara ulaşmıştır.

Bazı yazarlar ve araştırmacılar yeni medyayı bir teknoloji listesi ile gayet basit bir biçimde açıklamışlardır ve CD-ROM, HTML, akan ortam, sayısal video düzenleme, ağ uygulamaları, DVD video, multimedya gibi ortamlara yeni medya demişlerdir. Her ne kadar bu tespit çok yanlış olarak gözükmese de biraz kısıtlı ve eksik görünmektedir. Böylesi bir durumda her geçen sene içerisinde gelişme gösteren bu teknolojilere yeni bir tanımlama getirmek gerekecektir. Bunun yanı sıra eski ve yeni medya arasındaki farkları ortaya koymak gerekmektedir. Bir başka deyişle yeni medyayı “yeni” yapan temel presipleri ve özellikleri gözden geçirmek lazımdır.

Yeni medyanın beş temel niteliği vardır. Bunlar:

1. Sayısal Temsil
2. Modülerlik
3. Otomasyon
4. Değişkenlik
5. Kod Çevrimi

Sayısal temsil, ortamın kodlardan, yani matematiksel simge ve algoritmalarından oluşmasıdır. Böylece yeni ortamdaki bütün veriler sayılabilir ve programlanabilir bir hale gelerek daha tutarlı davranmaktadır. Modülerlik, yeni medyanın ortaya konuluş şekilleriyle doğrudan ilintilidir. Bir web sayfasını örnek alacak olursak, görüntüler, sesler, yazı gibi elemanlar ayrı ayrı özelliklere sahiptir. Bunların bir araya gelip oluşturduğu web sayfasında bir değişiklik yapılmak istendiğinde her eleman üzerinde bu değişiklik ayrı ayrı yapılmaktadır bu da modülerliği getirmektedir. Otomasyon, yeni medyanın kullanıcı olmadan üretebildikleri etkinlikleri simgelemektedir.

İçinde yaşadığımız dünyayı kökünden değiştiren yeni medyanın üç ana özelliği bulunmaktadır. Richard Rogers'ın ortaya koymuş olduğu bu üç ana özelliği şu şekilde sıralamak mümkündür:

1. Etkileşim (Interaction): İletişim sürecinde etkileşimin varlığına gerek duyulmaktadır. Bu sayede hem alıcı hem de verici birbirinden etkilenmektedir.
2. Kitlesizleştirme (Demassification): Büyük bir kullanıcı grubu içinde her bireyle özel mesaj değişimi yapılabilmesini sağlayacak kadar kitlesizleştirici olabilmektedir. Bu sayede herkese farklı mesajlar gönderilebilmektedir.
3. Eşzamansızlık (Asekron): Yeni iletişim teknolojileri bireye istediği zamanda mesaj gönderme veya alma imkanını sağlamaktadır. Aynı andalık gerekliliğini ortadan kaldırır.

Bu üç temel özellik içerisinde şüphesiz en önemli rolü etkileşim üstlenmektedir. Geleneksel medyada bireyler pasif (edilgen) bir durumda iken yeni medya ile aktif (etken) bir duruma gelmişlerdir. Bu sayede, kaynaktan alıcıya gönderilen bilgi akışı çift taraflı bir boyut kazanmış ve alıcı da kaynak durumuna geçerek bilgi akış sürecinde aktif bir konuma

gelmiştir. Şüphesiz ki yeni medyanın etkileşimli bir boyut kazanmasındaki en önemli rolü, internet üstlenmiştir.

Yeni medya, internet zeminine oturmakla birlikte, sayısal teknolojilerle birlikte bütünleşmektedir. Gündelik hayatta yeni medyanın kullanımını birkaç örnekle açıklamak mümkündür. Bireylerin cep ve tablet bilgisayarları ile gazete okuyabilmeleri, cep telefonlarından okudukları haberlere yorum yapabilmeleri, çektikleri fotoğraları saniyesinde sosyal ağlar aracılığıyla paylaşabilmeleri yenimedya çağının en önemli göstergeleridir. Bilgisayar teknolojilerinin yanında internetin gelişimi ve yaygın kullanımı da yeni medyanın özelliklerinin oluşmasını sağlamıştır. Günümüzde internet, bilgisayarları ve hatta diğer kitleiletişim araçlarını birbirine bağlayacak potansiyele sahiptir. Bu noktada birbirine bağlanan sadece bilgisayarlar ve kitle iletişim araçları değildir. İnternet bağlantısı aracılığıyla her türlü metin ve sayısal veri, hareketli ya da durağan görüntü, müzik ve ses içerikleri paylaşılabilen, bir noktadan diğerine aktarılabilir .⁵²

Bu noktada Türkiye’de yeni medya ortamlarının kullanımı ile ilgili son yıllardaki sayısal verilere kısaca göz atmakta fayda vardır. TÜİK 2013 verilerine göre İnternet erişimi olan bireylerin yüzde 73,2’si İnternet’i, sosyal gruplara katılmak amacıyla kullanmaktadır. Araştırmada dikkat çeken bir nokta olarak kentte bu oranın yüzde 72,1 iken, kırdada bu oranın yüzde 78,3 olmasıdır. Aynı araştırmada bir önceki yıla göre İnternet’i haber okuma, haber alma amaçlı kullananların sayısının arttığı görülmektedir.

2012 yılında oran yüzde 72,5 iken 2013 yılında bu oranın yüzde 75,6’ya yükseldiği görülmektedir. Türkiye sosyal medya ortamlarının kullanımı bakımından dünyada en üst sıralarında yer almaktadır. Financial Times tarafından derlenen ve Webrazzi tarafından yayınlanan Twitter kullanım rakamlarına göre Türkiye, Twitter’ın İnternet kullanıcıları arasında yaygın olduğu ülkedir.

Türkiye'nin İnternet popülasyonunun yüzde 31.10'u Twitter kullanmaktadır. Derlenen bu rakamlara göre İnternet nüfusunun 36.455,000 olduğu Türkiye'de Twitter kullanıcı sayısı 11.337,505'tir.

TTNet tarafından yapılan araştırmaya göre ise geçtiğimiz 2014 Şubat ayında Türkiye'de Facebook kullanıcı sayısının 32 milyonu aştığı belirtilmiştir. Google+ kullanıcı 1 milyon, Twitter kullanıcı 6 milyon ve LinkedIn kullanıcı 1 milyon civarındadır.

New York niversitesi'nin yaptığı bir araştırmaya göre, Türkiye'den sosyal medya kullanımının, benzer olaylarda diğer ülke yurttaşlarının sosyal medya faaliyetlerine kıyasla yüksek olduğu ortaya konulmuştur.

3.9. Yurt İçi Bölgesel Lokasyonlar ve Jeopolitik Yaklaşımlar

Marmara Bölgesi, lke ekonomisi ve sanayiinde önemli yer tutar. Endüstriyel retim ülke bazında %50'si burada gerçekleşir. Özellikle İstanbul, Kocaeli ve Bursa ekonomide büyük önem taşır. Bölge Orta Doğu-Asya- Avrupa üçgeninde ulaştırma sektöründe de kilit konumdadır. Türkiye dhilinde imalat sanayiinin büyük kısmı yine bu üç şehirdedir. Sanayinin yanı sıra sebze meyve ve diğer tarımsal üretim de büyük payı vardır. Türkiye genelindeki GSYH'deki payı % 37'dir.

Son yapılan sayımlara göre Türkiye nüfusunun takriben % 25'i burada yaşamaktadır. Bölgede okuma yazma oranı % 91'in üzerindedir. Ayrıca lke bazında bilim adamı potansiyelinin üçte biri bu bölgede yaşar. Bölge, finans, turizm, güzel sanatlar ve medya açısından bir cazibe merkezi durumundadır.

İstanbul'da sayıları az da olsa Yahudi, Rum ve Ermeni vatandaşlarımız yaşamaktadır. Bölgenin gelir seviyesi ve sosyal açıdan kozmopolitik yapısı, birçok siyasi örgütün kolaylıkla barınmasını sağlamaktadır. Bununla birlikte her hangi bir güvenlik ihtiyaı gerektiğinde birlik ve beraberliğin sağlanması bir problemle karşılaşılmayacağı değerlendirilmektedir. Siyasi başkenti Ankara olan ülkemizin ekonomik başkenti İstanbul'dur.

Bölge açılmakta olduğu Ege Denizi ve onunla irtibatlı olan Akdeniz sayesinde, Asya Kıtası'nı Atlas Okyanusu'na bağlamaktadır. Böylece gerek Asya devletlerinin gerekse Türkiye'nin, bu denizlerle irtibatlı olan devletlerle siyasi, askeri, ekonomik ve kültürel alanlardaki direkt temasını sağlar.

Ege Bölgesi, adalar ile birlikte Çanakkale Boğazı'nı, Ege Denizi, Doğu Akdeniz ve Süveyş Kanalını kontrol eder. Bölge, Trakya ve Marmara bölgesinin güneyini emniyete alır, bu bölgenin jeopolitik değerini tamamlar.

Bölgede yer alan İzmir, Türkiye'nin önemli ihracat limanlarından biri durumundadır. Bölgenin gelişmiş endüstri yapısı, endüstri bitkileri ve büyük üretim kapasitesine sahip olması nedeniyle, Türkiye'nin ihracatında önemli bir paya sahiptir. Ayrıca ekonomik ve ticari faaliyetlerindeki önemli gelişmeler ileri ekonomik ve ticari zenginliğini daha da artırmıştır ve Türkiye'nin önemli bir turizm bölgesi haline gelmiştir.

İmalat sanayindeki katma değeri, Türkiye genelinin %11'ini teşkil etmektedir. Bölgeden yapılan ihracat, Türkiye genelinin %21'i civarındadır. Bölgenin turizm potansiyeli, Türkiye geneline göre daha yüksektir. Türkiye nüfusunun yüzde 15,4'ü bu bölgede yaşamaktadır. Bölgede okuma yazma oranı yüzde 82'nin üzerindedir.

Bölge Megola İdea'nın hedef alanı içerisindedir. Ege Denizi, Türkiye ve Yunanistan'ın arasında bir ihtilafli bölge olarak sürekli siyasi çekişmelere sahne olmuş ve zaman zaman olmaya devam etmektedir. İki ülke arasında sorunların büyük çoğunluğu bu lokasyondan kaynaklanmaktadır.

İç Anadolu Bölgesi, yurt güvenliğinin devamlılığını sağlayan en son dayanak noktasıdır. Orta Anadolu Doğu ve Batı Anadolu'dan gelen ana istikametlerin düğümlendiği bölgedir. Ülke nüfusunun % 26.7'si bu bölgede yaşamaktadır. Başkent Ankara'nın bölgede bulunması, bu lokasyonun siyasi değerini artırır.

Mal ve hizmet üretiminde Türkiye geneline oranı: Sanayi üretiminde %26.4; Tarımsal ürünlerde %26.8; Hizmetlerde, %20.25'dir. Ekilen alanların, Türkiye geneline oranı, % 42'dir. İç Anadolu Bölgesinin GSMH' sındaki payı yüzde %21.5,'tir.

Güney Doğu Anadolu Bölgesi, Doğu Anadolu ile birlikte Orta Doğu ile Asya ve Avrupa arasında geçiş sağlayan bir yapıdadır. Dünyanın en büyük petrol rezervlerini kuzeyden kontrol eder. Güney Anadolu. Türkiye'nin Akdeniz'e kıyısı olan devletlerle denizden irtibatını sağlar. Doğu Akdeniz deniz ulaşımını kontrol eder ve kuzeyden etkili

olur. Bölge, Orta Doğu'nun en önemli su kaynağı olan Dicle ve Fırat nehirlerine ve bunların havzalarına sahiptir.

Körfez Savaşı sonrası meydana gelen gelişmeler, bölgenin önemini artırmış, büyük devletlerin çıkar çatışmalarına sahne olmuştur.

Bölgedeki üretimin Türkiye üretimine oranı, sanayi mallarında %14; tarımsal üretimde %27; hayvansal üretimde %26'dır. Ticaretin ise ülke geneline göre bölgedeki payı %12'dir. Bölgenin, Türkiye GSMH'sındaki payı % 15'tir.

Bölgede yapılan yatırımlar, Türkiye genelinin %32'sini teşkil etmektedir. Bu yatırımlar içinde en büyük payı enerji sektörü oluşturmaktadır. Bölgedeki yerleşim merkezleri dağınık bir düzen arz etmekle birlikte, son yıllarda tersine bir göç hareketi oluşmaya başlamıştır.

GAP ile bölgenin hidroelektrik enerji üretim potansiyeli, %10'lardan %25'lere ulaşacaktır. GAP, Dicle ve Fırat nehirleri üzerinde 22 adet baraj ve 19 adet hidroelektrik santralini kapsamaktadır. GAP tamamlandığında, 1,7 milyon hektar arazi sulamaya açılacak, tarım üretimi katlanacaktır. Yirmi altı bin kilometre kareden fazla bir ormanlık alanı ile Türkiye genelinin %13'üne sahiptir.

Bölge, Türkiye'nin petrol, kömür, krom ve bakır üretiminde söz sahibidir. Türkiye petrol üretiminin %80'i bu bölgeden elde edilmektedir.

Güneydoğu Anadolu Bölgesi dağlık coğrafi yapısı ve diğer özellikleri ile anarşi, terör ve siyasi istismara müsaittir.

Akdeniz Bölgesi Türkiye'nin narenciye, pamuk, tütün üretim bölgesidir. Dışarıdan gelecek yardımlarda bölgedeki limanlar kritik öneme sahip olacaktır. Bölgenin Kıbrıs ve Doğu Akdeniz'i kontrol etmesi, Türkiye'nin dünya siyasetindeki önemini artırır.

Bölge, büyük bir turizm potansiyeline sahiptir. Bölgedeki doğal yapının korunması, ülke geleceği açısından önem arz etmektedir.

Doğu Anadolu Bölgesi, Kafkasya'dan gelecek tehditlere karşı Güneydoğu Anadolu'yu, doğudan gelecek tehditlere karşı Orta Anadolu'yu arkasında saklar. Rusya'nın Orta Doğu'ya inmesini engeller. Kafkas ve Orta Asya petrol bölgelerine yakınlığı bölgenin siyasi önemini arttırmaktadır. Türkiye'ye Azerbaycan, Türkmenistan ve İran'dan gelecek petrol ve doğal gaz boru hatlarını üzerinde taşır.

Tarihin ilk çağlarından beri doğu ile batı arasında bir geçiş yeri olmuş ve askeri harekâtın başlangıç noktasını teşkil etmiştir. Çin ve Hindistan'a kadar uzanan İpek Yolu bugün bile batı ve doğu arasında karayolu taşımacılığının bel kemiğini oluşturmaktadır. Orta Asya ve Orta Doğu'ya uzanan en kısa istikamet üzerinde bulunur.

Doğu Anadolu bölgesi ekonomisi, Türkiye'nin diğer bölgelerine oranla yeterince gelişmemiştir. Ekonomik ve sosyal göstergeler, bölgenin ekonomik durumunun Türkiye standartlarının altında olduğunu göstermektedir. Bölgedeki terör olayları nedeniyle, özellikle küçükbaş hayvancılık zarar görmektedir.

Ekonomik açıdan az gelişmiş olan bölgede imalat sanayiinin gelişmediği görülmektedir. Bölgedeki imalat sanayii, genel hatları ile tarıma dayalı küçük imalat işletmeleri ile kamu kesimince bölgedeki yer altı zenginliklerini değerlendirmek amacıyla kurulan tesislerden ibarettir.

Bölgedeki nüfus, Türkiye nüfusunun %9'unu oluşturmaktadır. Çalışan nüfusun %72,7'si tarım ve hayvancılık alanında çalışmaktadır. Gizli işsizlik oranı yüksektir. Kış aylarında ağır tabiat şartları işsizliği artırmaktadır.

Bölge üzerinde bazı komşu ülkelerin tarihi emelleri vardır. Dış güçler bölge üzerindeki emellerini her fırsatta belli gruplar aracılığı ile gerçekleştirmek istemektedirler. Bu durum bölgenin siyasi istikrarını hassas hale getirmektedir.

3.10. Türkiye'de Değişen Değer Yargıları

"Değer" kelimesinin sözlük anlamı "Bir şeyin önemini belirlemeye yarayan soyut ölçü, bir şeyin değdiği karşılık, kıymet, bir şeyin ya da şahsın taşıdığı yüksek ve yararlı nitelik ya da kıymet" olarak verilmiştir.

Toplumsal değerler, belli bir toplumda oluşan, ortaklaşa kabul gören, düşünce ve kuralların uygulama biçimlerini yansıtın ölçütlerdir. Genellikle beğeniye, ahlak ve inançlara dayanır. İnsan davranışlarının hangilerinin iyi, hangilerinin doğru ve yararlı olduğunu belirtir. Değerler, bireyin davranışını değerlendirmesinde bir ölçüttür ve bireyin davranışlarına yön veren kurallar ve kanılar bütünüdür. Toplumsal değerler, toplumların tarihsel gelişim sürecinde oluşur. Birey toplumsal değerleri, içinde doğduğu toplumda, gruplarda hazır bulur. Değerler, bir toplumdaki bireyler ve gruplar tarafından benimsenen, değerli kabul edilen düşünceler, kurallar, uygulamalar ve maddi unsurlardan oluştuğundan; maddi ve manevi niteliklere de sahiptir.

Toplumdaki sosyal kurumlara, normlara dolayısıyla bireylerin davranışlarına yön veren sosyal değerler toplumda belirli faktörlere bağlı olarak bir sosyolojik süreç içinde oluşurlar. Sosyal değerler toplumları ayakta tutan, bütünleştiren en önemli psikososyal ve kültürel faktörlerdendir. Toplumsal bütünlüğü, ahengi bu duygusal ve zihinsel unsurlar sağlamaktadır. Bunlar bir binadaki tuğlaları veya taşları birbirine bağlayan harca benzerler. Bu harç olmazsa nasıl tuğla ve taşlar binayı meydana getiremezse, değerler olmayınca da toplumun bütünlüğü oluşturulamaz.

Sosyal değerler toplumsal hayatın hemen hemen her boyutu ile ilgili olabilirler. Yani ekonomik, ahlaki, dinsel, siyasal, sanatsal vb. alanlarla ilgili değerlerden bahsedebiliriz. Ahlakla ilgili olarak iyi-kötü, sanatla ilgili güzel-çirkin, dinde ise sevap-günah biçiminde değerlendirmeler yapılır. Örneğin z sözü bir olma, tutarlılık, yardımseverlik, cömertlik, doğruluk, dürüstlük, iyilikseverlik gibi olumlu davranışlar kategorik olarak ahlakla ilgili değerlerdir. Sosyal değerler kalıcılık ve süreklilik anlamında mutlak değil, zamana, mekna, toplumlara, kültür ve uygarlıklara göre değişebilirler yani izafidirler.

Toplumsal değerlerin temel özellikleri şunlardır:

Toplumsal değerler, toplumun bütünü ya da toplumsal grup yeleri tarafından bilinir, benimsenir ve bunlara toplumun çoğunluğu tarafından uyulur. Örneğin dürüstlük, yurtseverlik birer değerdir.

Toplumsal değerler, toplumsal yapı ve düzenin korunması ve sürdürülmesinde önemli bir güce sahiptir. Bazı yasalar toplumsal değerlerden g alır.

Toplumsal değerler, toplumsal ilişkilerin düzenleyicileri arasında yer alır. Bir davranış ya da ilişkinin çoğunlukla olumlu olarak kabul edilmesi, yürürlükteki toplumsal değerlerle uyum içinde olmasına bağlıdır.

Toplumsal değerlerin bir kısmı, birçok toplum ya da ulus tarafından benimsenebilir. Bu nedenle, bazı toplumsal değerler evrensel özellik gösterir. Örneğin, 10 Aralık 1948 yılında Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından kabul edilen “İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi” ile ortaya konulan değerler evrensel niteliktedir.

Toplumsal değerlerin yerine getirdiği önemli işlevler şunlardır:

Toplumsal değerler, bireyler ya da gruplar tarafından ortak olarak benimsenip paylaşıldığı için dayanışmayı güçlendirir.

Değerler, toplumda istenilen düşünme ya da davranma yollarının belirleyicilerindedir. Böylece bireyler hangi durumlarda nasıl davranacaklarını önceden bilirler. Değerler, bireylerin toplumsal rollerini seçmelerinde ve gerçekleştirmelerinde rehberlik eder. Değerler, statülerin belirlenmesinde de önemli işlevlere sahiptir. Statüler belirlenirken toplumsal değerler etkili olur. Değerler, bireyler üzerinde toplumsal baskılar uygulayarak onların davranışlarını kontrol eder. Toplumsal değerler, bireyin “toplumsal kimliği”ni oluşturma sürecinde de bir işleve sahiptir. Toplumsal değerler zorlayıcıdır. Bu nedenle ortaklaşa bir kimliğin oluşmasında rol oynar.

Eski Türk devletlerinin dayandığı iki temel sosyal birlik, aile ve ordu olmuştur. Daha sonraları yerleşik yaşama geçişle birlikte bunlara devlet ve din de eklenmiştir. Türkler’de en önemli kurumlar; aile, devlet, din ve ordu olmuştur. Türklerin en karakteristik özellikleri olarak misafirperverlik, cömertlik, dinine, devletine ve ordu’ya bağlılık olmuştur.

Türkiye genel görünüşü ve makro düzeydeki genel istatistik verilere göre gelişmekte olan ve geri kalmışlıktan sıyrılarak “gelişmiş-sanayileşmiş” ülke konumuna hızla yönelen bir ülke durumundadır. Ancak “geçiş aşaması”nda bulunan bir ülke olarak da çok karmaşık ve i içe geçmiş bir “sosyal yapılar” manzarası göstermektedir. Sosyal değerler bazında dikkat çeken ve önem arz eden niteliklerini şu Şekilde sıralamak mümkündür:

- Bireyleşmenin daha da derinleşmesi, yoğunlaşması

- Birey ve hizmet odaklı devlet anlayışı
- Katılımcı, şeffaf yönetim biçimi
- Feminist akımların ve değerlerin çok önem kazanması
- Her türlü özgürlük sınırlarının çok genişlemesi
- Hukuk devleti ve “hukukun üstünlüğü” ilkesinin önemli bir değer olarak kabul edilmesi
- Yeni bir değer alanı olarak ekolojik değerlerin öne çıkması
- Postmodern düşüncelerle birlikte değerlerde kesinliklerin değil izafiyetin önem kazanması (değer rölativizmi)
- Her türlü düşünce ve değerlerde çok renklilik, çeşitlilik ve çok kültürlülüğün benimsenmesi
- Bireysel ve toplumsal alanlarda diyalog, tolerans, empati yapma ve uzlaşma türü tutumların yeni değerler olarak kabul görmesi (uzlaşma kültürü)
- Klasik sınıfsal yapılanmaların, kavram ve değerlerin değişmesi
- Siyasal nitelikli ulusal bütünleşmeden çok, sivil ve grupsal etkileşimlerin bütünleşmelerin önem kazanması
- Dini değerlerde de bireyleşmenin artması
- Medya yolu ile yeni değerlerin oluşması ve bazı değerlerin konum değiştirmesi

Genel olarak Türklerin öteden beri sahip oldukları ahlak, din, dil, yurtseverlik, konukseverlik, yardımseverlik, tarih bilinci gibi değerleri yozlaşmaya uğramıştır. Bir milletin varlığını sürdürmenin şartı ortak değerler etrafında birleşmedir.

Türkiye’de çok farklı sosyal ve siyasal yapılar bulunmaktadır. Her geçen gün bu yapılar arasındaki farklılık artmaktadır. Yukarıda belirtilen değerlerin yerini daha popüler ve birey merkezli yaklaşımlar almıştır. Bu nedenle Türkiye artık vatandaşlık, hukuk, devlet ve toplum ilişkisi alanında da yeni tartışmaların eşiğinde durmaktadır.

SONUÇ

Sonuç kısmında tezde belirtilen özellikler ve şartlar doğrultusunda Türkiye'nin güç potansiyeli ve güç grubu tespit edilecektir. Yine Türkiye jeopolitiğinin sağladığı avantajlar ve dezavantajlar değerlendirilecek böylece gelecek için olması gereken temel hedefler vurgulanacaktır.

Küresel güç olmak için çeşitli tanımlar vardır ancak bunlar arasında ortak olan görüş, bir ülkenin süper güç olması için; coğrafi konumu, nükleer ve askeri güç varlığı, uçak gemilerinin olup olmaması, dünyanın ilk 100 firması içinde şirketlerinin bulunması, küresel şehirlerinin olması, diplomatik etkinliğinin tartışmasız olması, dünya adaletinin temininde tartışmasız söz sahibi olması, özgürlüklerin ve insan haklarının savunucusu olması, küresel spor, sanat ve kültür organizasyonları ile anılması, nüfus, ekonomi, askeri, diplomatik ve ulusal kimlik alanlarında güçlü olması gerekmektedir. Küresel güç saptamasında aşağıdaki sorulara da cevap aranır:

Ükenin siyasal olarak güçlü olması, iç ve dış politikasını uygulayabilme gücü

Ülkeler arası ortaklıklara üye olma ve etkin söz sahibi olma, bu kuruluşları finanse etme ve ev sahipliği yapma (BM, NATO vb.).

Ulusal bir kültüre sahip olma ve diğer ülkeleri sanatçısıyla, sinemasıyla, edebiyatıyla etkileyebilme.

Ülkeyi bir arada tutan bir üst kimliğin var olması ve ülke insanlarının bunu savunmak için mücadele etme inançları. Milletin kendini diğer milletlerden üstün görmesi.

Güçlü askeri imkan, kendi üretimi ve satışını yaptığı araç ve gereçlerin varlığı (uçak gemileri, savaş uçakları, vb.) ve ordu büyüklüğüne sahip olmak.

Askeri nükleer güce sahip olmak.

Güçlü istihbarat teşkilatına sahip olarak rakiplerinin durumları hakkında detaylı bilgi sahibi olmak.

Genç, eğitilmiş, kalifiye büyük nüfusa sahip olmak.

Büyük bir ekonomi olmak. Dünya ticaretinde belirleyici söz sahibi olmak.

Doğal kaynaklara, teknoloji ve üretim kapasitesine sahip olmak, veya bunlara erişimini sağlamış olmak.

Önemli ticaret yollarını kontrol ediyor olması, okyanus ve denizlere erişiminin olması, su kaynakları, doğalgaz, petrol, altın gibi kaynaklara erişiminin olması.

Diğer ülkeler tarafından güçlü bir ülke olarak görülmesi ve algılanması.

Belirtilen ölçütlere göre bu gün dünyanın tek küresel gücü mevcuttur. O da Amerika Birleşik Devletleri'dir. Soğuk Savaş'ı kazanarak ABD süper güç pozisyonunu pekiştirmiştir. Fakat Amerika; Soğuk Savaş, Sovyetler karşısındaki askeri başarısıyla kazanmadı. Amerikan zaferinin ardında yatan nedenler; özgür dünyanın lideri olma imajı, özgürlüğü desteklemesi ve baskılara karşı duruşudur.

ABD'nin küresel güç konumuna yükselme sürecinin tamamı, dış politikasına yön veren evrensel ilkelerle alakalıdır. ABD'nin siyasi duruşu geçmişe değil de geleceğe ait olan değerlere ve ilkelere dayanmaktadır ve daha da önemlisi bunlar Amerika'nın kurucu ideolojisi ve ilkeleriyle desteklenmektedir. Ayrıca, farklı dinsel, sosyal ve siyasi arka planlara sahip insanların, küresel olarak bu değer ve ilkeleri kabul etmesi Amerika'yı dünya siyasetinin merkezine yerleştirmiştir.

Süper güç olan devlet dünya kamuoyunun görüşünü şekillendirir, bu görüşleri izler. Bu nedenle küresel platformda, süper güçlerin yalnız ya da azınlıkta kalması olağan dışıdır ve hiçbir zaman iyiye işaret değildir. Düşüş bu noktada başlamaktadır. Süper güç olmanın en önemli boyutunun, değişim dinamikleriyle başa çıkma yeteneğine sahip olmak ya da bu dinamikleri yönlendirebilmek olduğuna şüphe yoktur. Bunu yapmak için, süper güçlerin ortak anlayış ve hassasiyetlerle bağlantılarını asla kaybetmemeleri gerekir. Bu, tam olarak ABD'nin 2. Dünya Savaşı'ndan sonra yaptığı fakat Soğuk Savaş ve 11 Eylül'den sonra başaramadığı bir şeydir. Değişimin dinamiklerini yönetmek için, süper gücün dönemin ruhunu yakalayabilmesi gerekir ve şu anda bu ruh, askeri güvenlik değil insan güvenliğiyle ve baskı değil özgürlükle ilişkilidir.

Bir ülke dünyadaki en güçlü orduya sahip olarak ya da küresel kaynakların çoğunu kontrol ederek süper güç olamaz. Bu statüyü elde etmek için bunlara ihtiyaç duyulabilir, fakat statüyü sürdürmek için bunlar yeterli değildir. Süper güç, uluslararası toplumun ahlak/moral standartlarını da yansıtır. Ahlaki ve siyasi sorumluluklara sahip olması nedeniyle süper güç, adalet duygusuna ve yumuşak güç unsurlarına da sahip olmalıdır.

Politik Araştırmalar için Avrupa Ortaklık Komisyonu'na göre bölgesel bir güç, "coğrafi olarak tanımlanmış olan bir bölgeye ait olan, bu bölgeyi ekonomik ve askeri açıdan etkileyen, bölgede hegemonya işlevi görebilecek güce ve güç kaynaklarının kullanımına istekli olacak şekilde dünya ölçeğinde belli bir etkiye sahip olmalı ve komşuları tarafından bölgesel lider olarak tanınmış ve hatta kabullenilmiş bir ülke olmalıdır."

Alman Küresel ve Bölgesel Araştırmalar Enstitüsü'ne göre ise bir bölgesel güç mutlaka;

Kendine ait kimliği ile tanımlanabilir bir bölgenin parçası olmalı,

Bölgesel bir güç imajına sahip çıkmalı,

Kendi ideolojik yapılanması kadar bölgenin coğrafi boyutunda kararlı etkisini göstermeli,

Üst düzey askeri, ekonomi, demografi, politika ve ideoloji yetenekleri olmalı,

Bölge ile bütünleşik olmalı,

Bölgesel güvenliği yüksek önemde görmeli,

Bölgedeki diğer kuvvetler tarafından ve özellikle diğer bölgelerdeki bölgesel güçlerce bir bölgesel güç olarak kabul edilmeli,

Bölgesel ve küresel yapılarla bağlantılı olmalıdır.

Bölgesel güç saptamasında aşağıdaki sorulara da cevap aranır:

Ükenin siyasal olarak güçlü olması, iç ve dış politikasını uygulayabilme gücü.

Ülkeler arası küresel ve bölgesel ortaklıklara üye olma ve etkin olma.

Ulusal bir kültüre sahip olma ve bölgedeki diğer ülkeleri etkileyebilme.

Ülkeyi bir arada tutan bir üst kimliğin var olması ve ülke insanların bunu savunmak için mücadele etme inançları.

Güçlü askeri imkanların varlığı.

Genç, eğitilmiş ve büyük nüfusa sahip olmak.

Büyük bir ekonomi olmak. Bölge ticaretinde söz sahibi olmak.

Doğal kaynaklara, teknoloji ve üretim kapasitesine sahip olmak.

Hakimiyet teorileri çerçevesinde koruması ve ticaret yapması kolay, kaynakları bol bir bölgede bulunması. Önemli ticaret yollarına sahip olması, denizlere erişiminin olması, su kaynakları, doğalgaz, petrol, altın gibi kaynaklara sahip olması.

Bulunduğu bölge üzerinde kültürel, tarihsel bir bağ olması ve bölgenin güvenlik, geleceği ve bölge sınırları konularında söz sahibi olunması.

Bölge ülkeleri tarafından güçlü bir ülke olarak görülmesi.

Dünyanın ilk 500 şirketi içinde ekonomik kuruluşlarının olması, sanat, kültür ve spor alanlarında bölgesel bilinirliğinin ve etkinliğinin olması.

Yukarıdaki ölçütlere göre Amerika Birleşik Devletleri'nin küresel bir güç olduğu açıktır. Çin, Rusya, Almanya, Birleşik Krallık ise bölgesel güçlerdir.

Türkiye'nin ne seviyede bir güç olduğunu belirlemek için önce Türkiye'nin durumunu ortaya koymak, sonrasında da Türkiye'yi bölgesel ve küresel güçlerle kıyaslamak ve bunlara göre bulunduğu yeri belirlemek uygun olacaktır.

Tezin birinci bölümünden anlaşıldığı üzere potansiyel olarak Türkiye güçlü bir ülkedir ve bulunduğu statüden daha fazlasını yapabilme potansiyeline de sahiptir.

Türkiye 2000'li yılların ilk 10 yılında siyasal bir istikrar göstermiş ve tek partinin liderliğinde ekonomik ve siyasal olarak gelişme göstermiştir. Ancak son yıllarda bir bütün olarak millet ve milli güç algısı ortaadan kalkmıştır. Ülkede politik kırılmalık ortaya çıkmıştır.

Tezin ikinci bölümünde belirtildiği gibi Türkiye BM ve NATO üyesi olup, AB üyeliği için müzakere sürecindedir. Küresel organizasyonlara dahil olmuştur. Türkiye hem Türk Cumhuriyetleri hem de müslüman ülkeler üzerinde etkinliği olabilecek konumdadır.

Türk halkı kendini diğer milletlerden üstün görmektedir. Atatürk "Türk milletinin, silah kadar makine de tutmaya yaraşan kudretli eli ve milli olduğuna inandığı işlerde ve zamanlarda tarihin akışını değiştirecek kahramanlıkla ortaya çıkan yüksek benliği"ni kalkınma için en önemli iki faktörden biri olarak ortaya koymuştur. Zaferlerle dolu geçmişimiz de bu konuda bizi motive etmektedir.

Türkiye büyük bir orduya sahip olmakla birlikte ne nükleer güce ne de uçak gemisine sahip değildir. Okyansularda gemilerimiz mevcut değildir. Oysa ki bölge ülkelerde nükleer güce sahip ülkeler mevcuttur. Yine terör sorunu hala devam etmektedir ve Türkiye'nin milli bütünlüğünün aleyhine evrilmiş olarak yol almaktadır.

Türkiye genç, görece eğitilmiş ve büyük nüfusa sahiptir.

Türkiye, Dünya'nın ilk 20 ekonomisinden biridir.

Türkiye'nin en büyük sıkıntısı doğal kaynaklarının sınırlı olması ve özellikle enerji konusunda dışarıya bağımlı olmasıdır. Türkiye kaynak bakımından söz sahibi olmayıp, ancak önemli boru hatlarının üzerinden geçmesiyle ve yakın coğrafyada Türk şirketlerinin petrol, doğalgaz arama faaliyetleri ile bu alanda güç kazanması ve bölgesel bir güç olması söz konusudur. Ancak şu anda Türkiye'nin kaynak gücü bulunmamaktadır.

Oysa Rusya'nın çok önemli doğalgaz kaynakları vardır. İran'da da yine petrol ve doğalgaz mevcuttur. Amerika'da da yine önemli petrol yatakları bulunmakta olup, Ortadoğu'da çıkarılan petrolün önemli kısmı da yine Amerikan şirketleri tarafından çıkarılmaktadır.

Teknolojik kaynaklara bakıldığında ise Amerika yine açık ara üstünken, Rusya uzay teknolojisi ve nükleer deneyimleri nedeniyle yakın takiptedir. Türkiye'nin ARGE ye dayanan sanayi ve teknoloji ürününden söz etmek ise mümkün değildir.

Türkiye'nin üç tarafı denizlerle çevrili olup, kıyı devleti özelliği göstermektedir. Boğazlar ise Dünya'nın en önemli ve stratejik geçitlerinden biridir. Bu güç Türkiye'nin herhangi bir problem karşısında kendisine kolaylıkla taraf bulmasını sağlamaktadır. Rusya kalpgaha sahipken, Türkiye böylece boğazlara sahiptir. İran körfezde ve Hazar Denizi'nde geniş kıyı şeridinde sahiptir. Türkiye'nin içinde bulunduğu Anadolu toprakları tarih boyunca dünyaya hükmetmiş ülkelere ait olmuştur. Bu bakımdan Türkiye bölgesel güç kriterine sahiptir.

Türkiye'nin yakın bölgesiyle geçmişe dayalı güçlü bağları bulunmakta olup, birçok komşu ülke 100 yıl öncesinde Türk'lerin hükmündeydi. Ancak bu bağlar Cumhuriyetle birlikte kopmuş olup, güçlendirilmesi durumunda Türkiye bölgesel güç konumunu

pekiştirecektir. Türkiye özellikle doğu ile bağını güçlendirmeye çalışsa da Cumhuriyet sonrası yüzünü batıya çevirmiş ancak oradan da istediğini bulamamıştır. Bölgesel sorunlarda atak davranmış fakat belirleyici olamamıştır. Rakip ülke İran Şii dünyası için en önemli ülke olsa da yakın çevresi Sünni bir nüfusa sahiptir.

Ülkeler de insanlar gibi yapacaklarını söyledikleri taahhütlerle değil, bu taahhütleri gerçekleştirebilmeleriyle değerlendirilirler. Bu kapsamda Türkiye son dönemde Suriye ve Mısır'da istediklerini alamamıştır. Aslında geçmişe baktığımızda Kıbrıs'ta hedefine ulaşamamıştır. 1. Körfez Savaşı sırasında Irak'ta da amacına ulaşamamıştır. Dolayısıyla son 40-50 yılda ciddi bir başarı söz konusu olmayıp, aksine taahhütlerin gerçekleşmemesi nedeniyle imaj kaybı olmuştur. Buna ek olarak, Türkiye düşünen, geliştiren bir ülke imajı çizmekten de çok uzaktadır. İran nükleer çalışmaları ve kısmen başarılı dış politikası nedeniyle daha güçlü bir imaj çizmektedir.

Türkiye ekonomik gelişmeleri, siyasi istikrarı ile bölgede önemli bir güç haline gelmiştir. Ancak nükleer ve teknolojik alanlarda gelişmeden uzak olması ve yatırım yapmaması nedeniyle bölgesel güç konumunu tehlikeye sokmaktadır. Üstelik Mart 2014'te Türkiye, Nükleer Güvenlik Zirvesi'nde sınırları dahilindeki yüksek zenginleştirilmiş uranyumdan arınma taahhüdünde bulunmuştur. Türkiye jeopolitik durumunu kullanarak, başka kiminle arası kötüyse diğer tarafa yanaşıp, onun desteğiyle ayakta kalma stratejisine devam etmektedir.

Türkiye'nin potansiyeli ve bölgede eski SSCB ülkeleri üzerindeki etkisi göz önüne alındığında Türkiye'nin bölgesel gücünü kanıtlaması ülkemizin hem enerji hem ekonomik sorunlarına son verecektir. Bu nedenle Türkiye'nin genişleme, doğal kaynaklar üzerinde söz sahibi olma ve teknolojik gelişme hedefleri olmalı ve bu hedeflere ulaşmak için uzun vadeli planlar, stratejiler yapmalıdır.

Bu özelliklere göre Türkiye; bölgesel güç olmaya aday, bu potansiyele sahip bir ülke konumundadır.

Gelecek yıllar için ise Türkiye ve çevresi için aşağıdaki gibi değerlendirmeler yapılabilir:

Türkiyenin üyesi bulunduğu NATO'nun devam edeceği, genişleyeceği, büyüyeceği, tehdit algılamasında şimdiki iç çatışmalardan kitle imha silahlarının tehdidine doğru bir kayış olacağı açıktır. Bu hususun Türkiye'nin NATO içindeki önemini artıracığı, fakat aynı şekilde bölgeden gelecek tehdidin de büyüyeceği. İran ve Irak'ın kitle imha silahları, bunlara NATO'nun müdahalesinin olup olmayacağı bilinmiyor. Bu husus Türkiye'nin güvenliğini önümüzdeki dönemde yakından etkileyecek. NATO olgusu Türk dış politikasının bugüne kadar olduğu gibi, bundan /sonra da temel unsurlarından biri olmaya devam edecektir.

ABD, tek süper güçtür fakat bu bakımdan sarsıntılar yaşadığı da aşikardır. Ancak bu husus, kendi içinde beliren sınırlı fakat çok etkin bir izolasyonist grubun yönetime gelmemesine bağlıdır. Söz konusu izolasyonist grup önümüzdeki dönemde etkisini arttırabilir. Buna rağmen iktidara gelemeyiz, gelmemelidir. Zira böyle bir olasılık, dünya sistemi için de temel bir değişken niteliğindedir. Türkiye ABD ile ittifak ilişkilerini hem NATO içinde hem de NATO dışında devam ettirecektir. Stratejik ilişki dediğimiz bugünkü ilişkiler güçlenerek devam edebilecektir. Burada önümüzdeki engeller Türk-Yunan ilişkileri, Kıbrıs konusu, Türk-Ermeni ilişkileri dolayısıyla etnik lobilerin durumudur. Bunlara şu veya bu şekilde bulunacak çözümler ve çözüm olmasa dahi bunları hafifletecek önlemler Türk-Amerikan ilişkilerinin daha da ilerlemesine imkan verecektir.

Rusya her zaman büyük bilinmezlik niteliğini korumaktadır. Petrol ve doğalgaz fiyatlarındaki değişimler Rusya'yı derinden etkilemektedir. Kırım'da yaptığı atağın maliyeti ağır olmuştur. Üst yönetimin gücünü kaybetmesi halinde Rusya Federasyonu'nun ayrışabileceği söylenebilir.

Balkanlar birkaç on yıl içinde tamamen AB içinde yer alacaktır. Türkiye'nin dış politikası bu gerçeği göz önüne alarak yapılmalıdır. Aksi takdirde Balkanlar üzerinde hegemonya kurma eğilimi ters etki yapacaktır.

Ortadoğu'da çatışmalar devam etmektedir. Bölgede Kudüs, Irak ve Kuzey Irak, Suriye, IŞİD, Golan Tepeleri sorun olarak ortada duruyor ve gün geçtikçe de derinleşiyor.

Petrol gelirleri dolayısıyla Azerbaycan'ın gelişmesi devam edecektir. Güney Azerbaycan üzerinde etkinliğini zaman içinde arttıracaktır.

Terörizm önümüzdeki dönemde de sona ermeyecek, süper terörizm şeklini almaya başlayacaktır. İleri teknoloji özellikle edinimi çok kolay, çok ucuz, çok etkili ve kontrolü çok zor olduğundan kimyasal ve biyolojik terörizm artacaktır. Buna sanal veya siber terörizmi de ilave edebiliriz.

Türkiye'nin kalkınması, bölgesel güç olması ve hatta küresel bir güç dengesi haline gelmesi dünya barışı için olmazsa olmazdır. Ancak bunun için yapılması gerekenler bulunmaktadır:

Türkiye ekonomik olarak kalkınmalıdır. Türk ekonomisi ve kuralları dünya ekonomisine entegre olmalı, böylece büyük fonları ülkeye getirebilmelidir. Ekonomik faaliyetler, yabancı sermaye, teknoloji transferi, yeni pazarlar elde etme, gümrük duvarsız alışveriş ve rekabet, siyasi sınırları aşmayı başarmalıdır.

Bilgi teknolojisi, elektronik, bilgisayar, atom enerjisi, havacılık ve feza alanlarına, 21'nci yüzyılın eşiğinde biyoteknoloji, yeni malzeme ve hammadde bilgisi, telekomünikasyon ve robotik teknoloji gibi sınai alanları hızla eklenmelidir.

Ekonomi ve gelir dağılımı temelli olmak üzere diğer ölçütleriyle de bölgeler ve sınıflar arası eşitsizlikler dengelemelidir.

Bireylerin her türlü özgürlüğü uluslararası hukuk normlarıyla ve anayasal güçle bağlayıcı olmalıdır. Kabilevi ve etnik yaklaşımların yerine insan temelli evrensel normlar hayat felsefesi haline getirilmelidir. Böylece başta terörün bitmesi olmak üzere ekonomik kalkınmanın, hür düşüncenin ve erdemli toplumun önü açılacaktır.

Bunun dışında Türkiye, bugüne kadar olduğu gibi barışçı dış politikasını adalet temelinde eşit yakınlıkta sürdürmelidir.

Herkese eşit sağlık ve eğitim hizmetlerini götürebilmelidir. Üniversiteleriyle uluslararası kuruluşlar halini almalıdır.

Turizm bakımında potansiyelerimiz aktif hale getirilmeli ve tüm dünyadan turist çekebilmeliyiz.

Türkiye, tarımını sanayileştirerek verimi ve ihracatını artırmalıdır.

Türkiye kendisine yöneltilen olumsuz politika ve hasmane tutumlara karşı koyabilmek için, kavram kargaşasından kurtulup siyasi istikrar, uzlaşma ve toplumsal sağduyusunu geliştirmek zorundadır. Bunun için Kürt ve Türk ayrımı; Sünni ve Alevi ayrımı; seçilmişler, atanmışlar ayrımı; asker, sivil ayrımı; laik, antilaik ayrımı; alt grup din kümeleri ayrımı ve rekabeti gibi asimetrik çatışma noktaları ortadan kaldırılmalıdır.

KAYNAKÇA

- ABD Enerji Bilgi İdaresi (U.S. Energy Information Administration) tarafından yayımlanan 2011 tarihli Dünya Kaya Kaynakları (World Shale Gas Resources) başlıklı raporu.
- ABD Stratejik Değerlendirmeleri, 1998, Harp Akd. K.lığı ABAM Bşk.lığı 1 ve 2'nci Kitapları, İstanbul.
- Abdulkadir, D., 2006. Sınır Aşan Sular Fırat ve Dicle Nehirlerinin, Türkiye, Suriye ve Irak İlişkileri Üzerine Etkileri, (Yüksek Lisans Tezi), Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.
- Abdülkadir-M., Rüştü,S.,1931, Mükemmel Umumi Atlas. Tefeyyüz Kitaphanesi, Şirketi Mürettibiye Matbaası, İstanbul.
- Abramowitz, M., 1995, Türkiye'nin Yeni Jeopolitiği, Harp Akd. K.lığı Basımevi, İstanbul.
- Acioğlu, T., 1997, 21'nci Yüzyıla Girerken Türkiye'nin Stratejik Öncelikleri Neler Olmalıdır?, Harp Akd. K.lığı, İstanbul.
- Adanalı, N., 2006 Boğazları Devre Dışı Bırakan Alternatif Boru Hatlarının Değerlendirilmesi, İzmir Ticaret Odası, İzmir.
- Adda, J., 2002, Ekonominin Küreselleşmesi, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Ahmad, F., 1996, Demokrasi Sürecinde Türkiye, Hil Yayınları, İstanbul.
- Ak,M., 1993, Osmanlılar Döneminde Coğrafya, T.D.V. İslâm Ansiklopedisi, Cilt.8, S.62-66, İstanbul

- Akdeniz, E., 2006, Yenilenebilir Kaynaklardan Enerji Üretiminin Şebekenin Kalitesi ve Kararlılığına Etkilerinin İncelenmesi, (Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Adnan Kaypmaz, Ankara Üniversitesi, Mühendislik ve Mimarlık Fakültesi.
- Akengin, H., 2013., Siyasi Coğrafya İnsan ve Mekan Yönetimi.
- Akın, İ. F., 1983, Türk Devrim Tarihi, Fakülteler Matbaası, İstanbul.
- Akın, M., Akın, G., 2007. Suyun Önemi, Türkiye’de Su Potansiyeli, Su Havzaları ve Su Kirliliği, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi.
- Akmandor, N., 1994, Su Sorunu Fiziksel Boyutları, Nurol Matbaası, Ankara.
- Aksin, S., 1998, Ana Çizgileriyle Türkiye’nin Yakın Tarihi, İmaj Yay. Ankara.
- Akova, İ., 2008, Yenilenebilir Enerji Kaynakları, Nobel Yayınları, Ankara.
- Akyol, T., 2011, Tarihin Dönüşü, Yakın Plan Yayınları, İstanbul.
- Akyüz, Y., 1994, Türk Eğitim Tarihi (Başlangıçtan 1993’e), Kültür Koleji Yay. 4, İstanbul.
- Alacakaptan, G.A., 1994, Su Sorunu Türkiye ve Ortadoğu, Bağlam Yay., İstanbul.
- Alaettin, T., 1994, Türkiye Nüfusu, Eser Ofset, Trabzon.
- Alaettin, T., 1998, Demografik Temel Kavramlar ve Türkiye Nüfusu, Eser Ofset, Trabzon
- Alfred T. M., 2003, Deniz Gücünün Tarih Üzerine Etkisi , Q-Matris Yayınları.
- Alagöz C. A., 1959, Coğrafya Gözü İle Kıbrıs, Türk Coğrafya Derg. Sayı(No).18-19, İstanbul.
- Alaska, H.F., 1992, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti, Türk Dünyası El Kitabı, Türk Kültürünü Araş.Ens.Yay. Sayı.121, Ankara.
- Ali T., 1913, Memalik-i Osmaniye’nin Coğrafyası. Tefeyyüz Kitaphanesi, İstanbul.
- Ana Britannica Genel Kültür Ansiklopedisi, 2004, c.4, Ana Yayıncılık, İstanbul.
- Ana Britannica Genel Kültür Ansiklopedisi, 2004, c.4, Ana Yayıncılık, İstanbul.
- Anderson, B., 2008, The Trans Atlantic Slave Trade, African Studies Center, UNC-Chapel Hill.
- Ankara Ticaret Odası ve Türk Ocakları Genel Merkezi 2001, Türkiye – Avrupa Birliği İlişkileri Sempozyumu 16-17 Mart 2001, Ankara Ofset, Ankara
- Ardel A., 1965, Türkler’in Yeryüzüne Dağılışı Ve Buldukları Sahaların Coğrafi Hususiyetleri, Türk Kültürünü Araş.Ens. Konferanslar, S.20-26, Ankara.
- Arıbaş, K., 2007, Küresel Çağda Siyasi Coğrafya, Çizgi Kitabevi, Konya.
- Armaoğlu, F., 1991, 20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914-1980). T. İş Bankası Kültür Yay. Ankara
- Artisve, M.S. – Lee, N., 1994 The Economics of European Union; Policy and Analysis,

- Oxford University Press, Oxford.
- Askeri Coğrafya, 1992, Seri No :3, Harp Akd. K.lığı Yayını, İstanbul.
- Atalay İ., 2000, Türkiye Coğrafyası ve Jeopolitiği, Ege Üniversitesi Basımevi, İzmir.
- Atatürk'ün Jeopolitik ve Stratejik Görüşleri,1981, Harp Akd. K.lığı Yayını, İstanbul.
- Atasoy, E., 2003, Kıtalar ve Ülkeler Coğrafyası, Ezgi Kitabevi, Bursa.
- Atasoy, E., 2010, Beşeri ve Kültür Coğrafyası Işığında Bulgaristan, MKM Yayıncılık, İstanbul .
- Atalay, İ., 2011, Türkiye Coğrafyası ve Jeopolitiği, Meta Basım Matbaacılık Hizmetleri, İzmir.
- Avrupa Birliği'nin Enerji Güvenliği ve Jeopolitik (Aras,Yorkan,2009).
- Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi 2002, Gümrük Birliği'nin Türk Ekonomisi ve Bütçesine Etkilerinin Analizi, ASAM Yayınları, Ankara.
- Avrupa Birliği Genel Sekreterliği / <http://www.abgs.gov.tr>
- Avrupa Birliği Genel Sekreterliği, 2003, Avrupa Birliği Müktesebatı'nın Üstlenilmesine İlişkin Gözden Geçirilmiş Türkiye Ulusal Programı.
- Avrupa Çevre Ajansı 2003, Avrupa'nın Çevre Sorunları: 3. Değerlendirme Raporu.
- Avrupa Komisyonu, 2003, Gözden Geçirilmiş Katılım Ortaklığı Belgesi.
- Avrupa Komisyonu 2004, Türkiye'nin Katılım Yönünde İlerlemesi Hakkında Düzenli Raporu.
- Avrupa Komisyonu Türkiye Delegasyonu / <http://www.avrupa.info.tr> European Commission, Environment.
- Avşar, Z., Solak, F., Yorulmaz, F., Yorulmaz, A., 1994, Yeni Bir Yüzyılın Eşiğinde Türkiye ve Türk Cumhuriyetleri, Vadi Yay.22, Toplum Dizisi 11, Ankara.
- Aydemir, C., Kaya M., “Küreselleşme Kavramı ve Ekonomik Yönü”, Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, c.6, 2007, s.261, Erişim:<http://www.e-sosder.com/dergi/20260282.pdf>, Erişim Tarihi: 02.04.2014.
- Aydoğan, O., 1999, Jeopolitiğin Yeni Faktörleri ve Çatışmanın Yeni Boyutları, Harp Akd. K.lığı Bülteni, Sayı 192, İstanbul.
- Axford, B., 1995, The Global System, St. Martin's Press, New York.
- B.H.Liddell Hart., 2003, Strateji Dolaylı Tutum, Doruk Yayınları, İstanbul.
- Bacci, M. L., (Çev: Binder, M. T.) 2009, Avrupa'da Nüfus Hareketleri, Literatür Yayıncılık, İstanbul.

- Bakırcı, M., Ulaşım Coğrafyası Açısından Türkiye’de Havayolu Ulaşımının Tarihsel Gelişimi Ve Mevcut Yapısı, 2012, Marmara Coğrafya Dergisi Sayı: 25, Ocak, S. 340 - 377 İstanbul – Issn:1303-2429
- Baldwin, R., 2004, World Trade Facts, Graduate Institute of International Studies, Genova.
- Balkır, C., Williams, A. M., 1996, Türkiye ve Avrupa İlişkileri, Sarmal Yayınevi ,İstanbul.
- Barnett, T. P.M., 2006, Pentagon’un Yeni Haritası 2- Harekat Planı, 1001 Kitap Yayınları, İstanbul.
- Bayat, M., 1992, Deniz Gücü Ders Notu, Dz. HO Yayını, İstanbul.
- Berresford, H., 1977, The Globalization Syndrome Transformation And Resistance, Princeton University Press, Princeton, Kanada.
- Bıyıktaş Ö. H., 1935, Mete’nin Çin Sındığı Savaşı, Askeri Matbaa, İstanbul.
- Bilgiç, E., 2006, Su Sorunu: Fırat, Dicle ve Asi Nehirleri Örnekleri, Atılım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Bingöl, M.-Yıldırım, İ.Eraslan, K., 2002, Askeri Coğrafya Ders Kitabı.Kara Kuvvetleri Komutanlığı, Kara Harp Okulu Basımevi, Ankara.
- Birgül, A. G., 1997, Küreselleşme ve Yerelleşme, Çağdaş Yerel Yönetimler, Cilt: 6, Sayı: 4, S: 52-86, İstanbul.
- Birinci Coğrafya Kongresi (Raporlar-Müzakereler-Kararlar) 6-21 Haziran 1941, Maarif Vekaleti, İstanbul.
- Birleşmiş Milletler Teşkilatı ve Türkiye, Erişim: <http://www.mfa.gov.tr/birlesmis-milletler-teskilati-ve-turkiye.tr.mfa>, Erişim tarihi:12.04.2012.
- Blaut, J. M., 1992, "Fourteen Ninety-two", 1492 The Debate On Colonialism, Eurocenterism And History, Africa World Press, Trenton.
- Blaut, J. M., 1999, "A Null Hypothesis", Comference On The Origins Of The Modern World: Comparative Perspectives From The Edge Of The Millenium, University Of California, Oct. 15-17, 1999, USA.
- Brice,W.C., 1967, South-West Asia, University Of London Press, London.
- Brill, H., 1995, Dünya Fabrikasının Yeni Faktörü- Jeokültür , Celerier, P., Geopolitique et Geostrategie, Paris.
- Brzezinski Z., 1994, Kontrolden Çıkmış Dünya (Yirmi Birinci Yüzyılın Arifesinde Dünya Çapında Karmaşa). (Çev. Menemencioğlu,H.), Türkiye İş Bankası Kültür Yay. Genel Yay.No.337, Sosyal Felsefi Dizi.41, Ankara.

- Brzezinski, Z., 1998, Büyük Satranç Tahtası, Sabah Kitapları, İstanbul.
- Budak, S., 2000, Avrupa Birliği ve Türk Çevre Politikası, İstanbul.
- Bulloch, J., Darwish, A., 1994, Su Savaşları, (Çev.M.Harmanas), Altın Kitapları, İstanbul.
- Bulut, M., 1996, Su Fırtınası, Türkiye Gazetesi, Yazı Dizisi, İstanbul.
- Bulut, N., 2003, Feodaliteden Küreselleşmeye Ekonomik İktidar Siyasal İktidar İlişkisi, Seçkin Yayınları, Ankara.
- Carell P. 1974, Barbarossa Harekatı, (Çev:Erentok H.),Sinan Yayınları,İstanbul.
- Castells, M., 2005, Ağ Toplumunun Yükselişi, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Celerier, P., 1998, Jeopolitik ve Jeostrateji, Harp Akd. K.lığı, İstanbul.
- Cirit, H., Sınıraşan Sular ve Türkiye, (Yüksek Lisans Tezi), Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Diyarbakır, 2007.
- Clover, C., 1999, Dream of the Eurasian Heartland (Avrasya Kalpgâhı Rüyası), Foreign Affairs. c78.
- Çağlıyan, A. - Bozkurt Yıldız, A. , 2013, Türkiye’de Demiryolu Güzergâhları Jeomorfoloji İlişkisi, Marmara Coğrafya Dergisi Sayı: 28, Temmuz, S. 466-486 İstanbul – Issn:1303-2429 E-Issn 2147-7825
- Çaha, H., 2005, Asya ve Avrupa’yı Birbirine Bağlayan Enerji Koridorunda Türkiye’nin Yeri, Akademik Araştırmalar Dergisi,
- Çakan, T., 1999, Güneydoğu Avrupa Çokuluslu Barış Tugayı Hakkında Tez, Harp Akd. K.lığı Yayını, İstanbul.
- Çakar, N., 1999. Dünyadaki Gelişmeler Işığında Türkiye Cumhuriyeti’nin Kurulması, Gelişmesi ve Gelecek Yüzyıla Bin Yıla Bakış Vizyonu, Harp Akd. K.lığı Yayını, İstanbul.
- Çalış, Ş. H., 2003, Üç Tarzı Siyasetten Globalizme, Küresel Sistemde Siyaset, Yönetim, Ekonomi, Dergisi, Çizgi Yayınevi, Konya.
- Çalış, Ş. H., Akgün B., Kutlu Ö., 2006, Uluslararası Örgütler ve Türkiye, Çizgi Kitabevi, Konya.
- Çatalcalı, S., 2012, Türkiye Ekonomisi ve Dış Ticareti, EAD Genel Müdürlüğü, Türk Dünyası Eğitim Programı, İstanbul.

- Çayhan, B. E., 2002, Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası ve Türkiye, Akdeniz Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Sayı: 3, Sayfa: 42-55, Antalya.
- Çoban, A., 2002, Küreselleşmeye Karşı Olmak: Olanaklar ve Sınırlılıklar, Praksis Dergisi, Sayı: 7, S: 117-164, Ankara.
- Daniel, F., Assessing Turkey's Future As an Energy Transit Country, Research Notes , The Washington Institute For Near East Policy, 11, July 2006.
- Darkot B., 1972 Türkiye İktisadi Coğrafyası. İ.Ü.Yay.No.1307, Coğrafya Ens.Yay.No.51, İstanbul.
- Davies, G., 2002, Ideas: A History of Money From Ancient Times to the Present day, Cardiff University of Wales Press, Cardiff.
- Davutoğlu, A., 2010, Stratejik Derinlik, Küre Yayınları, İstanbul.
- Denk, N. 1988, 1.Alman Silahlı Kuvvetlerinde Halkla İlişkiler, Harp Akd. K.lığı Bülteni, sayı 188, İstanbul.
- Denk, N. 2000. 21'nci Yüzyıla Girerken Türkiye'nin Jeopolitik Durumu ve Jeostratejik Öneminin Yeniden Belirlenmesi, Harp Akademileri Basımevi.
- Devlet N. 1995 Bağımsız Türk Cumhuriyetleri'nin Sınırlarının Tarihi, Coğrafi ve Etnik Sorunları, Tika, Avrasya Etütleri, Cilt.1, Sayı.4, S.30-39, Ankara.
- Devlet Planlama Teşkilatı, 1963, I. Beş Yıllık Kalkınma Planı, Ankara.
- Devlet Planlama Teşkilatı, 1967, II. Beş Yıllık Kalkınma Planı, Ankara.
- Devlet Planlama Teşkilatı, 1972, III. Beş Yıllık Kalkınma Planı, Ankara.
- Devlet Planlama Teşkilatı, 1979, IV. Beş Yıllık Kalkınma Planı, Ankara.
- Devlet Planlama Teşkilatı, 1985, V. Beş Yıllık Kalkınma Planı, Ankara.
- Devlet Planlama Teşkilatı, 1989, VI. Beş Yıllık Kalkınma Planı, Ankara.
- Devlet Planlama Teşkilatı, 1996, VII. Beş Yıllık Kalkınma Planı, Ankara.
- Devlet Planlama Teşkilatı, 2000, Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Özel İhtisas Komisyonu Raporu, Ankara.
- Devlet Planlama Teşkilatı, 2001, VIII. Beş Yıllık Kalkınma Planı, Ankara.
- Devlet Planlama Teşkilatı, 2001, Ulusal Program, Ankara.
- Devlet Planlama Teşkilatı 2004, AB Üyesi Ülkelerde ve Aday Ülkelerde Ekonomik Gelişmeler, DPT Yayınları, Ankara.
- Devlet Planlama Teşkilatı, 2007, IX. Beş Yıllık Kalkınma Planı, Ankara.

- Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü, 1999, Haritalı İstatistik Bülteni, Ankara.
- Dicken, P., (Çev; Sarıtaş, E.) 2000, Küresel Dönüşümler, Phonix Yayınevi, Ankara.
- Dictionnaire de Geopolitique, 1993, Paris.
- Doğanay H., 1989 Türkiye'nin Coğrafi Konumu ve Bundan Kaynaklanan Dış Tehditler, Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi, Şubat-89, Sayı.58, İstanbul.
- Doğanay, H., 1994, Türkiye Ekonomik Coğrafyası, Atatürk Üniversitesi Yayınları, Erzurum.
- Doğanay H., 1995, Cumhuriyetin 70.Yılında Türk Dünyası'nın Siyasî Sınırları, Doğu Coğrafya Dergisi, Sayı.1, Erzurum.
- Doğanay H., 2001, Türkiye Turizm Coğrafyası. Çizgi Kitabevi Yay.33, Üniversite Kitapları 9, Konya.
- Doğanay H., 2014, Türkiye Beşeri Coğrafyası. Pegem Akademi Yayıncılık, Ankara.
- Doğanay H., 2014, Türkiye Ekonomik Coğrafyası. Pegem Akademi Yayıncılık, Ankara.
- Dorman, P., 2000, Actually Existing Globalization, Palgrave, New York.
- Dugin, A., 2003, Rus Jeopolitiği/Avrasyacı Yaklaşım1, Küre Yayınları.
- Duman,V., <http://www.fmo.org.tr/wp-content/belgeler/fukushimaraporu.pdf>, Erişim tarihi:15.04.2014.
- Duran F. S., 1938, Türkiye Coğrafyası, Kanaat Kitabevi, İstanbul.
- Dümen, E., 1979, Jeopolitik/Jeostrateji Harp Akd. K. lığı Yayını, İstanbul.
- Dünya Ticaret Örgütü, Erişim: http://www.mfa.gov.tr/dunya-ticaret-orgutu-__dto_.tr.mfa Erişim Tarihi:15.04.2014
- Dünya Ticaret Örgütü, (WTO), 2012, Yıllara Göre İstatistikler, Avrupa Birliği Bakanlığı, Ankara.
- Ebülğazi Bahadır Han., Türklerin Soy Kütüğü. (Haz. M.Ergin), Tercüman 1001 Temel Eser, Sayı 33, İstanbul.
- Efe, H., 2007, Avrupa Birliği'nin Gelişen Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası ve Türkiye, Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi 9 / 3 (2007) Sayfa: 127 - 145, Ankara.
- Ekinci, D., 2011a, Balkan Studies IV; Economics & Law, Geomorphotourism of Balkans, Cyril and Methodius University Publishing, Vol 4,52-88, Skopje, Macedonia.

- Ekinci, D., Özşahin, E., 2011, Balkan Studies I; Geograpy & Geostrategy, Geomorphology of Balkans, Cyril and Methodius University Publishing, Vol 1,180-195, Skopje, Macedonia.
- Ekinci, D., 2011b, Balkan Studies I; Geograpy & Geostrategy, General Features of Balkan Geography: As a Synthesis of Physical and Humanities, Cyril and Methodius University Publishing, Vol 1,11-38, Skopje, Macedonia.
- Encyclopedia Britannica-1997, U.K.
- Erdal L., Karakaya, E., 2012, Enerji Arz Güvenliğini Etkileyen Ekonomik, Siyasî Ve Coğrafi Faktörler ,Uludağ Üniversitesi İİBF Dergisi.
- Erdem, M. B., 2005, Küreselleşme ve Bilgi Çağında Yeni Ekonomi, Yeni Türkiye, 21.Yüzyıl Özel Sayısı, Sayı:20, İstanbul.
- Erdinç, Z., 2007, Uluslararası Para Fonu -Türkiye İlişkilerinin Gelişimi ve 19.Stand-By Anlaşması , Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı:18.
- Erendil, M.,1992, Çağdaş Ortadoğu Olayları Genel Kurmay Başk.Yay. Ankara.
- Ergin, K.- Güçlü, U.- Uz, Z., 1967, Türkiye ve Civarının Deprem Kataloğu. İtü, Maden Fakültesi, Arz Fiziği Ens. Yay. No.24, İstanbul.
- Ergin M., 1980, Orhun Abideleri, Boğaziçi Yayınları, İstanbul.
- Eriñ S., Yücel T., 1988, Ege Denizi ile Komşu Ege Adaları. Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yay.84, Seri:V11_Sayı:A.6, Ankara.
- Erkan, H., 1993, Bilgi Toplumu ve Ekonomik Gelişme, Türkiye İş Bankası Yayınları, Ankara.
- Eroğlu, N., Eroğlu İ., 2009, IMF –Türkiye İlişkileri ve 20. Stand-By Müzakereleri Üzerine Bir Değerlendirme, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi İİBF Dergisi Yıl:11 Sayı 17.
- Erol N., 2010, Küreselleşme Sürecinde Örgütleri Yeniden Düşünmek , Gazi Akademik Bakış, c 4, Sayı:7.
- Ersoy, Ş., 2004, Atlas Dergisi, Sayı 144, Mart 2004, İstanbul.
- Evliya Çelebi, 1993, Seyahatname, Üçdal Neşriyat, İstanbul.
- Eyewitness World Atlas, The Essential Encyclopedic Reference Atlas, London, U.K.
- Falk, R., (Çev; Çarkusu, A.) 2002, Yırtıcı Küreselleşme, Küre Yayınları, İstanbul
- Fogg, K., 2002, Avrupa Birliği'nin Güncel Eğilimleri ve Türkiye, Türkiye Bilimler Akademisi Forumu, Sıra no: 5.

- Freeman, C., 1999, Egypt, Greece And Rome Civilizations Of The Ancient Mediterranean, Oxford University Press, USA.
- Friedman, T., (Çev: Cinemre, L.), 2006, Dünya Düzdür- Yirmi Birinci Yüzyılın Kısa Tarihi, Boyner Holding Yayınları, İstanbul.
- Friedman, G., 2010, Gelecek 100 Yıl, Pegasus Yayınları, İstanbul.
- Friedman, M., 1962, Selection from Capitalism and Freedom.
- Friedman, T., 11.08.1999, Lexus and The Olive Tree.'den Ertuğrul Özkök, Meçhul İdeoloji Abidesi, Hürriyet Gazetesi.
- Fuller, E. Graham, Yükselen Bölgesel Aktör Yeni Türkiye Cumhuriyeti, Timaş Yayınları İstanbul,2010.
- Fukuyama F., 1992, Tarihin Sonu ve Son İnsan. (Çev.Zülfü Dicleli), Gün Yayıncılık, İstanbul.
- Fukuyama F., 1998, Güven ,Sosyal Erdemler ve Refahın Yaratılması, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Genel Yayın No:370, Sosyal Felsefi Dizi: 45, Ankara.
- Fukuyama, F (V.D.), 2002, Tarihin Sonu Mu? (Derleyenler; M. Aydın., E.Özensel), Vadi Yayınları;164, Toplum Dizisi; 41, 3.Baskı, İstanbul.
- Fuller, G. E., - Lesser I. O., 1996, Kuşatılanlar- İslâm Ve Batı'nın Jeopolitiği, (Çev.Özden Arıkan), Sabah Kitapları, Çağdaş Bakışlar Dizisi 12, İstanbul.
- Fuller G. E., - Lesser Ian, O., 1994. Turkey's New Geopolitics: From The Balkans To Western Chine. Westview Press, 197 Pages.
- Gallup, J.,- Sachs, J.- Mellinger, A., 1999, Geography and economic development', Working Papers, No 1, Center for International Development, Harvard University.
- Gangopadhyay, P., 2005, Economics Of Globalization in Asia, England.
- Gazprom, <http://old.gazprom.ru/eng/articles> Erişim tarihi:15.04.2014.
- Gencay, Şayian, 1995, Değişim Küreselleşme ve Devletin Yeni İşlevi, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara.
- Georoid, O., 1994, Problematizing Geopolitics: Sun ey, Statelessness and Strategy (Jeopolitiğin Anlamları: Araştırma, Devlet Adamlığı ve Strateji), Transactions of the Institute of British Geographer.
- Ghai, D., (Çev: Eser, İ.) 1995, Yapısal Uyum, Küresel Bütünleşme ve Sosyal Demokrasi, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- Giddens, A. (Çev:Kuşdil, E.), 1998, Modernliğin Sonuçları, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.

- Giddens, A., 2000, Üçüncü Yol Politikaları, Büke Yayınları, İstanbul.
- Gönlübol, M., 1975, Milletlerarası Siyasi Teşkilatlanma, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları No:236, Sevinç Matbaası, Ankara.
- Gözenç, S., 1979, Avrupa Ülkeler Coğrafyası I, İstanbul Üniveristesi Yayınları No. 2667, Coğrafya Enstitüsü Yayınları, No. 115, İstanbul.
- Günel, K., 1994, Coğrafyanın Siyasal Gücü, Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul,
- Gür, O., 1998, T.S.K.nin Savunma Sanayii Yoluyla Ülke Gelişimine Katkısı, Harp Akd. K.lığı Yayını, İstanbul.
- Göney, S., 1993, Siyasi Coğrafya, Cilt II.
- Gümüşçü, O., 2010, Siyasi Coğrafya Açısından Sınırlar ve Tarihi Süreç İçerisinde Türkiye’de Sınır Kavramı.
- Güner, İ., 2007, Türkiye’nin Coğrafi Konumu, Sınırları ve Jeopolitiği.
- Göney, S., 1975, Büyük Menderes Bölgesi, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları No: 1895, İstanbul.
- Göney S.,1993, Siyasi Coğrafya, İ.Ü. Ed. Fak. 103. İstanbul.
- Göney, S.,2006, Aydın’ın Tarihi Coğrafyasında Üç Önemli Dönüm Noktası, Tarihte Aydın Sempozyumu, Aydın.
- Göney, S., 2009, Türkiye ve Avrupa Birliği, İ.Ü. Sosyoloji Dergisi, Dizi: 3, Sayı: 17, S: 81-90, İstanbul.
- Görgülü İ., 1992, Askeri Coğrafya.Harp Akademileri Komutanlığı, Harp Akademileri Basımevi, İstanbul.
- Gregory, E. – Liberators, S., 2006, Militarizm, Mayhem and the Pursuit of Profit, Lumina Press, USA.
- Grenard, F., (Çev: Yüksel, O.), 1992, Asya’nın Yükselişi ve Düşüşü, Milli Eğitim Yayınevi, İstanbul.
- Grenard, F., 1992, Asya’nın Yükselişi ve Düşüşü. (Çev. Orhan Yüksel), M.E.B. Yay. İstanbul.
- Grousset,R., 1980, Bozkır İmparatorluğu. (Çev.M.Reşat Uzman), Ötüken Yayınevi, Yayın No.155, Kültür Serisi.26, İstanbul
- Gülan, A., 1999, Kamu Mallarından Yaralanma Usullerinin Tabi Olduğu Hukuki Rejim, Alfa Yayınları, İstanbul.
- Gündüz, M., Kutlar, A., Gündüz, F., Esgin, A., 2005, Nüfus Sorunu, Anı Yayıncılık, Ankara.

- Güner, İ., 1995, Kıtalar Coğrafyasına Giriş, Atatürk Üniversitesi Yayınları, Erzurum.
- Güner İ.,1996,Türkiye'nin Jeopolitik Konumuyla İlgili Bir Değerlendirme, Akademik Araştırmalar Dergisi, Yıl.1, Sayı.1, S.69-79, Erzurum.
- Günel K., 1998, Coğrafya'nın Siyasal Gücü. Bakış Yayınları, İstanbul.
- Güney, B., 2007, Kapitalizm ve Köle Ticareti, Marksist Tutum Dergisi, Ankara.
- Gürtan, K., 1966, Türkiye'de Nüfus Problemi ve İktisadi Kalkınma ile İlgisi, Sermet Matbaası, İstanbul.
- Hacısalihoglu, İ.Y, 2002, Soğuk Savaş Sonrası Jeopolitiğinden Yansımalar ve Yeni Bir Güç Şeması, Jeopolitik Bilimsel Araştırma Dergisi, sayı 1.
- Hall, D. and Danta, D., 1996, Reconstructing the Balkans, Wiley, New York.
- Halişçelik, E., 2008, Dünya Bankası'nın Yapısı, Faaliyetleri Ve Türkiye'de Finansmanı Dünya Bankasınca Sağlanan Kredilerin Ve Etkilerinin Değerlendirilmesi Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı, Adana,
- Hamish Mc R., 1997, 2020 Yılında Dünya. Doruk Yayınları, İstanbul.
- Hammond Atlas Of The World-1997, U.K.
- Hasgüler, M., Uludağ, B. M., 2004, Devletlerarası ve Hükümetler Dışı Uluslararası Örgütler, Nobel Yayınları, Ankara,
- Hassan, R., 2004, Media, Politics and the Network Society, Open University Press, London.
- Heraclides, A., 2002, Yunanistan ve Doğu'dan Gelen Tehlike: Türkiye, İletişim Yay.
- Heaton, H., (Çev: Kılıçbay, M. A.-Aydoğuş, O.) 1985, Avrupa İktisat Tarihi, C: 1, Teori Yayınları, İstanbul.
- Hobsbawm, E. J., 1998, Sermaye Çağı 1848 -1875, Dost Kitabevi, Ankara.
- Hobsbawm, E., 1979, Yeni Bir Jeo Ekonomi, Phonix Yayınevi, Ankara.
- Holton, R. J., 2005, Making Globalisation, Palgrave Macmillan, New York.
- Hungtington, S., 1990, Kültürlerin Savaşı, Europa Verlag, Münih.
- Huntington, S., 2002, Medeniyetler Çatışması, Okuyan Us Yayınları, İstanbul.
- Huque, A.-Zafurullah, H., 2001, International Development Governance, Taylor Francis, Newyork.
- http://www.bbc.co.uk/turkish/news/story/2005/05/050502_nuclear_powers.shtml Erişim tarihi: 15.04.2014
- <http://www.botas.gov.tr/projeler/tumprojeler/btc.asp>> Erişim tarihi: 15.04.2014

<http://www.carnegieendowment.org/2008/10/07/turkey-s-middle-east-policies-between-neo-ottomanism-and-kemalism/39k> Erişim tarihi: 10.03.2012

<http://www.dsi.gov.tr/toprak-ve-su-kaynaklari> Erişim tarihi: 15.04.2014

<http://enerjienstitusu.com/turkiye-kurulu-elektrik-enerji-gucu-mw>, Erişim tarihi: 15.04.2014

<http://www.greenpeace.org/turkey/tr/campaigns/nukleersizgelecek/> Erişim tarihi: 10.04.2014.

<http://www.hazargrubu.org/hazar-akademi/felsefe/117-aile-sekulerlesme-sosyolojik-analiz.html> Erişim tarihi: 20.12.2014.

<http://www.mfa.gov.tr/default.tr.mfa> Erişim tarihi: 15.01.2015.

<http://www.taek.gov.tr/bilgi-kosesi/nukleer-enerji-ve-reaktorler/82-nukleer-enerji/235-nukleer-enerji-nedir.html>, Erişim tarihi: 15.04.2014.

<http://www.taek.gov.tr/bilgi-kosesi/nukleer-enerji-ve-reaktorler/83-nukleer-reaktorler/329-nukleer-enerjinin-dunyadaki-durumu-nedir.html> Erişim tarihi: 15.04.2014.

<http://www.tgdturkey.com/> Erişim tarihi: 20.04.2014.

<http://www.tuik.gov.tr/Start.do;jsessionid=YHhrJfxJXt6Lrqn4xyhfPTJqJp3nC5FPzgzJQFv4gYzkW30TTkpG!-1118244321> Erişim tarihi: 20.01.2015.

<http://www.usam.aydin.edu.tr/analiz> Erişim tarihi: 20.10.2014.

<http://www.putin2000.ru/0/05.html> sh.9 Vladimir Putin'in Rus seçmenlerine açık mektubu. Erişim tarihi: 15.04.2014.

<http://www.atom.gov.tr>

<http://askerigucu.com/turkiyenin-askeri-gucu.html>

<http://web.shgm.gov.tr/tr/kurumsal/1---tarihce>

<http://web.shgm.gov.tr/tr/ucus-izinleri/3893-index>

<http://web.shgm.gov.tr/tr/uluslararasi-iliskiler/2188-uluslararasi-iliskiler>

<http://www.uia.org>

<http://www.worldwatch.org>

<http://www.afet.gov.tr>

<http://www.belgenet.com/yasa/k5215-2.html>

<http://www.cedgmgov.tr/cevreatlasi/dogalkaynaklar.pdf>

<http://www.cekulvakfi.org.tr/>

<http://www.cevre.gov.tr>

<http://www.cia.org>

<http://www.cites.org>
<http://www.climateconference.com>
<http://www.cografyalar.com/ders/bolgeler.asp>
<http://www.cor.eu.int>
<http://www.curia.eu.int>
<http://www.deltur.cec.eu.int>
<http://www.die.gov.tr>
<http://www.dogasavascilari.org/>
<http://www.dpt.gov.tr>
<http://www.dsi.gov.tr>
<http://www.dtmgov.tr/ead/ticaret/kuresel/turkiyeoto.htm>
<http://www.earthday.net>
<http://www.eca.eu.int>
<http://www.ecb.int/>
<http://www.eib.org>
<http://www.encarta.msn.com>
<http://www.enerji.gov.tr/madenpotansiyel.htm>
<http://www.enerji.gov.tr/madenuretgrafik.htm>
<http://www.enerji.gov.tr/yenilenebilirenerji.htm>
<http://www.esc.eu.int>
<http://www.euro-ombudsman.eu.int/home/en/default.htm>
http://www.europa.eu.int/comm/index_en.htm
<http://www.europarl.eu.int>
<http://www.gap.gov.tr>
<http://www.gazeteler.com>
<http://www.geocities.com/ystezel/articles/tusiad.html>
<http://www.greenmap.com>
<http://www.greenpeace.org>
<http://www.ikv.org.tr>
<http://www.kgm.gov.tr/Sayfalar/KGM/SiteTr/Kurumsal/YolAgi.aspx>
<http://www.kgm.gov.tr>
<http://www.komplo.com>

<http://www.kultur.gov.tr>
<http://www.maden.org.tr/>
<http://www.metalurji.org.tr/source/konsempanel.html>
<http://www.mta.gov.tr>
<http://www.mta.gov.tr/madenler/turmaden/dunya.asp>
<http://www.ogmgov.tr>
<http://www.saglik.gov.tr>
<http://www.sanayi.gov.tr>
<http://www.tapu.gov.tr>
<http://www.tarimgov.tr>
<http://www.tdi.gov.tr/Tarih%C3%A7e.php>
<http://www.teas.gov.tr>
<http://www.tedas.gov.tr>
<http://www.tema.org.tr/>
<http://www.teror.gen.tr>
<http://www.theodora.com/pipelines>
<http://www.tki.gov.tr/>
<http://www.tmmob.org.tr/>
<http://www.tmo.gov.tr/Upload/Document/tmodanhaberler/denizyolu.pdf>
<http://www.tmo.gov.tr/Upload/Document/tmodanhaberler/denizyolu.pdf>
<http://www.treasury.gov.tr>
<http://www.tubitak.gov.tr>
<http://www.turizm.gov.tr>
<http://www.tusiad.org>
<http://www.ubak.gov.tr>
<http://www.un.org/>
<http://www.undp.org>
<http://www.unep.org/>
<http://www.unesco.org>
<http://www.usgs.gov>
<http://www.wwf.org/>
http://tr.wikipedia.org/wiki/Ana_

- I. E., The Potential Use of Sweet Sorghum as a Non-polluting Source of Energy, Department of Energy Systems, (Türe, S., Uzun, D and Türe) TÜBİTAK- Marmara Research Centre, Kocaeli-İstanbul, 1995.
- İşıklı, A., 1995, Küreselleşme Hikayesi, Sosyal Politika Açısından Küreselleşme, Dost Yayınları, Ankara.
- İktisadi Kalkınma Vakfı Müktesebat Uyum Serisi, Eylül 2001, Avrupa Birliği'nin ve Türkiye'nin Çevre Politikası ve Türkiye'nin Uyumunu, MKV Yayınları.
- İktisadi Kalkınma Vakfı, Ekman Ebru / Aralık 1998,Avrupa Birliği'nin ve Türkiye'nin Çevre Politikalarının Karşılaştırmalı İncelemesi, MKV Yayınları.
- İlhan S., 1993, Türkiye'nin ve Türk Dünyası'nın Jeopolitiği. Türk Kültürü Araş. Ens. Yay.No.134, Seri No.VIII, Sayı. A.1, Ankara.
- İlhan S., 1999, Dünya Yeniden Kuruluyor –Jeopolitik Ve Jeokültür Tartışmaları- . Ötüken Yayınları, Yayın No:441, Kültür Serisi:167, İstanbul.
- İlhan S., 2001, Avrupa Birliği'ne Neden Hayır-Jeopolitik Yaklaşım Ötüken Yayınları, Yayın Nu: 464, Kültür Serisi: 184, İstanbul.
- İlhan, A., 1997, Hangi Küreselleşme, Bilgi Yayınevi, Ankara.
- İlhan, S., 1971, Jeopolitikten Taktiğe, Harp Akd. K.lığı Yayını,İstanbul.
- İlhan, S., 1989, Jeopolitik Duyarlılık, Türk Tarih Kurumu Yayınları. Ankara.
- İstanbul Ticaret Odası, 2009, Finlandiya Ülke Raporu, İstanbul.
- İşcan, İ. H., 2006, Enerji Stratejileri Türkiye-AB İlişkilerinin Geleceği Açısından AB Enerji Güvenliği Sorunu, Türksam.
- İzıdırak, R.,1984, Türkiye Milli Eğitim Basımevi, Devlet Kitapları, İstanbul.
- Jeopolitik Gelişmeler ve Ekonomik Milli Güç Unsurları Arasında İlişkiler, 1990, Türkiye Stratejik Araştırmalar ve Eğitim Merkezi, İstanbul.
- Kagan, R., 2003, Of Paradise and Power, America and Europe in the New World Order , New York,
- Karakuş, Ş., 1997,Türkiye'nin Jeostratejik Önemi ve Jeopolitik Konumu.
- Karlık, R., 2002, Uluslararası Ekonomik Mali ve Siyasal Kuruluşlar, Turhan Kitabevi, Ankara.
- Karpat, K. H., 2002, Osmanlı Modernleşmesi: Toplumsal, Kuramsal Değişim ve Nüfus, İmge Kitabevi, Ankara.
- Karlık, R., 2007, Küreselleşen Dünyada Uluslararası Kuruluşlar, Beta Yayınları, İstanbul.

- Kasap, G., 1999, Türkiye'deki Kobiler ve Gümrük Birliği Bariyerleri. Uludağ Üniversitesi İİBF Dergisi, Sayı 17, S: 1-2, Bursa.
- Kâtip Çelebi, 1973, Tuhfetü'l-Kibar Fi Esfari'l Bihar. (Haz.O.Ş. Gökyay), Milli Eğitim Basımevi, 1000temel Eser Serisi, No.77, İstanbul.
- Kâtip Çelebi, 1980, Mizanül Hak. (Haz.O.Ş. Gökyay), Tercüman 1001 Temel Eser Serisi, İstanbul.
- Kaya, S., 2002, Dünya Bankası ve Türkiye, Sayıştay Dergisi, Sayı 46-47, , Erişim: <http://www.sayistay.gov.tr/dergi/icerik/der46-47m1.pdf>, Erişim Tarihi: 13.04.2014.
- Kazgan, G. 1999, Küreselleşme Sürecinde Türkiye'nin Bölgesel Ekonomik Andlaşmaları (makale), İstanbul.
- Kazgan, G. 1995, Yeni Ekonomik Düzendeki Türkiye'nin Yeri 2'nei Basım. Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul.
- Ketin, İ., 1983, Türkiye Jeolojisine Genel Bir Bakış. İtü Kütüphanesi, Yay.No. 1259, İstanbul.
- Kennedy, P., 1996, 21'nci Yüzyıla Hazırlık, Frankfurt.
- Kennedy, P., 1989, Büyük Güçlerin Yükseliş ve Çöküşleri, Frankfurt.
- Kennedy, P. 1995, Savaşta ve Barışta Büyük Stratejiler, Yön Yayıncılık, İstanbul.
- Kennedy, P., 1987, The Rise and Fall of the Great Powers.
- Keyman, F., 2002, Avrupa'nın Geleceği: Türkiye'nin Üyeliği, Etkinlikler Osmanlı Bankası Arşiv ve Araştırma Merkezi, İstanbul.
- Kılıçarslan, Ş., 2007, Uluslararası Ekonomik Örgütlerin Küreselleşme Üzerindeki Etkileri, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Kılıçbay, M. A., 2002, Kültür Çoğunluğu Sona Ererken Doğu Batı, Sayı: 18 S: 81-88, İstanbul.
- Kısacık, S., 2009, Enerji Nakil Hatları Çerçevesinde Türkiye-Azerbaycan İlişkileri, Bilge Strateji.
- Kibaroğlu, M., 2006, Good for the Shah, Banned for the Mullahs: The West and Iran's Quest for Nuclear Power [Şah'a Destek, Mollalara Yasak: İran'ın Nükleer Güç Olma İddiası ve Batı'nın Tutumu]", Middle East Journal.
- Kissinger, H. A., 1998, Diplomasi , Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
- Kocabaşoğlu, U., 1989, Kendi Belgeleri ile Anadolu'daki Amerika. 19.Yüzyılda Osmanlı

- İmparatorluğu'ndaki Amerikan Misyoner Okulları. Arba Yay.29, Tarih/Anı Dizisi.7, İstanbul.
- Koday Z., 1995, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Devleti'nin Coğrafi Özellikleri, Atatürk Üniv. Türkiyat Araş.Ens.Dergisi, Sayı.2, S.17-45, Erzurum.
- Kongar, E., 1998, 21. Yüzyılda Türkiye, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- Köksal, A., 1994, Türkiye Turizm Coğrafyası. Gazi Büro Kitabevi Yay. Ankara.
- Köksal. A., 1982, Türkiye'nin Genel ve Turizm Coğrafyası. T.C. Kültür Ve Turizm Bakn. Turizm Eğ.Gn.Md.Yay.No.45, Ankara.
- Köse, Ö., 2003, Küreselleşme Sürecinde Devletin Yapısal ve İşlevsel Dönüşümü, Sayıştay Dergisi, Sayı:49.
- Krugman, P., 1995, Peddling Prosperity, New York: Norton&Company,Inc.:
- Kurt, Y., (yayına hazırlayan), 1995, Pontus Meselesi, TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları, No: 68.,TBMM Basımevi, Ankara.
- Külebi, A., 2007, Türkiye'nin Enerji Sorunları ve Nükleer Gerekliklik, Bilgi Yayınevi, Ankara.
- Küresel ve Bölgesel Kapsamda Sorunlarımız 1999, Harp Akd. K.lığı Yayını, İstanbul.
- Lahn, E.- Pınar, N., 1952, Türkiye Depremleri İzahlı Kataloğu. İmar Ve İskân Bakanlığı Yay. Ankara.
- Leithauser.J.G.,1971, Dünyamızın Fatihleri. (Çev.D.Türkömer), Milliyet Yayınları, İstanbul.
- Lewis,B.,1995, Ortadoğu. (Çev.Mehmet Harmancı-1996), Sabah Kitapları, Olaylar-İnsanlar Dizisi, İstanbul.
- Ligeti, L. (1990). Bilinmeyen İç Asya. (Çev. Sadrettin Karatay), Cilt 1 Ve 2. M.E.B. Yay. 2047, Bilim ve Kültür Seri Dizisi 358, Dünya Edebiyatından Seçmeler : 66, İstanbul
- Liotta P.H., 2000, National Interest and Strategic Uncertainties, Parameters.
- Liotta, P.H., 2003, The Geopolitics of the Balkans: Outcomes and Possibilities. New Balkan Politics, Vol. 7(8): <http://www.newbalkanpolitics.org.mk>.
- Mackinder, H. J., 1904, Geographic Pivot of History, Geographical Journal, Londra.
- Mackinder, H. J., The Scope and Methods of Geography Proceedings of the Royal Geographical Society, National Defense University Press, Washington D.C.
- Mackinder, H. J., 1942, Democratic Ideals and Reality, Constable Publishers, Londra baskısından tıpkı basım National Defense University Press, Washington D.C.

- Mackinder, H. J., 1943, *The Round World and the Winning of the Peace* Foreign Affairs, National Defense University Press, Washington D.C..
- Mannan, M. A., (Çev: Zengin, B.), 1973, *İslam Ekonomisi, Teorik ve Pratik, İktisadi Eserler Dizisi 2, Fikir Yayınları No: 4, İstanbul.*
- Mansfield,P.,1973, *The Middle East: A Political And Economic Survey.* Oxford Universty Press, London.
- Montagu, L., 1717-18. *Türkiye Mektupları.* (Çev.Aysel Kurutluoğlu), Tercüman 1001 Temel Eser, No.12, İstanbul.
- Marrs Texe, 2002, *İlluminati –Enrika Çemberi-* (Çeviri: Ali Çimen-Petek Demir), Timaş Yayınları, İstanbul.
- Marcuse, P., 2000, "The Language Of Globalization", *Monthly Review*, Volume: 52.
- Mazrul, A. A., (Çev: Ankan, H.) 2008, *Evrensellik İddiası: Küreselleşen bir Çağda Bao Kültürü*, Orion Kitabevi, Ankara.
- Mittelman, J. H.,2004, *The Globalization Syndrome Transformation And Resistance*, Princeton University Press, Kanada.
- Modelski, G., 2008, *Küreselleşme İçinde Küresel Dönüşümler*, Phönix Yayınevi, Ankara.
- Moore, M., 2003, *Sınırların Olmadığı Dünya Özgürlük, Gelişim, Serbest Ticaret ve Küresel Yönetim*, CSA Yayın Ajansı, İstanbul.
- Morgil, O., 1995, "Gümrük Birliğinin Türkiye'nin Üçüncü Ülkelerle İlişkilerine Etkileri" *Gümrük Birliği Dergisi*, Sayı 17-18, Ankara.
- Morgil, O., 1996, *The Euro-Mediterranean Partnership and the Customs Union Between Turkey and the European Union; Information Commercial Espanola*, Num. 759, Ankara.
- Morgil, O., 2003, *Ekonomik Açından Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri ve Gümrük Birliğinin İşleyişi.* İşveren Dergisi, S: 15-19, İstanbul.
- Morley, D. -Robins, K., 1997, *Kimlik Mekanları.* Ayrıntı Yayınları, İstanbul
- MTA, *Türk Madenciliğinde MTA Ve Son Yıllardaki Gelişmeler*, 1995, Ankara.
- MTA, *Türkiye Maden Yatakları Haritası*, 2001, Ankara.
- MTA, *Türkiye'de Maden Yatakları ve MTA'nın Maden Arama Yeri*, Yayın No:194-1986 Ankara.
- Müftüoğlu,F., 1994, *Ortadoğu Su Meselesi ve Türkiye.* Zaman Gazetesi, Kasım-94, İstanbul.

- Mütercimler, E., 1997, 21'nci Yüzyıl ve Türkiye, Erciyes Yayınları, İstanbul.
- Nato Dergileri, 1996-1997, Nato Office Of Information End Press 1110, Bruxelles.
- Nato El Kitabı, Nato Basın Ve Enformasyon Servisi, 1992, Brüksel.
- Nicholas J. S., 1944, The Geography of Peace Harcourt,Brace and Co.NY.
- Norberg, Johan, 2003.In Defense of Global Capitalism, Cato Institute.
- Oman, C., 1994, Globalization and Regionalization, OECD.
- Orourke, B., 2001, Küreselleşme Bir Varoluş Çözümlemesi, Ekin Kitapevi, Bursa.
- Özbayoğlu, G., Enerji Üretiminde Kömürün Geleceği ve Türkiye'de Durum, acikarsiv.atilim.edu.tr, (08.04.2014)
- Özey, R., 1996, Ortadoğu'da Sürekli Gündemde Tutulan Senaryolardan Biri; Su Savaşları, Altınoluk Dergisi, Sayı.125, İstanbul.
- Özey, R., 1996 21.Asrın Ufkunda Türkiye. Marifet Yay.No.122, Fikir Kitapları Dizisi 8, İstanbul.
- Özey, R., 1996, İslâm Dünyası. Erkam Yay. No. 111, İstanbul.
- Özey, R., 1997, Dünya Denkleminde Ortadoğu (Ülkeler-İnsanlar-Sorunlar), Özeğitim Yayınları No.9, İstanbul.
- Özey, R., 1998, Jeopolitik ve Jeostratejik Açından Türkiye. Marifet Yay.No. 149, Fikir Kitapları Dizisi 11, İstanbul.
- Özey, R., 1999, Dünyaya Nasıl Hükmedilir? (Dünya Hakimiyet Teorileri Ve Merkezi Türk Hakimiyet Teorisi, Tarih Ve Medeniyet Dergisi. Yıl.5, Sayı.59, İstanbul.
- Özey, R.,1999, Siyasal ve Sosyal Açından Türkiye. Marifet Yayınları No.155, İstanbul.
- Özey, R., 2000, Depremle Uyanmak. Ekev Yayınları, Erzurum.
- Özey, R., 2000, Dünya Hâkimiyet Teorileri ve Merkezi Türk Hâkimiyet Teorisi." Marifet Yayınları No.159, İstanbul,
- Özey, R., 2010, Merkezi Türk Hâkimiyet Teorisi. 21.Asır Yayınevi, İstanbul.
- Özey, R., 2012, Türkiye Coğrafyası ve Jeopolitiği. Aktif Yayınları, 3.Baskı, İstanbul.
- Özey, R., 2012, Doğal Bölgeler Coğrafyası, Aktif Yayınevi, Erzurum.
- Özey, R., 2013, Dünya Platformunda Türk Dünyası. Aktif Yayınları No.11, Sekizinci İstanbul.
- Özey, R., 2013, Dünya ve Türkiye Ölçeğinde Siyasi Coğrafya. Aktif Yayınları, İstanbul.
- Özey, R., 2013, Ticaret Coğrafyası ve Küreselleşme, Aktif Yayınevi, Erzurum.
- Özfatura, M. N., 1991, Kurtlar Sofrasında Ortadoğu. Adım Yayıncılık. İstanbul.

- Özgüç, N., 1986-1987, Türkiye’de Sanayi Faaliyetlerinin Gelişmesi, Yapısı ve Dağılışı, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü Dergisi, Sayı: 2, S: 35-70.
- Özgür, M., 1998, Türkiye Nüfus Coğrafyası, GMC Basın Yayın, Ankara.
- Öztürk, N., 2007, Küreselleşme Üzerine Notlar, Nobel Yayıncılık, Ankara.
- Övgü, P., 2009, IMF-Türkiye İlişkilerinde Son Durum, İzmir Ticaret Odası, Ar&Ge Bülten, s.17, Erişim: http://www.izto.org.tr/NR/rdonlyres/7475BDA1-95B7-4855-B351-9ADCE4362AFE/12059/imfturkiye_opinar.pdf, Erişim tarihi:14.04.2014.
- Öymen, O., 1998, Türkiye'nin Gücü, AD Kitapçılık , İstanbul.
- Özgür, Y., 1997, Türkiye ve Türk Dünyası, Harp Akd. K.lığı Yayınları, İstanbul.
- Palmer, A., 1995, Osmanlı İmparatorluğu Son Üç Yüz Yıl Bir Çöküşün Yeni Tarihi. (Çev. B.Ç. Dişbudak), Sabah Kitapları, Gençlik Yayınları, İstanbul.
- .
- Pamir, N., 2000, Eğrisiyle Doğrusuyla Türkmen Gazı ve Türkiye, Türksam.
- Porter, T., 2005, Globalization and Finance, Polity Pres, England.
- Rajan, R., - Zingales, L., (Çeviren: Dündar K.) 2006, Kapitalizmi Kapitalistlerden Kurtarmak, Merkez Kitapçılık, İstanbul.
- Ramsay, W. M., 1960, Anadolu’nun Tarihi Coğrafyası, (Çeviren: Mihri Pektaş) Milli Eğitim Basımevi, İstanbul.
- Robert B.D, 1998, Dünyayı Değiştiren Kitaplar , Ötüken Yayınları, 5.basım, s.146-147.
- Robertson, R., 1999, Küreselleşme, Toplum Kuramı ve Küresel Kültür, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara.
- Rufin, J. C.. 1993, İmparatorluk ve Yeni Barbarlar, Verlag Volk und Welt, Berlin.
- Sampson A., 1976, Petrol Oyunu (The Seven Sisters). (Çev. A. Üstel), Altın Kitaplar Yayınevi, Bilimsel Dizi 10, İstanbul.
- Sarıbay, A. Y., 2004, Modernitenin İronisi olarak Globalleşme, Everest Yayınları, İstanbul.
- Savaş, V. F., 1999, İktisadi Düşümce Tarihi, Siyasal Kitabevi, Ankara.
- Saygın, H., Çelik, C., 2011, Jeo-Enerjik Bakış, İstanbul Aydın Üniversitesi Yayınları,İstanbul.
- Schiltberger, J., 1995, Türkler Ve Tatarlar Arasında (1394-1427). (Çev.T. Akpınar), İletişim Yayınları 299, Tarih-Politika Dizisi 9, İstanbul.

- Schmitt, C., 2012, Siyasal Kavramı, Metis Yayınları.
- Schölte, J. A., 2000, Globalization: A Critical Introduction, New York.
- Sertkaya, O.F., 1987, Türk Adı, Tarihte Türk Devletleri, Cilt 1, Ankara Üniv.Yay.No.98, S.3-6, Ankara.
- Sevgi, C., 1994, Sanayileşme Sürecinde Türkiye ve Sanayi Kuruluşlarının Alansal Dağılımı, Sevim, C., 2012, Küresel Enerji Stratejileri ve Jeopolitik, Seçkin Yayıncılık, İstanbul.
- Sevin, V., 2001, Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası I, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.
- Seyidoğlu, H., 2003, Küreselleşme Bir Varoluş Çözümlemesi, Ekin Kitabevi, Bursa.
- Sezgin, E., Yılmaz, S., 1974, Jeopolitik Esaslar, Harp Akd. K.lığı Yayınları, İstanbul.
- Sholte, J. an A., 2000, Globalization, A Critical Introduction, Palgrave Publishers, New York
- Soylu, H., 2007, Rusya, Bulgaristan ve Yunanistan'ın Üzerinde Anlaştığı Burgaz-Dedeağaç Petrol Boru Hattı'nın Türkiye Açısından Önemi, Silahlı Kuvvetler Dergisi.
- Soğuk, H. 2002, Gümrük Birliği'nin Türkiye Ekonomisine Etkileri, İktisadi Kalkınma Vakfı Yayınları, İstanbul.
- Soysal, İ., 1989, Türkiye'nin Siyâsî Andlaşmaları, Türk Tarih Kurumu, Cilt 1 , s.90.
- Spykman, N. J., 1942, America's Strategy in World PoUtics (Dünya Siyâsetinde Amerika'nın Stratejisi).
- Steger, M. B.. 2006, Küreselleşme, Dost Yayınevi, Ankara.
- Süslü, A., 1987, Hatay Cumhuriyeti, Tarihte Türk Devletleri, Cilt 2, Ankara Üniv.Yay.No.98, S.713-721, Ankara.
- Şahin, A., Enerji Üretiminde Nükleer Enerji Alternatifi, <http://www.iudergi.com/tr/index.php/iktisatmecmua/article/viewFile/7743/7245> (30.03.2014).
- Şeniğne, B., 2007, Küreselleşme, Bölgeselleşme ve Türkiye , Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı Uluslararası İktisat Bilim Dalı, İstanbul.
- Şimşek, H., 2002, Türkiye'nin Ulusal Güvenlik Stratejisi. IQ Kültür Sanat Yayıncılık: 28, Araştırma-İnceleme:11, İstanbul.
- Tabb, W. K., 2007, Emperyalizm, Month' Review, USA.
- TC Devletinin Laiklik İlkesinin Devamlılığının Sağlanması İçin Yapılması Gereken Faaliyetler. 1999, Harp Akd. K.lığı Yayını, İstanbul.

- Tanoğlu A., 1969, Nüfus ve Yerleşme, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul.
- Tanpınar, A. H., 1994, Beş Şehir. Meb Yayınları No.369, Bilim Ve Kültür Eserleri Dizisi.32, Türk Klasikleri No.1, İstanbul.
- Tarkan M. T., 1975, Kıbrıs (Genel Çizgileriyle). Atatürk Üniv. Yay. No.417, Ed.Fak. Yay. No. 77, Ders Kitapları Serisi No.4, Erzurum.
- Tezcan, Y., 1998, Avrasya Üzerinde Güç ve Rekabet Mücadelelerinde .Muhtemel Gelişmeler Sempozyum Takdimi Harp Akd. K.lığı, İstanbul.
- Tezkan, Y., 2000, Siyâset, Strateji ve Millî Güvenlik , Ülke Kitapları.
- Tezkan, Y., 2001, Rusya Federasyonu'nun Millî Güvenlik Konsepti, Kadim Komşumuz Yeni Rusya (der), Ülke Kitapları.
- Tezkan, Y., Taşar, M., 2002, Dünden Bugüne Jeopolitik, Ülke Kitapları.
- Tezkan, Y., 2003, Jeopolitikten Millî Güvenliğe , Ülke Kitapları.
- The Attica Interactive World Atlas-1998, U.K.
- The Times Atlas Of The World, 1980, London.
- The World Almanac And Book Of Facts 1983, Published Annualy By Newspaper Enterprise Assaciation, Inc.Newyork Ny.10166, U.S.A.
- The World Almanac And Book Of Facts 1996, An Imprint Of Funk & Wagnalls Türk Dünyası El Kitabı, (Birinci Cilt), Coğrafya-Tarih. 1992, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yay.No. 121, Sayı: A-23, Ankara.
- Tiryaki, M., Sınraşan Sular ve Fırat ile Dicle Nehirlerinin Durumu, (Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2008.
- Toffler, A., 1992, Yeni Güçler Yeni Şoklar, Alun Yayınevi, İstanbul.
- Todorova, M., 2009, Imagining the Balkans. Oxford University Press US.
- Toğrol, B., 1989, 112 Yıllık Göç, Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, İstanbul.
- Tominson, J., 2004, Küreselleşme ve Kültür, Ayrıntı Yayınlan, İstanbul.
- Touraine, M., 1997, Alt Üst Olan Dünya 21'nci Yüzyılın Jeopolitiği, Ümit Yayıncılık, Ankara
- Tözüm, H., 2002, Küreselleşme Gerçek mi? Seçenek mi? Doğu-Batı, İstanbul.
- T.T.K., 1991, Kâtip Çelebi Hayatı ve Eserleri Hakkında İncelemeler. Türk Tarih Kurumu Yay. Vii. Dizi-Sa.33, Ankara.

- Tuna, N., 1997, Türkiye'nin Konumu ve Önemi Nedir Tezi Harp Akd. K.lığı, İstanbul.
- Tunçdilek, N., 1962, Güneybatı Asya. İ.Ü. Coğrafya Ens.Yay.No.34, İstanbul.
- Tunçdilek, N., 1988, Dünya Nüfus Dinamiği, Gençlik Basımevi, İstanbul.
- Tüik, 2013, 2012 Yılı Dış Ticaret İstatistikleri, Ankara.
- Tümertekin, E., 1968, Türkiye'de İç Göçler, İstanbul Üniversitesi Yayın No: 1371, Taş Matbaası, İstanbul.
- Tümertekin, E.,- Özgüç, N., 2011, Beşeri Coğrafya İnsan Kültür Mekan, Çantay Kitabevi, İstanbul.
- Tümertekin, E.,- Özgüç, N., 2012, Ekonomik Coğrafya, Çantay Kitabevi, İstanbul.
- Türk Sivil Havacılık Kanunu, Madde 3, Kanun Numarası : 2920, 14/10/1983, R.Gazete
Tarih: 19/10/1983 Sayı : 18196, Düstur : Tertip : 5 Cilt : 22 Sayfa : 736
- Türkiye Cumhuriyeti Ekonomi Bakanlığı, 2013, İthalat ve İhracat İstatistikleri, Ankara.
- Türkmen, İ., 11.07.2006, AB-Türkiye Denklemine Enerji, Hürriyet Gazetesi.
- Türkmen, İ., 1998, Türkiye'nin Yeni Jeopolitik Ortamı, Siyasi ve Sosyal Araştırmalar Vakfı, İstanbul.
- Ulagay, O., 2000, Küreselleşmenin İki Yüzü, Doğan Kitap, İstanbul.
- Uluslararası Para Fonu, s.4, Erişim: <http://www.un.org.tr/BMAnkaraweb.pdf>, Erişim tarihi: 15.04.2014.
- Uysal, D., 2003, Küresel Sistemde Siyaset Yönetimi ve Ekonomi, Çizgi Yayınları, Konya.
- Vergil, H.,-Yıldırım, E., 2006, Avrupa Birliği ve Türkiye Gümrük Birliğinin Türkiye'nin Rekabet Gücü Üzerindeki Etkileri, Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi. Sayı: 26, Kayseri.
- Vural, H. V. 1981, Dünya Dengesine Tesir Eden Jeopolitik Kavramlar-Görüşler Ve Türkiye, Kemal Matbaası, İstanbul,
- Wallerstein Immanuel, (1993). Jeopolitik ve Jeokültür, Değişmekte Olan Dünya-Sistem Üzerine Denemeler. (Çev. M. Özel), İz Yayıncılık Yay.No.85, İktisat Ve İş Dünyası Kitaplığı.3, İstanbul.
- Wigley, A. 2000, Bölgesel Ekonomik Bütünleşme Anlaşmalarının Etkilerini Ölçen Ampirik Çalışmaların Genel Değerlendirilmesi. Hacettepe Üniversitesi İİBF Dergisi, Cilt 18, Sayı 2: S:27-35, Ankara.
- Willkie Wendell, (1944-45), Tek Bir Dünya.,(Çeviren Tevfik Sadullah), Tasvir Neşriyatı No.22, Günün Meseleleri Seri No.3, İstanbul

- Winstone, H.V.F., (1999). Ortadoğu Serüveni. (Çeviri Fuad Davudoğlu), Risale Yayınları, İstanbul.
- Woehrel, T., 2002, Future of the Balkans and U.S. Foreign Policy Concerns. CRS Report of Congress. Prepared for Members of Committees of Congress. Zachariadou, E., 2001, Osmanlı İmparatorluğu'nda Doğal Afetler. (Çeviri Gül Ç. Güven, Saadet Öztürk), Tarih Vakfı Yurt Yayınları 117, İstanbul
- Yarman, T., Geçmişte ve Bugün Nükleer Enerji Tartışması, Esin Yayınevi, İstanbul.
- Yaşar, O., 2004, Çanakkale İli'nde Taş ve Toprağa Dayalı Sanayiler, Türk Coğrafya Dergisi, S: 38, S: 83-103, İstanbul.
- Yavuz, A., 1998, Türkiye'nin Jeopolitiği İSTANBUL Yüksek Lisans Tezi.
- Yavuz, K., 1996.Toprak Erozyonunun Sosyo-Ekonomik Etkileri (makale), İstanbul.
- Yazıcı, H., 2007, Türkiye Coğrafyası ve Jeopolitiği. Pegem Akademi Yayıncılık, Ankara.
- Yeldan, E., 2001, Küreselleşme Sürecinde Türkiye Ekonomisi, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Yılmaz, N. F., 2005. Petrol ve Doğalgaz Boru Hatları Üzerine Genel Bir Değerlendirme, Tesisat Mühendisliği Dergisi.
- Zaim Sabahattin, 1996 Türkiye'nin Türk ve İslâm Dünyasıyla İktisadi Münasebetleri.Müsiad, Çerçeve Derg., Yıl. 5, Sayı. 16, S.66-76, İstanbul.
- Zeljković, N., 2010, Clash of interests on Balkans between USA, Russia, Turkey and the EU., 2010 Moscow Conference on Geopolitics Connecting Geography to Politics: 21st Century Issues and Agendas,RF.
- Zengingönül, O., 2004, Küreselleşme Kavramı Üzerine Bir Deneme, Piyasa Dergisi, C: 3 Sayı: 12, S: 26-44, İstanbul.
- Zeytinoğlu, E., 1973, Türk Ekonomisinin 50 Yılı, Fatih Yayınevi Matbaası, İstanbul.